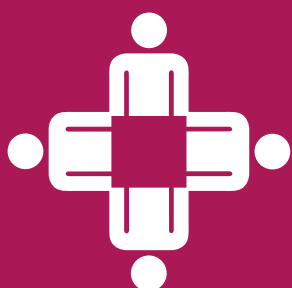
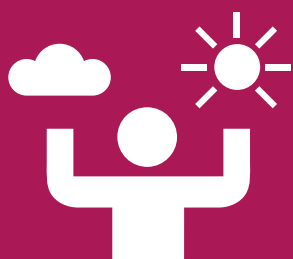

Jong na corona

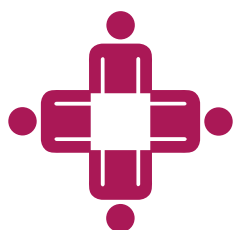
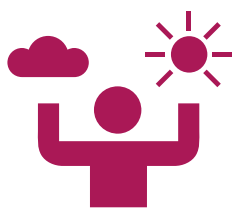
Welzijn van jongeren tussen
2017 en 2022 en inzet van
NP Onderwijsmiddelen door scholen

Universiteit
Utrecht

 Trimbos
instituut
Netherlands Institute of
Mental Health and Addiction

Jong na corona

Welzijn van jongeren tussen
2017 en 2022 en inzet van
NP Onderwijsmiddelen door scholen

Gonneke Stevens, Marieke Rombouts, Marlies Maes, Annelot Zondervan,
Saskia van Dorselaer, Frederiek Schouten en Tessa Scheffers-van Schayck

COLOFON

Projectleiding

Gonneke Stevens

Auteurs

Gonneke Stevens, Marieke Rombouts, Marlies Maes, Annelot Zondervan,
Saskia van Dorsselaer, Frederiek Schouten en Tessa Scheffers-van Schayck

Met dank aan

Coriena de Heer, Luc Heijnen, Hilde Brons, Margreet de Looze en Regina van den Eijnden
(Universiteit Utrecht), Joëlle Schokker en Aniek de Lange (Trimbos-instituut)

Vormgeving

Taluut Utrecht

ISBN: 978-90-393-7567-9

Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen,
Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, Sjoerd Groenmangebouw,
Padualaan 14, 3584 CH Utrecht, 030-25339054

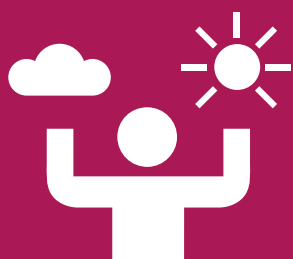
© 2023, Universiteit Utrecht, Utrecht. Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van de
Universiteit Utrecht.

Inhoudsopgave

Belangrijkste resultaten	7	
1	Voorwoord	14
	Onderzoeksvragen	14
	Het HBSC-onderzoek	15
	Trends in welzijn onder jongeren in Nederland	15
	Nationaal Programma Onderwijs	16
	Opzet van dit rapport	17
	Het onderzoeksteam	17
2	Methode van onderzoek en beschrijving van de steekproef	19
	Populatie en steekproef	19
	Vragenlijsten	21
	Dataverzameling	22
	Beschrijving van de gewogen steekproef	23
	Analyses	25
3	Trends in welzijn tussen 2017 en 2022	31
	Levenstevredenheid en mentale problemen	31
	Schoolbeleving en pesten	33
	De relatie met gezinsleden en vrienden	34
	Sociale media en gamen	36
4	Verschillen in trends in welzijn tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm	39
	Schoolniveau	39
	Migratieachtergrond	44
	Gezinswelvaart	46
	Gezinsvorm	48
5	Inzet van NP Onderwijsmiddelen op scholen en samenhang met veranderingen in welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022	51
	Invloed van de coronacrisis op leerlingen	51
	Inzet van NP Onderwijsmiddelen op scholen volgens schoolleiders	52
	Ervaringen met extra activiteiten van leerlingen in het voortgezet onderwijs	56
	De samenhang tussen de inzet van NP Onderwijsmiddelen en veranderingen in het welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022	58

6	Nabeschuwing	61
	Mentale problemen in najaar 2022 onverminderd hoog	61
	Druk door schoolwerk stabiel tussen 2021 en 2022	63
	Sterke toename in gebruik van sociale media tussen 2021 en 2022	63
	Havisten onder druk	65
	Trends tussen 2021 en 2022 verschillen niet naar migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm	66
	Vooraf basisscholen zetten NP Onderwijsmiddelen vaak in voor onderwijs	66
	Volgens leerlingen weinig les over sociaal-emotionele ontwikkeling	67
	Inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling door scholen hangt alleen samen met een gunstige trend in problemen met leeftijdgenoten	68
	Implicaties voor interventie en beleid	69
	Beperkingen van het onderzoek	72
7	Literatuurlijst	75
	Bijlage	81

Belangrijkste resultaten

Belangrijkste resultaten

Levenstevredenheid en mentale problemen

Trends 2017-2021-2022

- Onder jongens in het basisonderwijs nam alleen het percentage psychosomatische klachten en totale problemen tussen 2017 en 2021 wat toe. Tussen 2021 en 2022 is er voor geen enkele indicator van mentale problemen een verandering in deze groep. Ook is het niveau van levenstevredenheid niet veranderd in deze periode.
- Onder meisjes in het basisonderwijs vond er tussen 2017 en 2021 een verslechtering plaats voor alle indicatoren van mentale problemen en voor levenstevredenheid. Zo daalde het cijfer dat zij geven voor hun leven in deze periode van een 8.2 naar een 7.7 en verdubbelde het percentage meisjes met totale problemen van 15 naar 31 procent. Tussen 2021 en 2022 is het niveau van deze problemen niet veranderd. In 2022 rapporteert 28 procent emotionele problemen, 30 procent hyperactiviteit/aandachtsproblemen en meer dan de helft psychosomatische klachten.
- Onder jongens in het voortgezet onderwijs was er tussen 2017 en 2021 een afname in levenstevredenheid en een toename in mentale problemen voor alle indicatoren, behalve voor gedragsproblemen. Tussen 2021 en 2022 is het percentage gedragsproblemen gestegen van 18 naar 22 procent. Voor de andere indicatoren van mentale problemen zijn er tussen 2021 en 2022 geen veranderingen opgetreden. Ruim een derde van de jongens in het voortgezet onderwijs rapporteert in 2022 hyperactiviteit/aandachtsproblemen, 14 procent emotionele problemen en iets meer dan de helft psychosomatische klachten.
- Ook onder meisjes in het voortgezet onderwijs was er tussen 2017 en 2021 een afname in levenstevredenheid, namelijk van een 7.3 naar een 6.7 en een toename in mentale problemen voor alle indicatoren. De toename in mentale problemen tussen 2017 en 2021 was sterker dan die onder jongens in het voortgezet onderwijs. Tussen 2021 en 2022 zijn hyperactiviteit/aandachtsproblemen (42 naar 48%), totale problemen (40 naar 46%) en psychosomatische klachten (70 naar 75%) verder toegenomen. Voor de andere indicatoren van mentale problemen en voor levenstevredenheid hebben zich in deze laatste periode geen veranderingen voorgedaan.

Verschillen in trends tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

- Hoewel er in 2022 duidelijke verschillen zijn in levenstevredenheid en mentale problemen tussen leerlingen met en zonder migratieachtergrond, leerlingen uit gezinnen met een lage, gemiddelde en hoge welvaart en leerlingen die opgroeien bij beide ouders in één gezin en leerlingen voor wie dit niet het geval is (zie resultaten hoofdstuk 4), zijn er nauwelijks verschillen in deze trends tussen 2021 en 2022 voor de verschillende subgroepen (bv. jongeren met en zonder een migratieachtergrond).
- Alleen voor hyperactiviteit/aandachtsproblemen zijn de trends tussen 2021 en 2022 anders voor leerlingen met en zonder migratieachtergrond. Onder leerlingen zonder een migratieachtergrond is er een stijging in hyperactiviteit/aandachtsproblemen tussen 2021 en 2022, terwijl dit percentage onder leerlingen met een migratieachtergrond vergelijkbaar is in beide jaren.

- De trends in problemen met leeftijdgenoten tussen 2021 en 2022 verschillen daarnaast naar gezinswelvaart. In deze periode is er een toename in deze problemen onder jongeren uit gezinnen met een lage en gemiddelde welvaart, terwijl er geen veranderingen zijn opgetreden onder jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart.
- De trends tussen 2021 en 2022 variëren naar schoolniveau voor twee indicatoren van levens- tevredenheid en mentale problemen. Onder HAVO-leerlingen heeft er een lichte daling in levenstevredenheid plaatsgevonden tussen 2021 en 2022, onder VWO-leerlingen een lichte stijging. Daarnaast is het percentage HAVO-leerlingen met problemen met leeftijdgenoten in deze periode significant toegenomen, terwijl dit onder VWO-leerlingen gelijk is gebleven.

Schoolbeleving en pesten

Trends 2017-2021-2022

- Onder jongens in het basisonderwijs zagen we tussen 2017 en 2021 een toename in druk door schoolwerk. In 2022 ligt dit percentage weer op het niveau van 2017. Verder zijn zij in 2022 positief over school, de sfeer tussen klasgenoten en hun relatie met leraren en rapporteren weinig (online) te pesten of gepest te worden. Hierin is nauwelijks iets veranderd sinds 2017.
- Ook onder meisjes in het basisonderwijs vond er tussen 2017 en 2021 een toename plaats in het percentage dat druk door schoolwerk ervaart. In 2022 ligt dit percentage even hoog als in 2021. Ook meisjes in het basisonderwijs zijn in 2022 net zo positief over school, de sfeer tussen klasgenoten en hun relatie met leraren als in eerdere jaren.
- Het percentage meisjes in het basisonderwijs dat vaak op school heeft gepest, is in de periode tussen 2017 en 2022 niet veranderd. Wel was er tussen 2017 en 2021 een stijging in het percentage dat vaak werd gepest en dit percentage is in 2022 niet veranderd ten opzichte van 2021. Daarnaast worden meisjes in 2021 en 2022 vaker online gepest dan in 2017. In 2022 gaat het om 4 procent.
- Onder jongens in het voortgezet onderwijs waren er vooral veranderingen in schoolbeleving tussen 2017 en 2021. In deze periode was er een toename in het percentage dat druk door schoolwerk ervaart en nam het percentage dat de sfeer tussen klasgenoten goed vindt licht af. Tussen 2021 en 2022 heeft er voor geen van de indicatoren van schoolbeleving een verandering plaatsgevonden.
- Onder jongens in het voortgezet onderwijs is (online) pesten en gepest worden tussen 2017 en 2022 toegenomen. Voor online pesten en online gepest worden, was deze toename in 2021 ook al zichtbaar.
- Tussen 2017 en 2021 nam het percentage meisjes in het voortgezet onderwijs dat druk door schoolwerk ervaart toe, terwijl het percentage dat school leuk vindt afnam. Tussen 2021 en 2022 zijn er geen verdere veranderingen in druk door schoolwerk opgetreden, maar is er wederom sprake van een afname in het percentage meisjes dat school leuk vindt. In 2022 geeft 66 procent aan school leuk te vinden en rapporteert 58 procent druk door schoolwerk. Ook werden deze meisjes tussen 2017 en 2021 minder positief over de sfeer tussen klasgenoten en de relatie met leraren. In 2022 ligt dit percentage op hetzelfde niveau als in 2021.
- Tussen 2017 en 2021 was er een toename in het percentage meisjes in het voortgezet onderwijs dat aangeeft vaak online gepest te worden. Tussen 2021 en 2022 is dit percentage niet veranderd. Het percentage meisjes in het voortgezet onderwijs dat aangeeft zelf online te pesten of op school gepest worden, ligt in 2022 bovendien hoger dan in 2017.

Verschillen in trends tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

- Hoewel er in 2022 verschillen zijn in schoolbeleving en pesten tussen leerlingen met en zonder migratieachtergrond, leerlingen uit gezinnen met een lage, gemiddelde en hoge welvaart en leerlingen die opgroeien bij beide ouders in één gezin en leerlingen voor wie dit niet het geval is, zijn er geen verschillen in deze trends tussen 2021 en 2022 voor de verschillende subgroepen (bv. jongeren met en zonder een migratieachtergrond).
- De trends tussen 2021 en 2022 voor leerlingen in de verschillende schoolniveaus variëren wel, waarbij vooral leerlingen op de HAVO opvallen.
- In 2022 geven HAVO-leerlingen minder vaak aan school leuk te vinden dan in 2021 en ook de relatie met leraren wordt in 2022 door hen minder vaak als goed ervaren dan in 2021. Voor VWO-leerlingen zijn deze percentages in beide jaren nagenoeg hetzelfde. Daarnaast is het percentage leerlingen dat druk door schoolwerk ervaart tussen 2021 en 2022 enigszins toegenomen onder HAVO-leerlingen, terwijl dit onder leerlingen in het VWO wat is afgenomen.
- Ook zijn er verschillen in de trends tussen 2021 en 2022 voor het percentage leerlingen dat aangeeft op school te pesten: waar dit percentage onder VWO-leerlingen significant is toegenomen, zijn deze percentages onder VMBO-t- en HAVO-leerlingen niet veranderd.

Relatie met gezinsleden en vrienden

Trends 2017-2021-2022

- Tussen 2017 en 2022 zijn er onder jongens in het basisonderwijs nagenoeg geen veranderingen in hun relatie met gezinsleden en vrienden. Zij zijn hier in alle jaren positief over.
- Ook bij meisjes in het basisonderwijs zien we dit stabiel positieve beeld. In deze groep nam tussen 2017 en 2021 alleen het percentage af dat makkelijk met hun vader kan praten, maar dit percentage is tussen 2021 en 2022 weer toegenomen tot het niveau van 2017.
- Onder jongens in het voortgezet onderwijs was er tussen 2017 en 2021 een daling in het percentage dat veel steun ervaart van het gezin. Die ervaren steun van het gezin is tussen 2021 en 2022 vervolgens niet veel veranderd. De ervaren steun van vrienden is na een daling tussen 2017 en 2021 weer toegenomen tussen 2021 en 2022 en ligt in 2022 op het niveau van 2017. Jongens in het voortgezet onderwijs gaven in 2021 vaker dan in 2017 aan dat ze (heel) makkelijk met hun beste vriend of vriendin kunnen praten. Tussen 2021 en 2022 is hierin niets veranderd.
- Onder meisjes in het voortgezet onderwijs was er tussen 2017 en 2021 een daling in het percentage dat aangeeft veel steun van het gezin en van vrienden te ervaren en makkelijk met moeder te kunnen praten. Tussen 2021 en 2022 zijn deze percentages niet veranderd. Wel heeft er tussen 2021 en 2022 een daling plaatsgevonden in het percentage dat makkelijk met vader kan praten en ligt het percentage meisjes dat aangeeft makkelijk met haar beste vriend(in) te kunnen praten in 2022 lager dan in 2017.

Verschillen in trends tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

- Hoewel er in 2022 verschillen zijn in de relaties met gezinsleden en vrienden tussen leerlingen met en zonder migratieachtergrond, leerlingen uit gezinnen met een lage, gemiddelde en hoge welvaart en leerlingen die opgroeien bij beide ouders in één gezin

en leerlingen voor wie dit niet het geval is, is er slechts één verschil in deze trends tussen 2021 en 2022 voor de verschillende subgroepen.

- Onder leerlingen uit gezinnen met een hoge welvaart is het percentage dat veel steun van het gezin ervaart tussen 2021 en 2022 enigszins toegenomen, terwijl dit percentage onder leerlingen uit gezinnen met een gemiddelde welvaart in dezelfde periode iets is afgenomen.
- De trends in de relaties met gezinsleden en vrienden tussen 2021 en 2022 variëren wel voor leerlingen van verschillende schoolniveaus. Waar VWO-leerlingen in 2022 vaker steun van het gezin ervaren dan in 2021, zijn deze percentages onder HAVO-leerlingen in deze periode niet veranderd. Daarnaast is het percentage HAVO-leerlingen dat aangeeft makkelijk te kunnen praten met hun vader of moeder gedaald tussen 2021 en 2022, terwijl dit onder VWO-leerlingen stabiel gebleven is. Ten slotte geven VMBO-b leerlingen in 2022 minder vaak aan makkelijk te kunnen praten met hun beste vriend/vriendin dan in 2021, terwijl dit percentage bij VWO-leerlingen nagenoeg gelijk is gebleven.

Sociale media en gamen

Trends 2017-2021-2022

- Onder jongens in het basisonderwijs is het percentage dat intensief gebruikmaakt van sociale media in 2017 (15%) en 2021 (18%) lager dan in 2022 (27%). Verder nam het percentage dat minstens 24 uur per week gamet tussen 2017 en 2021 toe, waarna dit tussen 2021 en 2022 niet veranderd is. Er is sprake van een stabiel niveau van problematisch socialemediagebruik en problematisch gamen in de periode tussen 2017 en 2022.
- Ook onder meisjes in het basisonderwijs is het percentage dat intensief gebruikmaakt van sociale media in 2017 (15%) en 2021 (18%) lager dan in 2022 (29%). Het percentage dat minstens 24 uur per week gamet nam tussen 2017 en 2021 toe en is tussen 2021 en 2022 niet verder toegenomen. Tussen 2017 en 2021 nam het percentage meisjes bij wie sprake is van problematisch socialemediagebruik toe. Tussen 2021 en 2022 is dit percentage niet veranderd.
- Jongens in het voortgezet onderwijs rapporteren in 2022 (40%) eveneens vaker dat er sprake is van intensief socialemediagebruik dan in 2017 (26%) en in 2021 (30%). In deze groep nam het percentage dat minstens 24 uur per week gamet tussen 2017 en 2021 toe, waarna dit tussen 2021 en 2022 niet veranderd is. Problematisch socialemediagebruik en problematisch gamen is niet veranderd in de periode tussen 2017 en 2022. Jongens in het voortgezet onderwijs geven in 2022 vaker aan dat ze minder tijd voor hun huiswerk hebben door hun smartphonegebruik (37%) dan in 2021 (32%).
- Meer dan de helft van de meisjes in het voortgezet onderwijs maakt in 2022 intensief gebruik van sociale media (53%). Dit is meer dan in 2017 (37%) en 2021 (41%). Het percentage dat minstens 24 uur per week gamet nam ook in deze groep wat toe tussen 2017 en 2021 en is sinds 2021 niet veranderd. In deze groep was er daarnaast een stijging in problematisch socialemediagebruik en problematisch gamen tussen 2017 en 2021. Tussen 2021 en 2022 zijn deze percentages gelijk gebleven.

Verschillen in trends tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

- Hoewel er in 2022 verschillen zijn in het gebruik van sociale media en gamen tussen leerlingen met en zonder migratieachtergrond, leerlingen uit gezinnen met een lage,

gemiddelde en hoge welvaart en leerlingen die opgroeien bij beide ouders in één gezin en leerlingen voor wie dit niet het geval is, zijn er geen verschillen in deze trends tussen 2021 en 2022 voor de verschillende subgroepen (bv. jongeren met en zonder een migratieachtergrond).

- Er zijn wel verschillen in de trends van intensief socialemediagebruik tussen 2021 en 2022 tussen scholieren van de verschillende schoolniveaus. Voor alle schoolniveaus stijgt het percentage leerlingen dat aangeeft gedurende de hele dag contact via sociale media te hebben (intensief socialemediagebruik) tussen 2021 en 2022. Deze stijging is sterker onder VWO-leerlingen dan onder VMBO-b- en VMBO-t-leerlingen.

De invloed van de coronacrisis op leerlingen volgens schoolleiders

- In het basisonderwijs geven ongeveer zes op de tien schoolleiders aan dat de invloed van de coronacrisis op de sociaal-emotionele ontwikkeling onder hun leerlingen (heel) groot was. Het minst vaak geven schoolleiders aan dat de coronacrisis invloed had op de fysieke ontwikkeling van leerlingen.
- Bijna alle schoolleiders (93%) in het voortgezet onderwijs geven aan dat de invloed van de coronacrisis op de sociaal-emotionele ontwikkeling en voor de motivatie en werkhouding van hun leerlingen (heel) groot was. Ruim driekwart van deze schoolleiders rapporteert bovendien een grote impact van de coronacrisis op het gebied van impulsbeheersing en emotieregulatie, concentratievermogen en planning van hun leerlingen. Ten slotte geeft 16% van de schoolleiders in het voortgezet onderwijs aan dat de invloed op de fysieke ontwikkeling van leerlingen (heel) groot was.

Inzet van middelen uit het NP Onderwijs op scholen

- Vier op de tien schoolleiders van de basisscholen geven aan dat de middelen uit het Nationaal Programma Onderwijs in het schooljaar 2021-2022 voor meer dan 40 procent zijn ingezet op effectievere inzet van onderwijs. Een wat lager percentage geeft aan dat de school meer dan 40 procent van het budget besteed heeft aan meer onderwijs (33%), sociaal-emotionele ontwikkeling (18%) en de ontwikkeling van executieve functies (16%).
- Ook wanneer wordt gekeken naar de specifieke activiteiten in het kader van het NP Onderwijs blijkt dat basisscholen in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023 relatief veel activiteiten gericht op onderwijs hebben georganiseerd voor alle leerlingen of voor een specifieke groep. Activiteiten rondom de sociaal-emotionele ontwikkeling zijn in het basisonderwijs minder vaak georganiseerd.
- In het voortgezet onderwijs geven schoolleiders aan het budget van de NP Onderwijsmiddelen te hebben gespreid over verschillende aandachtsgebieden. Ongeveer twee derde van de scholen geeft aan dat meer dan 20 procent van het budget van de NP Onderwijsmiddelen is ingezet voor sociaal-emotionele ontwikkeling en de helft heeft meer dan 20 procent van het budget uitgegeven aan meer of effectiever onderwijs.
- De inzet van specifieke activiteiten in het kader van het NP Onderwijs rondom de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen wordt in het voortgezet onderwijs in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023 vaak genoemd. In meer dan 80 procent van de scholen zijn er lessen georganiseerd over hoe leerlingen om kunnen gaan met stress, negatieve

gevoelens of angsten en in 80 procent van de scholen hebben er lessen over de omgang tussen leerlingen plaatsgevonden. In meer dan 70 procent van de voortgezet onderwijs scholen vonden er daarnaast extra gesprekken plaats met de leraar.

Ervaringen van scholieren in het voortgezet onderwijs met de extra activiteiten uit het NP Onderwijs

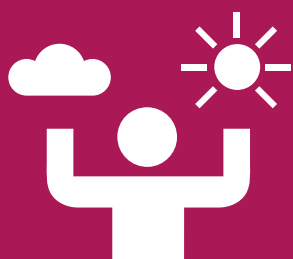
- Een derde tot twee derde van de leerlingen weet niet of de school extra activiteiten heeft georganiseerd gericht op onderwijs of sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Extra hulp bij schoolwerk na schooltijd, extra gesprekken met de mentor en extra sociale activiteiten worden relatief vaak genoemd als activiteiten die de school heeft georganiseerd.
- Wanneer leerlingen aangeven dat hun school een bepaalde activiteit heeft georganiseerd, neemt hiervan ongeveer de helft deel aan extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd, aan een extra gesprek met de mentor en aan extra lessen over de omgang tussen leerlingen.
- Van de leerlingen die hebben deelgenomen aan de activiteiten, geeft de meerderheid aan dat ze iets aan de activiteit hebben gehad.

De samenhang tussen de inzet van NP Onderwijsmiddelen en veranderingen in het welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022

- Op basisscholen en in het voortgezet onderwijs is onderzocht of de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet, gerelateerd is aan de verandering in welzijn van leerlingen op deze scholen tussen 2021 en 2022.
- Op basisscholen die meer dan gemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling, is het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten gedaald tussen 2021 en 2022 terwijl dit percentage gelijk bleef op scholen die hierop minder dan gemiddeld hebben ingezet.
- Op voortgezet onderwijs scholen die meer dan gemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling, is het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten tussen 2021 en 2022 gelijk gebleven, terwijl dit percentage toenam op scholen die hierop minder dan gemiddeld hebben ingezet.
- Voor levenstevredenheid, emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren verschillen de trends tussen 2021 en 2022 niet tussen scholen.

H1

Voorwoord

1 Voorwoord

Onderzoeksvragen

Hoe staat het anno 2022 met de mentale gezondheid van onze jeugd en hun relaties met ouders, vrienden en klasgenoten? Hoeveel jongeren ervaren druk door schoolwerk of hebben de hele dag contact via sociale media? Wat is er hierin veranderd ten opzichte van 2017 en 2021 en wat niet? Zijn de trends in welzijn tussen 2021 en 2022 vergelijkbaar voor verschillende groepen jongeren? Welke activiteiten hebben scholen met behulp van middelen uit het Nationaal Programma Onderwijs (NP Onderwijs) ingezet om leervertragingen en mentale problemen door corona onder hun leerlingen aan te pakken? Hoe ervaren leerlingen deze extra activiteiten? Hangt de inzet van NP Onderwijsmiddelen op scholen samen met veranderingen in het welzijn tussen 2021 en 2022 onder jongeren? Vanwege de grote zorgen in onze maatschappij over de mentale gezondheid van de jeugd, is een antwoord op deze, en gerelateerde, vragen cruciaal.

De volgende onderzoeksvragen staan centraal in het huidige rapport:

- 1 In hoeverre zijn er veranderingen tussen 2017, 2021 en 2022 onder jongens en meisjes in groep 8 van de basisschool en in het voortgezet onderwijs op het gebied van: levenstevredenheid en mentale problemen, schoolbeleving en pesten, relatie met gezinsleden en vrienden en (problematisch) gebruik van sociale media en gamen?
- 2 In hoeverre verschillen de bovenstaande trends tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm?
- 3 Aan welke activiteiten hebben scholen de NP Onderwijsmiddelen besteed om leerachterstanden en mentale problemen door corona bij hun leerlingen aan te pakken? In hoeverre zijn leerlingen hiervan op de hoogte, hebben ze hieraan deelgenomen en hoe ervaren zij deze activiteiten? In hoeverre is er een samenhang tussen de manier waarop de NP Onderwijsmiddelen zijn ingezet en veranderingen in verschillende indicatoren van welzijn tussen 2021 en 2022 (levenstevredenheid, emotionele problemen, problemen met leeftijdgenoten, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren)?

Om de eerste twee onderzoeksvragen te beantwoorden, vergelijken we in dit onderzoek landelijk representatieve groepen leerlingen in groep 8 en in het voortgezet onderwijs in de leeftijd van 11 tot en met 16 jaar in 2017, 2021 en 2022. Gegevens uit 2017 en 2021 zijn afkomstig van het Nederlandse Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) onderzoek. Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden, is in 2022 aan schoolleiders en leerlingen gevraagd naar de activiteiten die in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023 georganiseerd zijn in het kader van het NP Onderwijs. Vervolgens is de samenhang tussen de inzet van deze activiteiten en veranderingen in verschillende indicatoren van welzijn tussen 2021 en 2022 op schoolniveau bestudeerd. Dit is gedaan door gegevens van scholen met elkaar te vergelijken die zowel in 2021 als in 2022 mee hebben gedaan aan het onderzoek.

Het HBSC-onderzoek

Voor het huidige onderzoek zijn in 2022 gegevens verzameld onder leerlingen en schoolleiders. Zoals hierboven aangegeven, worden deze gegevens vergeleken met die van het Nederlandse HBSC-onderzoek. Het HBSC-onderzoek is een vierjaarlijks nationaal representatief onderzoek naar het welzijn en de gezondheid in relatie tot de dagelijkse leefomgeving onder leerlingen in groep 8 en in het regulier voortgezet onderwijs in de leeftijd van 11-16 jaar. In het najaar van 2021 werd dit onderzoek voor de zesde keer uitgevoerd in Nederland. Eerdere metingen vonden plaats in 2001, 2005, 2009, 2013 en 2017 (Boer e.a., 2022c). Het HBSC-onderzoek vindt niet alleen in Nederland plaats, maar wordt sinds 1983 in meer dan 50 landen in Europa en Noord-Amerika uitgevoerd.

Het onderzoek schetst een beeld van de mentale gezondheid, middelengebruik, seksueel gedrag, (on)gezond eten, diëten, bewegen, socialemediagebruik en gamen van schoolgaande jongeren. Bovendien is er aandacht voor de sociale relaties die jongeren thuis, met vrienden en op school hebben. Op alle gebieden wordt bestudeerd in hoeverre er verschillen zijn op basis van sekse, leeftijd, migratieachtergrond, schoolniveau, gezinswelvaart en gezinsvorm. Het HBSC-onderzoek wordt uitgevoerd door medewerkers van de Universiteit Utrecht (Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, Faculteit Sociale Wetenschappen), het Trimbos-instituut en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en gefinancierd door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

Trends in welzijn onder jongeren in Nederland

Omdat het Nederlandse HBSC-onderzoek sinds 2001 uitgevoerd wordt, geeft dit een uniek beeld van de veranderingen in de gezondheid en het welzijn van jongeren in de laatste twintig jaar. Nederlandse jongeren vielen vanaf de eerste meting in 2001 op ten opzichte van Europese leeftijdgenoten door hun zeer positieve oordeel over sociale relaties met hun ouders, klasgenoten en vrienden. Deze sociale relaties bleven, op kleine fluctuaties na, in alle jaren positief. In 2021 was het merendeel van de jongeren in Nederland dan ook positief over hun sociale relaties. Van de leerlingen in het voortgezet onderwijs gaf in 2021 88 procent aan (heel) gemakkelijk met moeder en 81 procent (heel) gemakkelijk met vader te kunnen praten. Op de basisschool ging het om respectievelijk 92 en 83 procent. Wel was er onder meisjes in het voortgezet onderwijs tussen 2017 en 2021 een daling in de steun die zij ervaren van hun vrienden en waren zij in 2021 iets negatiever over de sfeer onder klasgenoten en de relatie met hun leraar vergeleken met 2017.

Het percentage jongeren dat op school pest of gepest wordt, daalde in twintig jaar behoorlijk. Online pesten nam wel toe. Voor zowel jongens als meisjes in het voortgezet onderwijs verdubbelde het percentage dat aangaf vaak online te pesten of gepest te worden tussen 2017 en 2021. Gelukkig ging het ook in 2021 om lage percentages: 3 procent pestte online en 4 procent werd online gepest. Voor meisjes op de basisschool steeg het percentage dat aangeeft vaak online gepest te worden in dezelfde periode van 1 naar 6 procent.

In de afgelopen twintig jaar vond er een sterke daling in de mentale gezondheid van jongeren plaats. Deze trend is bij meisjes veel sterker dan bij jongens. Onder meisjes zagen we met name een stijging in emotionele problemen en psychosomatische klachten tussen 2009 en 2013 en tussen 2017 en 2021, waarbij de omvang van de laatste stijging zonder meer zorgwekkend te noemen is. Het percentage meisjes in het voortgezet onder-

wijs met veel emotionele problemen nam tussen 2017 en 2021 toe van 28 naar 43 procent; onder meisjes op de basisschool nam dit percentage toe van 14 naar 33 procent. In 2021 gaf een meerderheid van de meisjes bovendien aan regelmatig last te hebben van psychosomatische klachten.

Ook opvallend is de geleidelijke toename in symptomen van hyperactiviteit en aandachtsproblemen onder zowel jongens als meisjes tussen 2001 en 2021; onder leerlingen in het voortgezet onderwijs was er sprake van bijna een verdubbeling, van 21 naar 37 procent. In 2021 lag het percentage meisjes in het voortgezet onderwijs met symptomen van hyperactiviteit en aandachtsproblemen hoger dan onder jongens en waren er geen sekseverschillen in gedragsproblemen. Dit is opmerkelijk omdat eerdere HBSC-onderzoeken systematisch aantoonde dat jongens meer gedragsproblemen rapporteren dan meisjes en evenveel of meer symptomen van hyperactiviteit en aandachtsproblemen (De Looze e.a., 2014; Duinhof e.a., 2015; Stevens e.a., 2018).

Het is zeer waarschijnlijk dat de negatieve ontwikkeling in mentale gezondheid samenhangt met een andere opmerkelijke trend. In 2001 rapporteerde slechts 16 procent van de jongeren in het voortgezet onderwijs dat zij (nogal) veel druk door hun schoolwerk ervaren. In 2021 was dit percentage bijna drie keer zo hoog, namelijk 45 procent. Ook hier zagen we dat meisjes veel slechter af zijn dan jongens. In 2021 rapporteerde meer dan de helft van de meisjes in het voortgezet onderwijs (54%) last te hebben van druk door schoolwerk, terwijl dit bij jongens tot ruim een derde (36%) beperkt bleef.

Tussen 2017 en 2021 verdubbelde het percentage leerlingen op de basisschool dat intensief gamet (dat wil zeggen ten minste 24 uur per week) van 7 naar 14 procent. Voor meisjes op de basisschool was er zelfs sprake van een verviervoudiging (van 2.5 naar 10%), al was dit percentage onder jongens op de basisschool in 2021 nog steeds twee keer zo hoog als onder meisjes (19% in 2021). Ook in het voortgezet onderwijs was een stijging zichtbaar tussen 2017 en 2021 in het percentage leerlingen dat intensief gamet (van 8 naar 13%). Toch nam het percentage problematische gamers veel minder sterk toe in dezelfde periode. Van problematisch gamen is sprake wanneer het ten koste gaat van andere belangrijke leefdoelgebieden en wanneer er controleverlies is. Alleen onder jongens op de basisschool en meisjes in het voortgezet onderwijs was er een stijging in 2021 ten opzichte van 2017.

Het percentage jongeren dat sociale media intensief gebruikt (dat wil zeggen gedurende de hele dag contact via sociale media met anderen hebben), nam een stuk minder toe tussen 2017 en 2021 dan het percentage intensieve gamers. Alleen onder jongeren in het voortgezet onderwijs vond hierin een lichte stijging plaats. In 2021 had iets meer dan een derde van hen de hele dag contact via sociale media. Onder jongeren in het voortgezet onderwijs was er eveneens een toename in problematisch sociaalmediagebruik. Deze toename was echter kleiner dan die onder meisjes op de basisschool. Onder hen is problematisch sociaalmediagebruik bijna verdrievoudigd, van 1.7 naar 4.5 procent.

Nationaal Programma Onderwijs

Het huidige onderzoek bestudeert niet alleen trends in het welzijn van jongeren tussen 2017 en 2022, ook staat de inzet van middelen in het kader van het NP Onderwijs door scholen centraal. In februari 2021 besloot het kabinet extra in het onderwijs te investeren met het NP Onderwijs. Voor het primair en voortgezet onderwijs werd in de schooljaren 2021–2022 en 2022–2023 circa 5 miljard euro beschikbaar gesteld. In het kader van het NP Onderwijs is scholen gevraagd om

de omvang en aard van de problematiek bij hun leerlingen in kaart te brengen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van toetsresultaten en observaties door de leraar of mentor. Vervolgens moesten scholen op basis daarvan een programma ontwikkelen om leervertragingen in te halen en te werken aan herstel van het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Scholen konden daarbij kiezen uit een lijst kansrijke interventies.

Opzet van dit rapport

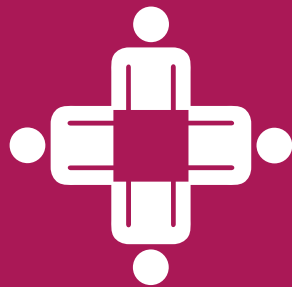
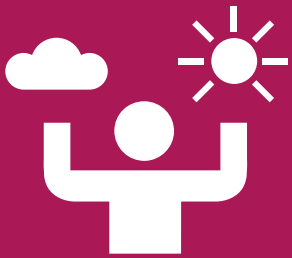
Hoofdstuk 2 beschrijft de methode en steekproef van het huidige onderzoek. In hoofdstuk 3 worden de trends in levenstevredenheid en mentale problemen, schoolbeleving en pesten, relatie met gezinsleden en vrienden en (problematisch) gebruik van sociale media en gamen tussen 2017, 2021 en 2022 beschreven, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs en tussen jongens en meisjes. Hoofdstuk 4 beschrijft in hoeverre de trends tussen 2021 en 2022 variëren tussen verschillende groepen jongeren: jongeren in de verschillende schoolniveaus (VMBO-basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg, VMBO-theoretische of gemengde leerweg, HAVO en VWO), jongeren met en zonder een migratieachtergrond, jongeren die opgroeien in een gezin met lage, gemiddelde of hoge welvaart en jongeren die opgroeien bij beide ouders in één huis versus jongeren voor wie dit niet het geval is. Centraal in hoofdstuk 5 staat de NP Onderwijs inzet van scholen. We beschrijven achtereenvolgens hoe scholen de invloed van de coronacrisis op hun leerlingen inschatten, welke activiteiten er volgens de schoolleiding en jongeren zijn georganiseerd door gebruik te maken van de NP Onderwijsmiddelen, in hoeverre jongeren hieraan mee hebben gedaan en hoe zij deze activiteiten hebben ervaren. Ten slotte bestuderen we in hoeverre er een samenhang is tussen de manier waarop de NP Onderwijsmiddelen zijn ingezet en veranderingen in verschillende indicatoren van welzijn tussen 2021 en 2022. Het rapport sluit af met een nabeschouwing waarin de belangrijkste resultaten worden besproken, implicaties voor preventie en beleid worden geformuleerd en de beperkingen van het onderzoek worden besproken.

Het onderzoeksteam

Medewerkers van de Universiteit Utrecht (Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, Faculteit Sociale Wetenschappen; Gonneke Stevens (projectleider) en Marlies Maes) en het Trimbos-instituut (Tessa Scheffers-van Schayck, Marieke Rombouts, Annelot Zondervan, Frederiek Schouten en Saskia van Dorsselaer) voerden het onderzoek uit. De dataverzameling en analyses werden geleid door het Trimbos-instituut en het rapport is geschreven door medewerkers uit beide participerende onderzoeksorganisaties. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW).

H2

Methode van onderzoek en beschrijving
van de steekproef

2 Methode van onderzoek en beschrijving van de steekproef

Populatie en steekproef

Onderzoekspopulatie

Dit 'Jong na corona' onderzoek is uitgevoerd onder leerlingen uit groep 6, 7 en 8 van het basisonderwijs en alle leerjaren en schoolniveaus van het voortgezet onderwijs in heel Nederland. In dit rapport worden alleen de resultaten beschreven van leerlingen in groep 8 van het basisonderwijs en leerlingen van het voortgezet onderwijs in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Alleen scholen uit het regulier onderwijs hebben deelgenomen aan dit onderzoek.

Steekproef

Stap 1 (selectie van scholen)

Voor het werven van de scholen is gebruikgemaakt van de steekproeven van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs van het HBSC-onderzoek uit 2021. Deze steekproeven zijn getrokken op basis van een bestand van alle reguliere scholen in Nederland van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Om ervoor te zorgen dat scholen in alle regio's in Nederland voldoende deel uitmaakten van de steekproef, zijn scholen geselecteerd binnen alle GGD-regio's (stratificatie naar GGD-regio). Ook is gecontroleerd of scholen in stedelijke en landelijke gebieden voldoende gerepresenteerd zijn in de steekproef.

Stap 2 (selectie van klassen)

Bij de scholen die meededen aan dit onderzoek werden klassen geselecteerd voor deelname. Aan scholen in het basisonderwijs werd gevraagd om deel te nemen met één groep 6, één groep 7 en één groep 8. Negen scholen gaven geen gehoor aan dit verzoek en deden mee met één leerjaar. Om dit te compenseren, hebben we andere scholen gevraagd of zij met meer dan één groep per leerjaar mee wilden doen. Zes scholen namen daarom deel met meerdere groepen van hetzelfde leerjaar.

Voor de selectie van klassen in het voortgezet onderwijs werd onderscheid gemaakt tussen twee typen scholen: scholen die wel of scholen die niet meededen met het HBSC-onderzoek uit 2021. Als een school wel had meegedaan met het HBSC-onderzoek uit 2021, werd gestreefd naar dezelfde selectie van klassen als in 2021. Bijvoorbeeld: als een school in 2021 participeerde met één klas VMBO-theoretische leerweg leerjaar 1, één klas HAVO leerjaar 3 en één klas VWO leerjaar 5, dan werden in 2022 dezelfde schoolniveaus en leerjaren geselecteerd. Als dit niet haalbaar was, werd een klas geselecteerd die zo dicht mogelijk bij hetzelfde leerjaar en schoolniveau lag (in plaats van een VMBO-theoretische leerweg leerjaar 1, bijvoorbeeld een VMBO-theoretische leerweg leerjaar 2 of VMBO-basis/kader leerjaar 1). Daarnaast werden klassen geselecteerd bij scholen die niet meededen met het HBSC-onderzoek uit 2021. Bij deze scholen selecteerden we de klassen die nodig waren om een onderzoeksgroep van jongeren samen te stellen die zo dicht mogelijk ligt bij de landelijke verdeling aan schoolniveaus en leerjaren. Alle voortgezet onderwijs scholen

ontvingen bericht van ons welke schoolniveaus en leerjaren geselecteerd waren. De school selecteerde vervolgens zelf welke klassen voldeden aan deze voorwaarden en daarmee participeerden in het onderzoek.

Het aantal geselecteerde klassen was afhankelijk van de schoolgrootte: op kleine scholen (< 350 leerlingen) werden drie klassen geselecteerd en op scholen met ≥ 350 leerlingen werden vier of vijf klassen geselecteerd. Klassen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs met minder dan tien leerlingen en klassen op het voortgezet onderwijs met uitsluitend leerlingen met leerwegondersteund onderwijs (LWOO) werden niet geselecteerd.

Werving

De werving van de scholen vond plaats tussen mei en oktober 2022 en bestond uit twee rondes. Tijdens de eerste wervingsronde werden alle deelnemende scholen van het HBSC-onderzoek uit 2021 benaderd voor deelname aan het huidige onderzoek (68 basisscholen en 71 voortgezet onderwijs scholen). Omdat deze wervingsronde niet voldoende scholen opleverde, werd een tweede wervingsronde opgezet. In deze wervingsronde werden scholen benaderd die in de steekproef van HBSC 2021 zaten, maar niet hadden deelgenomen aan dat onderzoek (50 basisscholen en 50 voortgezet onderwijs scholen).

Tabel 2.1 geeft een overzicht van de (non-)respons en het aantal leerlingen dat de vragenlijst heeft ingevuld. Scholen werden per mail uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek. In totaal ontvingen 118 basisscholen en 121 voortgezet onderwijs scholen een uitnodigingsmail. In deze mail konden scholen meer informatie vinden over het onderzoek en wat deelname voor hen betekende (bijv. onderwerpen die werden uitgevraagd in de vragenlijsten en hoe de vragenlijstafnames uitgevoerd zouden worden). Als scholen niet binnen één week reageerden, werd er telefonisch om medewerking aan het onderzoek gevraagd. Met één basisschool en één voortgezet onderwijs school kon geen enkel contact worden gelegd, waardoor de netto steekproef bestond uit 117 basisscholen en 120 voortgezet onderwijs scholen.

Scholen die (telefonisch) reageerden en aangaven niet mee te willen doen aan het onderzoek, gaven hiervoor verschillende redenen. De voornaamste redenen voor non-respons in het basisonderwijs waren: geen tijd voor deelname (29%), organisatorische problemen (17%), school wordt te vaak benaderd voor onderzoek (16%) en andere prioriteiten hebben (15%). De meest genoemde redenen voor non-respons in het voortgezet onderwijs waren: geen tijd voor deelname (28%), doen al mee met een onderzoek (28%), organisatorische problemen (15%) en school wordt te vaak benaderd voor onderzoek (13%). Tijdens de dataverzameling besloten vier basisscholen en zeven voortgezet onderwijs scholen zich om verschillende redenen terug te trekken van deelname aan het onderzoek (bijvoorbeeld omdat scholen op dat moment meededen met te veel onderzoeken). Uiteindelijk hebben 48 basisscholen (responspercentage 41.0%) en 44 voortgezet onderwijsscholen (responspercentage 36.7%) meegedaan met het onderzoek. Er waren geen verschillen tussen deelnemende en niet-deelnemende scholen in schoolgrootte, stedelijkheidsgraad van de gemeente waar de school stond en percentage leerlingen met migratieachtergrond. In het basisonderwijs hebben 36 scholen ook in 2021 meegedaan, in het voortgezet onderwijs 37 scholen.

Van het basisonderwijs participeerden 52 groepen 8 in het onderzoek en 1049 leerlingen vulden de vragenlijst in. Van het voortgezet onderwijs namen 203 klassen deel en 4032 leerlingen vulden de vragenlijst in. Tijdens het opschonen van de data zijn 14 vragenlijsten verwijderd omdat deze onvolledig of niet serieus waren ingevuld. Uiteindelijk zijn

gegevens van 1035 leerlingen van groep 8 gebruikt in deze rapportage. Voor het voortgezet onderwijs waren er na opschoning gegevens beschikbaar van 3986 leerlingen, van wie er 3748 tussen de 12 en 16 jaar waren. In deze rapportage gebruiken we alleen de data van leerlingen van 12 t/m 16 jaar.

Tabel 2.1 Steekproef en respons van scholen en leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs

	BASISONDERWIJS	VOORTGEZET ONDERWIJS
SCHOLEN		
Bruto steekproef ¹	118	121
Geen contact	1	1
Netto steekproef ²	117	120
Respons vóór dataverzameling ³	52 (44.4%)	51 (42.5%)
Teruggetrokken tijdens dataverzameling	4	7
Respons definitief ⁴	48 (41.0%)	44 (36.7%)
Aantal klassen	52 ⁵	203
LEERLINGEN		
Totaal aantal leerlingen in de klassen	1152	4515
Afwezig tijdens afname ⁶	80 (6.9%)	436 (9.7%)
Bezwaar (van ouder of leerling) tegen deelname ⁷	23 (2.0%)	47 (1.0%)
Bruto bestand ⁸	1049	4032
Verwijderd vanwege missende of onbetrouwbare gegevens	14	46
Netto bestand ⁹	1035	3986
12 t/m 16 jaar	-	3748

¹ Totaal aantal benaderde scholen

² Totaal aantal benaderde scholen waarmee contact is geweest

³ Totaal aantal deelnemende scholen begin dataverzameling (=respons/netto steekproef*100)

⁴ Definitief aantal deelnemende scholen einde dataverzameling (=respons/netto steekproef*100)

⁵ 7 van de 52 groepen waren combinatiegroepen van groep 7/8

⁶ Aantal afwezige leerlingen/totaal aantal leerlingen in de klassen*100

⁷ Aantal leerlingen/ouders met bezwaar/totaal aantal leerlingen in de klassen*100

⁸ Totaal aantal ingevulde vragenlijsten

⁹ Totaal aantal vragenlijsten na opschoning

Vragenlijsten

Leerlingen

De vragenlijst voor leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs bestaat grotendeels uit vragen die eerder in het HBSC-onderzoek zijn opgenomen. Dit maakt het mogelijk om de resultaten van dit onderzoek te vergelijken met die van eerdere HBSC-onderzoeken. In de vragenlijst is gevraagd naar leeftijd, geslacht, geboorteland (leerling en ouders), gezinsvorm en gezinswielvaart. Daarnaast zijn vragen over de volgende onderwerpen gesteld: levens tevredenheid en mentale problemen, schoolbeleving en pesten, relaties met gezinsleden en

vrienden, en sociale media en gamen. Verder zijn aan leerlingen in het voortgezet onderwijs vragen gesteld over het schoolniveau dat zij volgen en de extra activiteiten die hun school georganiseerd heeft gedurende de coronacrisis en daarna. In de bijlage staat beschreven welke indicatoren zijn uitgevraagd, hoe deze zijn uitgevraagd en hoe deze zijn gerapporteerd.

Schoolleiding

Voor de schoolleiding zijn twee aparte vragenlijsten ontwikkeld: één voor de schoolleiding van het basisonderwijs en één voor de schoolleiding van het voortgezet onderwijs. In deze vragenlijsten zijn met name vragen gesteld over hoe de middelen in het kader van het NP Onderwijs zijn besteed. In dit rapport komen de volgende vragen aan bod: wat was de invloed van de coronacrisis op leerlingen volgens de schoolleiders, hoeveel procent van de NP Onderwijsmiddelen hebben scholen besteed aan de verschillende aandachtsgebieden en welke specifieke activiteiten hebben scholen georganiseerd in het kader van het NP Onderwijs?

Dataverzameling

Afname van de vragenlijsten

De vragenlijsten voor leerlingen zijn in oktober en november 2022 klassikaal afgenomen door getrainde onderzoeksassistenten van het Trimbos-instituut. De onderzoeksassistenten informeerden de leerlingen over het onderzoek en de vragenlijst en benoemden dat het onderzoek anoniem was. Ook beantwoordden ze eventuele vragen van leerlingen. Leraren waren aanwezig in de klas om toezicht te houden.

Alle leerlingen in het basisonderwijs vulden de vragenlijst op papier in. De onderzoeksassistent gaf de leerlingen daarnaast een informatiekaart waarin werd verwezen naar de website van de Kindertelefoon voor meer informatie over bepaalde onderwerpen. Ook werd aangegeven bij wie de leerlingen terecht konden als ze met iemand wilden praten naar aanleiding van de (thema's in de) vragenlijst. Leerlingen in het voortgezet onderwijs vulden de vragenlijst digitaal in. Hiervoor ontvingen leerlingen een informatiekaart met daarop een link naar de online vragenlijst en een unieke inlogcode met wachtwoord. Wanneer digitale afname niet mogelijk was, vulden leerlingen de vragenlijst op papier in. Ook op deze informatiekaart stonden websites genoemd (zoals de kindertelefoon.nl en jouwggd.nl) voor meer informatie over bepaalde onderwerpen.

Verder hebben de schoolleiders in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs een (online) vragenlijst ingevuld. Deze vragenlijst ontvingen de schoolleiders via de mail en/of op papier van de onderzoeksassistent. In totaal hebben leiders van 48 basisscholen en 43 voortgezet onderwijs scholen de schoolleidingvragenlijst ingevuld (de vragenlijst is dus slechts door één voortgezet onderwijs school niet ingevuld). In het basisonderwijs is de schoolleidingvragenlijst ingevuld door (adjunct-)directeuren (84%), intern begeleiders (8%) en andere schoolprofessionals (8%). In het voortgezet onderwijs is de schoolleidingvragenlijst ingevuld door zorgcoördinatoren (44%), (adjunct)directeuren (37%), afdelingsleiders (12%) en andere schoolprofessionals (7%).

Ethische toetsing en anonimiteit

De Ethische Toetsingscommissie van het Trimbos-instituut heeft goedkeuring gegeven voor de uitvoering van het onderzoek. Leerlingen vulden de vragenlijst anoniem in. Gegevens zijn daarom niet herleidbaar tot een bepaalde leerling, klas of school.

Informereren van ouders

Aan scholen werd gevraagd om voorafgaande aan de vragenlijstafname de ouders van leerlingen uit deelnemende klassen te informeren over het onderzoek. Hiervoor werd een door de onderzoekers gemaakte informatiefolder gebruikt. Als ouders bezwaar hadden tegen deelname van hun kind aan het onderzoek, konden ze dit doorgeven aan de leraar of mentor van hun kind. Het kind deed dan niet mee met het onderzoek. In het basisonderwijs vulden 17 leerlingen de vragenlijst niet in, omdat ouders bezwaar maakten tegen deelname aan het onderzoek. In het voortgezet onderwijs ging het om 26 leerlingen. Daarnaast hadden 6 leerlingen in het basisonderwijs en 21 leerlingen in het voortgezet onderwijs zelf bezwaar tegen deelname.

Beschrijving van de gewogen steekproef

Leeftijd en geslacht

De steekproef voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs bestaat voor 51 procent uit jongens en 49 procent uit meisjes ('ben je geboren als jongen of meisje') (zie Tabel 2.2). De gemiddelde leeftijd is 11.1 jaar voor groep 8 van het basisonderwijs en 13.9 jaar voor leerlingen in het voortgezet onderwijs van 12 t/m 16 jaar.

Stedelijkheidsniveau

Om de stedelijkheid van leerlingen in het basisonderwijs te bepalen, is er gebruikgemaakt van de vestigingsplaats van de school. In het voortgezet onderwijs is gebruikgemaakt van de woonplaats van de leerling. Om deze woonplaats vast te stellen, gaven deze leerlingen aan wat hun postcode was. De postcode werd automatisch omgezet in de code van de gemeente om ervoor te zorgen dat er geen gegevens werden opgeslagen die mogelijk herleidbaar zouden kunnen zijn tot individuen. In zowel het basisonderwijs als voortgezet onderwijs woont meer dan de helft van de leerlingen in een (zeer) sterk stedelijk gebied (Tabel 2.2).

Migratieachtergrond

In het rapport wordt onderscheid gemaakt tussen leerlingen met en zonder migratieachtergrond. Op basis van het geboorteland van de ouders is bepaald of een leerling een migratieachtergrond heeft. Leerlingen zonder migratieachtergrond zijn in Nederland geboren net als hun beide ouders. Bij leerlingen met een migratieachtergrond is één van beide ouders niet in Nederland geboren. Als het geboorteland van de ouders niet was ingevuld, is uitgegaan van het geboorteland van de leerling. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs heeft bijna een kwart van de leerlingen een migratieachtergrond (Tabel 2.2).

Schoolniveau

In deze rapportage wordt onderscheid gemaakt tussen vier schoolniveaus: VMBO-basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg (VMBO-b/-k), VMBO-theoretische of gemengde leerweg (VMBO-t/-gl; vergelijkbaar met MAVO), HAVO en VWO. Dit rapport vermeldt het schoolniveau VMBO-basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg als VMBO-b en VMBO-theoretische of gemengde leerweg als VMBO-t. Bij een combinatie van twee schoolniveaus is een leerling bij het laagste schoolniveau ingedeeld. Zo is een leerling van brugklas HAVO/VWO ingedeeld bij HAVO. Meer dan de helft van de jongeren in het voortgezet onderwijs volgt HAVO of VWO (56%, Tabel 2.2).

Gezinsvorm

In deze rapportage zijn de resultaten van leerlingen die bij beide ouders in hetzelfde huis wonen vergeleken met leerlingen voor wie dit niet het geval is. Van de leerlingen in het basisonderwijs woont 81 procent met beide ouders in hetzelfde huis en bij leerlingen in het voortgezet onderwijs is dit 75 procent (Tabel 2.2).

Tabel 2.2 Sociaal-demografische gegevens en achtergrondkenmerken
(gewogen aantallen en percentages, basisonderwijs en voortgezet onderwijs, 12 t/m 16 jaar)

	BASISONDERWIJS		VOORTGEZET ONDERWIJS	
	N ¹	%	N ¹	%
Totaal	1035		3748	
SEKSE				
Jongen	530	51.2	1921	51.3
Meisje	505	48.8	1827	48.7
STEDELIJKHEIDSNIVEAU²				
Zeer sterk stedelijk	267	25.7	865	23.1
Sterk	341	32.9	1146	30.6
Matig	189	18.2	642	17.1
Weinig	239	23.1	828	22.1
Niet stedelijk			267	7.1
MIGRATIEACHTERGROND				
Geen	802	77.8	2897	77.6
Binnen Europa	58	5.6	241	6.5
Buiten Europa	171	16.6	594	15.9
SCHOOLNIVEAU³				
VMBO-b/-k ⁴			675	18.0
VMBO-t/-g ⁵			986	26.3
HAVO			1062	28.3
VWO			1024	27.3
GEZINSVORM				
Woont niet met beide ouders in één huis	195	18.9	927	24.7
Woont met beide ouders in één huis	840	81.1	2821	75.3
GEZINSWELVAART				
Laag	63	7.4	281	7.9
Midden	418	48.8	1653	46.3
Hoog	376	43.8	1638	45.9

¹ Door afronding, weging en missende waarden is het mogelijk dat de aantallen niet precies optellen tot het totaal

² Stedelijkheid van de gemeente van de school (basisonderwijs) of waar de leerling woont (voortgezet onderwijs)

³ Bij combinatieklassen (bijv. HAVO/VWO) is het laagste schoolniveau gekozen (HAVO)

⁴ VMBO-basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg

⁵ VMBO-theoretische of gemengde leerweg

Gezinswelvaart

Gezinswelvaart is bepaald aan de hand van de volgende onderwerpen: concrete bezittingen (zoals aantal auto's en computers), kenmerken van het huis (eigen slaapkamer, aantal badkamers en het hebben van een vaatwasser) en het aantal keer dat het gezin in het afgelopen jaar naar het buitenland op vakantie is geweest. Deze onderwerpen vormen samen de gezinswelvaartsschaal (somscore 0-13) (Family Affluence Scale versie 3; Torsheim e.a., 2016). Er is onderscheid gemaakt tussen jongeren uit een gezin met een lage welvaart (somscore 0-6), een gemiddelde welvaart (somscore 7-9) en een hoge welvaart (somscore 10-13). De meeste leerlingen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs hebben een gemiddelde of hoge gezinswelvaart. De groep leerlingen met een lage gezinswelvaart is klein, namelijk 7 procent in het basisonderwijs en 8 procent in het voortgezet onderwijs (Tabel 2.2).

Analyses

Schaalscores

Een aantal indicatoren is gemeten door een set van vragen. Per indicator is een gemiddelde score berekend (een schaalscore). Vervolgens is deze schaalscore in twee categorieën verdeeld. Bijvoorbeeld: de indicator 'steun van gezin' wordt gemeten op basis van vier stellingen. Per stelling kan de leerling op een schaal van 1 (heel erg niet mee eens) tot 7 (heel erg mee eens) aangeven in hoeverre de leerling het eens is met de stelling. Voor een schaalscore zijn alle waarden opgeteld en gedeeld door vier (het aantal stellingen). Leerlingen met een schaalscore van > 5.5 zijn gecategoriseerd als 'het gezin geeft veel steun'. In de bijlage wordt weergegeven uit welke vragen de schalen zijn samengesteld en hoe de schaalscores zijn berekend.

Weging en correctie voor clustereffecten

De resultaten uit dit rapport zijn gewogen. Voor het basisonderwijs is er gewogen op geslacht en stedelijkheidsniveau. Voor het voortgezet onderwijs is gewogen op leerjaar, geslacht, schoolniveau en stedelijkheidsniveau. Hiervoor is gebruik gemaakt van landelijke gegevens uit Statline van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De weegfactor is aangemaakt in Rstudio. Daarnaast is in de analyses gecorrigeerd voor clustereffecten. Clusters zijn groepen die meer op elkaar kunnen lijken dan op andere groepen. In dit onderzoek kunnen leerlingen van dezelfde scholen en uit dezelfde klassen meer op elkaar lijken dan op leerlingen van andere scholen en klassen. Het statistische programma Stata houdt rekening met deze clustering. Alle analyses zijn uitgevoerd in Stata versie 17.

Trendanalyses

In hoofdstuk 3 worden de uitkomsten van het onderzoek uit 2022 vergeleken met die van de HBSC-onderzoeken uit 2017 en 2021. Ook is aangegeven in hoeverre er verschillen zijn tussen 2017 en 2021. Voor deze analyses zijn bivariate (logistische) regressieanalyses uitgevoerd. We hebben hierbij een onderscheid gemaakt tussen leerlingen in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs en tussen jongens en meisjes. Om rekening te houden met het aantal toetsten dat is uitgevoerd is een Bonferroni-correctie toegepast. Deze manier van toetsen kan als conservatief worden omschreven. Dit betekent dat er bij een significant verschil tussen bepaalde percentages slechts een kleine kans is dat dit verschil door toeval

wordt veroorzaakt. Deze correctie is ook toegepast bij het HBSC-onderzoek uit 2021 (Boer e.a., 2022c). In de trendanalyses van het rapport van HBSC 2021 werden er over het algemeen meer metingen met elkaar vergeleken dan in dit rapport, waardoor de correctie in het rapport van HBSC 2021 strenger is dan in het huidige rapport. Het kan daarom voorkomen dat er in dit rapport verschillen tussen de jaren 2017 en 2021 significant zijn, terwijl dat in het HBSC-onderzoek van 2021 niet het geval was. Ook kunnen er kleine verschillen zijn in de percentages voor de jaren 2017 en 2021 in dit rapport vergeleken met het rapport van HBSC 2021 (Boer e.a., 2022c). Dit komt omdat het HBSC-rapport trends weergeeft voor de leerjaren 1 t/m 4, terwijl we in dit rapport gebruikmaken van data van leerlingen in alle leerjaren in de leeftijd van 12 t/m 16 jaar.

Om vast te stellen dat verschillen tussen 2017, 2021 en 2022 niet zijn veroorzaakt door verschillen in de steekproefopstelling van de drie metingen, zijn additionele multivariate regressieanalyses uitgevoerd. Dit houdt in dat onderzocht is of verschillen tussen jaren blijven bestaan nadat er gecorrigeerd is voor (kleine) steekproefverschillen in geslacht, leeftijd, schoolniveau en migratieachtergrond van de leerlingen tussen 2017, 2021 en 2022.

Trendanalyses in subgroepen

In hoofdstuk 4 is beschreven in hoeverre de veranderingen tussen 2021 en 2022 op alle indicatoren van welzijn variëren tussen verschillende groepen leerlingen in het voortgezet onderwijs (deze analyses zijn niet uitgevoerd onder leerlingen in het basisonderwijs, omdat het aantal leerlingen hier een stuk kleiner is). Dit is bestudeerd voor schoolniveau (VMBO-b, VMBO-t, HAVO en VWO; VWO is referentiegroep), migratieachtergrond (met of zonder migratieachtergrond), gezinswelvaart (laag, midden, hoog; hoog is referentiegroep) en gezinsvorm (woont niet of wel bij beide ouders in één huis). Om dit te bestuderen, zijn logistische regressie analyses uitgevoerd voor elke indicator van welzijn apart, waarin een interactie is opgenomen tussen de specifieke groep (migratieachtergrond, schoolniveau, gezinswelvaart, gezinsstructuur) en tijd (2021 of 2022). Alleen wanneer de interactie significant is (dus wanneer de verandering tussen 2021 en 2022 significant verschilde tussen subgroepen, bijvoorbeeld jongeren met en zonder een migratieachtergrond), is onderzocht of er een verschil is tussen 2021 en 2022 voor deze indicator van welzijn voor beide subgroepen.

Verschillen tussen subgroepen in 2022

In hoofdstuk 4 is daarnaast gerapporteerd in hoeverre de hierboven beschreven subgroepen in 2022 van elkaar verschilden op alle indicatoren van welzijn. Hiervoor zijn bivariate (logistische) regressieanalyses uitgevoerd waarbij dezelfde referentiegroepen zijn genomen als hierboven aangegeven.

Invloed van coronacrisis op leerlingen, inzet van NPO-middelen volgens schoolleiders en ervaringen van leerlingen met extra activiteiten

In hoofdstuk 5 is beschreven hoe schoolleiders in 2022 de invloed van de coronacrisis op hun leerlingen inschatten en welke activiteiten scholen hebben georganiseerd met de financiële middelen die naar aanleiding van de coronacrisis beschikbaar zijn gesteld in het NP Onderwijs. Ook is in dit hoofdstuk beschreven in hoeverre leerlingen weten welke extra activiteiten er op hun school zijn georganiseerd, of zij hieraan mee hebben gedaan en of ze er iets aan hadden.

Inzet van NP Onderwijsmiddelen en veranderingen in het welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022

Om te onderzoeken in hoeverre er een relatie is tussen de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet en veranderingen in verschillende indicatoren van welzijn tussen najaar 2021 en 2022 onder de leerlingen op deze scholen, zijn in hoofdstuk 5 analyses uitgevoerd door gebruik te maken van data van 36 basisscholen en 36 voortgezet onderwijs scholen. Leerlingen op deze scholen namen zowel in 2021 als in 2022 deel aan het onderzoek en schoolleiders vulden in 2022 een vragenlijst in.

Om te bepalen of er sprake is van selectieve uitval op schoolniveau, is onderzocht of de scholen die in zowel 2021 en 2022 aan het onderzoek hebben meegedaan verschillen van de scholen die alleen in 2021 hebben meegedaan. Dit is bekeken voor de volgende indicatoren van welzijn: levenstevredenheid, emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, problemen met leeftijdgenoten, ervaren druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relatie met leraren. In Tabel 2.3 worden de resultaten van deze vergelijking weergegeven. Basisscholen die aan beide onderzoeken hebben meegedaan, wijken in 2021 op vier van de zeven indicatoren af van de scholen die in 2022 niet meededen aan het onderzoek. Leerlingen op scholen die in beide jaren meededen scoren over het algemeen slechter dan leerlingen op scholen die in 2022 niet met het onderzoek hebben meegedaan. Dit verschil is het grootst voor hyperactiviteit/aandachtsproblemen. De voortgezet onderwijs scholen die zowel in 2021 als in 2022 deelnamen, wijken in 2021 op drie van de zeven uitkomstmaten af van de scholen die in 2022 niet met het onderzoek meededen. Ook hier scoren leerlingen op scholen die in aan beide onderzoeken mee hebben gedaan slechter dan leerlingen op scholen die alleen in 2021 meededen en valt het verschil in hyperactiviteit/aandachtsproblemen op.

Tabel 2.3 Vergelijking van leerlingen op scholen die in 2022 aan het onderzoek deelnamen met leerlingen op scholen die in 2022 niet deelnamen op belangrijke indicatoren van welzijn in 2021 (%)

	BASISONDERWIJS		VOORTGEZET ONDERWIJS	
	GEEN DEELNAME IN 2022 (n=722)	DEELNAME IN 2022 (n=803)	GEEN DEELNAME IN 2022 (n=2627)	DEELNAME IN 2022 (n=2616)
Levenstevredenheid (cijfer)	8.1	7.9	7.1	7.1
SDQ Emotionele problemen ¹	21.8	25.0	26.5	29.9
SDQ Hyperactiviteit/ aandachtsproblemen ¹	27.2	35.1	33.8	40.0
SDQ Problemen met leeftijdgenoten ¹	17.0	20.2	17.1	19.9
(Nogal) veel druk door schoolwerk	17.9	20.0	47.0	46.7
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ¹	87.4	83.5	80.3	78.7
Relatie met leraren is (heel) goed ¹	91.0	87.5	61.6	61.2

Vet = significant verschil tussen wel en geen deelname in 2022

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

Bij de scholen in het voortgezet onderwijs is per school bijgehouden welke klassen uit welke leerjaren en schoolniveaus mee hebben gedaan in 2021 en 2022. Om de vergelijking tussen 2021 en 2022 zo zuiver mogelijk te houden, is besloten om per school alleen de klassen die

maximaal één afwijking hebben ten opzichte van de andere meting mee te nemen. Dat wil zeggen, een klas mag ofwel één leerjaar afwijken ofwel één schoolniveau, maar niet meer en niet beide. Uiteindelijk zijn 36 basisscholen (803 leerlingen in 2021 en 797 leerlingen in 2022) en 36 voortgezet onderwijsscholen (2440 leerlingen in 2021 en 2900 leerlingen in 2022) geïnccludeerd voor deze aanvullende analyses.

Per school is gevraagd naar de organisatie van extra activiteiten waarbij gebruik is gemaakt van de beschikbare NP Onderwijsmiddelen. Afhankelijk van of een school de NP Onderwijsmiddelen heeft ingezet voor ‘alle leerlingen’, ‘een selectie van leerlingen’ of ‘helemaal niet’ kreeg een school een score van respectievelijk 2, 1 of 0 voor die activiteit. De activiteiten zijn onderverdeeld in drie groepen: (1) inzet op onderwijs, (2) inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling en (3) inzet op sociale activiteiten, door de scores op de verschillende vragen behorende tot de drie groepen bij elkaar op te tellen. Deze somscores zijn vervolgens in tweeën gesplitst met als afkappunt het gemiddelde (0 = onder het gemiddelde, 1 = gemiddeld of hoger). Op deze manier kon voor de drie groepen activiteiten (inzet op onderwijs, sociaal-emotionele ontwikkeling en sociale activiteiten) worden bepaald of scholen hier boven- of benedengemiddeld op hadden ingezet. Deze kenmerken van de scholen zijn vervolgens gekoppeld aan de gegevens van de leerlingen, waarbij gekeken is naar zeven indicatoren van welzijn: levenstevredenheid, emotionele problemen, problemen met leeftijdgenoten, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren.

De data in dit onderzoek hebben een zogenaamd genest karakter: leerlingen zitten in klassen en klassen maken onderdeel uit van een school. Dit betekent dat leerlingen binnen een school en klas meer op elkaar kunnen lijken dan leerlingen van verschillende scholen, klassen en leerjaren. Om hier rekening mee te houden, zijn multilevel analyses uitgevoerd met drie levels: Level 1 = individuele kenmerken van leerlingen; Level 2 = de tijdsmeting binnen scholen (2021 en 2022); Level 3 = kenmerken van scholen. In deze multilevel analyses is bestudeerd of er een significante relatie (interactie) is tussen tijd en inzet van activiteiten in het kader van het NP Onderwijs voor de hierboven genoemde zeven indicatoren van welzijn. Hiermee is onderzocht of scholen verschillen in de trends tussen 2021 en 2022 op een bepaalde indicator van welzijn, en zo ja, of dit verschil tussen scholen samenhangt met de activiteiten die zijn ingezet in het kader van het NP Onderwijs.

Voor iedere indicator is er een “random effects” model getoetst, waarbij zowel het intercept als de richtingscoëfficiënt van het effect van tijd op de indicator van welzijn mag variëren tussen scholen. Als dit tijdseffect niet significant was ($p \geq 0.1$)¹, werd de samenhang tussen de inzet op activiteiten in het kader van het NP Onderwijs en veranderingen in de indicator van welzijn niet getoetst. Dit betekent namelijk dat er geen verschillen tussen de scholen zijn in de veranderingen tussen 2021 en 2022 op de indicator van welzijn. Wanneer het tijdseffect wel significant was ($p < 0.1$), werd er bestudeerd of er een samenhang was tussen de inzet op activiteiten in het kader van het NP Onderwijs en de verandering in de indicator van welzijn tussen 2021 en 2022. Hiervoor werden drie modellen met een interactie tussen tijd en inzet van activiteit in het kader van het NP Onderwijs getoetst: één model waarin ‘inzet op onderwijs’ werd opgenomen, één model met ‘inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling’ en één model met ‘inzet op sociale activiteiten’. Deze analyses zijn apart

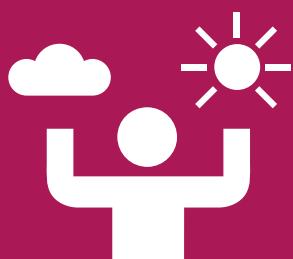
---

¹ In deze verdiepende analyses worden relatief kleine groepen met elkaar vergeleken, waardoor significante verschillen minder snel gevonden worden. Om deze reden is er gekozen voor een minder streng significantieniveau van $p < 0.1$.

uitgevoerd voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Rstudio met het lme4-pakket (Bates e.a., 2015). In de analyses voor het basisonderwijs is gecorrigeerd voor verschillen in geslacht. In de analyses voor het voortgezet onderwijs is gecorrigeerd voor verschillen in geslacht, schoolniveau en leerjaar. Deze individuele kenmerken (level 1 variabelen) zijn gecentreerd meegenomen door middel van grand mean centering.

H3

Trends in welzijn tussen 2017 en 2022

3 Trends in welzijn tussen 2017 en 2022

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het in het najaar van 2022 staat met het welzijn van leerlingen in groep 8 van de basisschool en in het voortgezet onderwijs, met daarbij een focus op de volgende thema's: a) levenstevredenheid en mentale problemen, b) schoolbeleving en pesten, c) relatie met gezinsleden en vrienden en d) (problematisch) gebruik van sociale media en gamen. De cijfers van 2022 worden vergeleken met die van 2021 en 2017, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen jongens en meisjes en leerlingen in groep 8 van de basisschool en in het voortgezet onderwijs. In hoofdstuk 2 en in de bijlage is uitgelegd welke instrumenten gebruikt zijn om deze concepten te meten en op basis van welke analyses verschillen tussen 2017, 2021 en 2022 zijn vastgesteld. In het hiernavolgende worden eerst de veranderingen tussen 2017 en 2021 besproken, daarna de veranderingen tussen 2021 en 2022 en ten slotte de veranderingen tussen 2017 en 2022.

Levenstevredenheid en mentale problemen

Basisonderwijs

In de periode 2017–2021 is het percentage *jongens* in het basisonderwijs dat mentale problemen rapporteert vrijwel niet veranderd (zie Tabel 3.1). Hetzelfde geldt voor het cijfer dat deze jongens geven voor hun leven (levenstevredenheid). Alleen emotionele problemen en psychosomatische klachten namen toe in deze periode. Tussen 2021 en 2022 hebben zich ook geen veranderingen voorgedaan in mentale problemen en levenstevredenheid. Wanneer een vergelijking wordt gemaakt tussen 2017 en 2022 ligt het niveau van totale problemen in 2022 iets hoger dan in 2017. Ook het percentage jongens dat vaker dan één keer per week psychosomatische klachten heeft, ligt in 2022 hoger dan in 2017. Het percentage jongens dat in 2022 emotionele problemen rapporteert, ligt niet hoger dan in 2017, terwijl dit in 2021 nog wel het geval was.

Tussen 2017 en 2021 vond er onder *meisjes* in het basisonderwijs een aanzienlijke stijging in mentale problemen plaats. Dit gold voor alle indicatoren van mentale problemen, maar vooral voor emotionele problemen. Ook nam hun levenstevredenheid af. Tussen 2021 en 2022 zijn deze niveaus stabiel gebleven. De percentages voor emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, totale problemen en psychosomatische klachten liggen in 2022 nog steeds hoger dan in 2017 en het cijfer dat meisjes in groep 8 geven voor hun leven is in 2022 nog steeds lager dan in 2017. In tegenstelling tot 2021, verschilt het percentage meisjes met gedragsproblemen en problemen met leeftijdgenoten in 2022 niet van dit percentage in 2017.

Voortgezet onderwijs

Onder *jongens* in het voortgezet onderwijs vond er eveneens een stijging in mentale problemen en een daling in levenstevredenheid plaats tussen 2017 en 2021 (zie Tabel 3.1). Deze stijging betrof alle indicatoren van mentale problemen, behalve gedragsproblemen. De percentages in 2022 verschillen nauwelijks van deze in 2021. Alleen het percentage jongens met gedragsproblemen is toegenomen tussen 2021 en 2022. In 2022 ligt het percentage jongens in het voortgezet onderwijs dat mentale problemen rapporteert voor alle indicatoren daarmee hoger dan in 2017. Het cijfer dat wordt gegeven voor het leven ligt bovendien lager dan in 2017.

Ook *meisjes* in het voortgezet onderwijs rapporteerden in 2021 meer mentale problemen en minder levenstevredenheid dan in 2017. Deze veranderingen betroffen alle indicatoren van mentale problemen en waren een stuk groter dan die onder jongens in het voortgezet onderwijs. Mentale problemen zijn tussen 2021 en 2022 stabiel gebleven of wederom toegenomen. Dit laatste geldt voor hyperactiviteit/aandachtsproblemen (van 42 naar 48%), totale problemen (van 40 naar 46%) en psychosomatische klachten (van 70 naar 75%). Bijna de helft van de meisjes in het voortgezet onderwijs rapporteert in 2022 dan ook veel symptomen van hyperactiviteit/aandachtsproblemen en maar liefst driekwart van de meisjes geeft aan ten minste één keer per week te maken te hebben met psychosomatische klachten. Op alle gebieden scoren meisjes in het voortgezet onderwijs in 2022 minder gunstig dan in 2017.

Tabel 3.1 Trends in levenstevredenheid (gemiddeld cijfer) en mentale problemen (%) 2017-2022 naar onderwijstype en sekse. Basisonderwijs groep 8 (2017 n=1588, 2021 n=1525, 2022 n=1035) en voortgezet onderwijs, 12 t/m 16 jaar (2017 n=6718, 2021 n=5243, 2022 n=3748)

BASISONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
Levenstevredenheid (cijfer)	8.4	8.2	8.2	8.2	7.7*	7.8	8.3	8.0*	8.0
SDQ Emotionele problemen ¹	7.4	14.1*	11.6	14.4	32.6*	28.3	10.9	23.4*	19.7
SDQ Gedragsproblemen ¹	15.0	15.7	20.4	10.2	16.4*	14.4	12.6	16.0	17.5
SDQ Hyperactiviteit/aandachtsproblemen ¹	28.0	30.9	33.9	22.1	31.7*	30.3	25.0	31.3*	32.1
SDQ Problemen leeftijdgenoten ¹	14.8	17.8	17.0	13.8	19.4*	15.5	14.3	18.6*	16.2
SDQ Totale problemen ¹	16.2	21.3	22.8	15.4	30.7*	27.6	15.8	26.1*	25.1
> één keer per week psychosomatische klachten ¹	39.6	47.6*	47.5	42.6	54.1*	57.5	41.1	50.9*	52.4
VOORTGEZET ONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
Levenstevredenheid (cijfer)	7.8	7.5*	7.5	7.3	6.7*	6.7	7.6	7.1*	7.1
SDQ Emotionele problemen ¹	9.3	13.3*	14.2	28.6	43.7*	46.6	18.7	28.2*	30.1
SDQ Gedragsproblemen ¹	16.2	17.6	22.3*	11.7	18.1*	20.1	14.0	17.8*	21.2*
SDQ Hyperactiviteit/aandachtsproblemen ¹	27.9	32.3*	36.2	28.7	41.6*	47.5*	28.3	36.8*	41.8*
SDQ Problemen leeftijdgenoten ¹	14.2	19.0*	21.9	13.6	17.9*	20.2	13.9	18.5*	21.0
SDQ Totale problemen ¹	16.4	21.5*	25.3	23.2	39.8*	45.9*	19.7	30.5*	35.4*
> één keer per week psychosomatische klachten ¹	42.0	48.6*	51.3	56.6	70.3*	75.2*	49.1	59.2*	63.0*

Noot. De percentages voor leerlingen in het voortgezet onderwijs uit 2017 en 2021 en de significanties wijken soms licht af van die zoals gerapporteerd in het laatste HBSC-rapport (Boer e.a., 2022c) (zie hoofdstuk 2 voor meer uitleg)
 * = significant verschil vergeleken met de meting ervóór

Vet = significant verschil ten opzichte van 2022

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

Schoolbeleving en pesten

Basisonderwijs

Op het gebied van schoolbeleving en pesten vonden er tussen 2017 en 2021 onder jongens en meisjes in het basisonderwijs nauwelijks veranderingen plaats (zie Tabel 3.2). Bij beide groepen nam alleen het percentage dat druk door schoolwerk ervaarde toe. Ook was er in deze periode een stijging in het percentage meisjes dat vaak (dat wil zeggen ten minste twee keer per maand) online of op school gepest wordt. Tussen 2021 en 2022 verandert er geen enkel percentage op dit gebied. Het percentage jongens dat aangeeft vaak (dat wil zeggen ten minste twee keer per maand) online te pesten ligt in 2022 wel wat hoger dan in 2017, al gaat het hier in beide jaren om kleine percentages (2.9 vs. 0.4%). Ook ligt in 2022

Tabel 3.2 Trends in schoolbeleving en pesten 2017-2022 naar onderwijstype en sekse (%). Basisonderwijs groep 8 (2017 n=1588, 2021 n=1525, 2022 n=1035) en voortgezet onderwijs, 12 t/m 16 jaar (2017 n=6718, 2021 n=5243, 2022 n=3748)

BASISONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
School is (een beetje/heel) leuk	84.8	83.9	84.2	91.2	87.5	85.8	88.0	85.7	85.0
(Nogal) veel druk door schoolwerk	13.1	19.1*	13.4	11.0 ¹	18.8*	17.7	12.0	18.9*	15.5
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ²	86.8	88.1	88.7	87.4	82.7	84.5	87.1	85.4	86.7
Relatie met leraren is (heel) goed ²	87.4	89.3	90.2	91.2	89.0	91.2	89.3	89.1	90.7
Heeft vaak gepest ³	2.2	2.4	2.6	1.9	1.3	1.1	2.1	1.8	1.9
Heeft vaak online gepest ³	0.4	1.2	2.9	0.4	1.2	1.4	0.4	1.2	2.2
Werd vaak gepest ³	5.8	6.6	8.7	5.6	9.2*	9.5	5.7	7.9	9.1
Werd vaak online gepest ³	1.3	2.8	3.1	1.0	6.1*	4.4	1.2	4.5*	3.7
VOORTGEZET ONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
School is (een beetje/heel) leuk	73.0	70.1	65.7	78.0	72.9*	66.2*	75.4	71.5*	66.0*
(Nogal) veel druk door schoolwerk	30.3	37.7*	38.0	45.0	56.3*	58.1	37.5	46.8*	47.9
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ²	84.9	81.5*	80.8	83.7	77.4*	77.6	84.3	79.5*	79.2
Relatie met leraren is (heel) goed ²	65.0	65.8	62.9	62.2	56.8*	53.5	63.6	61.4	58.2
Heeft vaak gepest ³	2.7	3.7	4.4	1.1	1.9	1.9	1.9	2.8	3.2
Heeft vaak online gepest ³	2.1	4.3*	6.1	0.9	1.7	2.0	1.6	3.0*	4.1
Werd vaak gepest ³	4.4	5.7	6.8	3.9	4.8	6.2	4.1	5.3	6.5
Werd vaak online gepest ³	1.8	3.6*	4.9	1.9	3.8*	4.5	1.9	3.7*	4.7

Noot. De percentages voor leerlingen in het voortgezet onderwijs uit 2017 en 2021 en de significanties wijken soms licht af van die zoals gerapporteerd in het laatste HBSC-rapport (Boer e.a., 2022c) (zie hoofdstuk 2 voor meer uitleg)

* = significant verschil vergeleken met de meting ervóór

Vet = significant verschil ten opzichte van 2022

¹ Verschil is niet meer significant wanneer gecontroleerd wordt voor verschillen in de steekproefsamenvatting

² Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

³ Minstens 2 keer per maand

het percentage meisjes in het basisonderwijs dat aangeeft vaak online gepest te worden nog steeds hoger dan in 2017. Waar het percentage jongens en meisjes in het basisonderwijs dat druk door schoolwerk ervaart in 2021 hoger lag dan in 2017, zijn er tussen 2017 en 2022 bij jongens geen verschillen in dit percentage. Bij meisjes is dit verschil er tussen 2017 en 2022 wel, maar dit verdwijnt wanneer rekening wordt gehouden met een aantal kleine verschillen in de steekproefsamenstelling tussen 2017 en 2022 (bijvoorbeeld verschillen in geslacht en onderwijsniveaus). In 2022 vinden daarmee veruit de meeste jongens en meisjes in het basisonderwijs school leuk, zijn positief over de sfeer tussen klasgenoten en hun relatie met leraren en geven aan relatief weinig (online) te pesten of gepest te worden.

Voortgezet onderwijs

Tussen 2017 en 2021 nam het percentage *jongens* in het voortgezet onderwijs dat druk door schoolwerk ervaart toe en werden deze jongens iets minder positief over de sfeer tussen klasgenoten (zie Tabel 3.2). Ook was er sprake van een stijging in het percentage dat vaak online pest of gepest wordt in deze periode. Tussen 2021 en 2022 veranderen de percentages voor schoolbeleving en pesten niet significant. Wanneer we de percentages van 2017 en 2022 met elkaar vergelijken, zien we in 2022 nog steeds dat jongens in het voortgezet onderwijs vaker druk door schoolwerk ervaren, minder positief zijn over de sfeer tussen klasgenoten en vaker online pesten of gepest worden dan in 2017. Bovendien ligt het percentage jongens dat school leuk vindt in 2022 lager dan in 2017 en rapporteert een iets hoger percentage van de jongens dat zij vaak hebben gepest of werden gepest op school¹. Op nagenoeg alle indicatoren rapporteren jongens in het voortgezet onderwijs in 2022 dus minder gunstig dan in 2017, dit was in 2021 nog maar gedeeltelijk het geval.

Onder *meisjes* in het voortgezet onderwijs daalde het percentage dat school leuk vindt en positief was over de sfeer tussen klasgenoten en de relatie met leraren tussen 2017 en 2021. Bovendien was er in die periode een sterke stijging in druk door schoolwerk en nam het percentage dat aangeeft vaak online gepest te worden iets toe. Tussen 2021 en 2022 verandert er weinig, alleen het percentage meisjes dat school leuk vindt neemt verder af. Ten opzichte van 2017 scoren meisjes in het voortgezet onderwijs in 2022 minder gunstig op alle indicatoren van schoolbeleving en pesten dan in 2017, een uitzondering hierop is het percentage dat aangeeft vaak te pesten op school. Waar er in 2021 bij deze groep nog geen significante verschillen waren in vaak online pesten en op school gepest worden ten opzichte van 2017, zijn deze verschillen er in 2022 wel¹.

De relatie met gezinsleden en vrienden

Basisonderwijs

Bij leerlingen in het basisonderwijs is er in de periode 2017–2021 weinig veranderd in hun relatie met gezinsleden en vrienden (Tabel 3.3). Onder jongens en meisjes was er in deze periode alleen een daling in het percentage dat aangeeft makkelijk met vader te kunnen praten over dingen waar zij zich zorgen over maken. Tussen 2021 en 2022 verandert er onder de jongens niets, onder de meisjes is er een toename in het percentage dat aangeeft makkelijk

¹ Voor deze indicatoren geldt dat er geen verschillen tussen 2017-2021 en 2021-2022 zijn, terwijl dit wel het geval is voor 2017-2022. Dit komt omdat er een lichte, maar niet significante, verandering is tussen 2017-2021 en tussen 2021-2022. Gezamenlijk leiden deze lichte veranderingen tot een significant verschil tussen 2017-2022 (zie ook Tabel 3.2)

Tabel 3.3 Trends in de relatie met gezinsleden en vrienden 2017-2022 naar onderwijstype en sekse (%). Basis- onderwijs groep 8 (2017 n=1588, 2021 n=1525, 2022 n=1035) en voortgezet onderwijs, 12 t/m 16 jaar (2017 n=6718, 2021 n=5243, 2022 n=3748)

BASISONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
Het gezin geeft veel steun ¹	80.7	78.9	82.1	81.4	80.2	82.4	81.0	79.6	82.3
Kan (heel) makkelijk praten met vader	92.1	87.9*	90.4	86.7	78.4*	87.1*	89.4	83.1*	88.8*
Kan (heel) makkelijk praten met moeder	95.2	92.9	93.7	93.8	90.7	92.3	94.5	91.8*	93.0
Mijn vrienden geven veel steun ¹	59.0	61.8	57.6	75.9	70.8	70.6	67.5	66.3	64.0
Kan (heel) makkelijk praten met beste vriend/vriendin	80.7	79.9	78.7	86.9	83.3	84.3	83.9	81.6	81.5
VOORTGEZET ONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
Het gezin geeft veel steun ¹	76.1	70.3*	73.0	74.8	65.6*	66.0	75.4	68.0*	69.6
Kan (heel) makkelijk praten met vader	87.7	86.3	86.3	77.0	74.2	68.4*	82.5	80.4	77.6*
Kan (heel) makkelijk praten met moeder	91.9	90.8	90.5	88.5	85.6*	82.6	90.3	88.3*	86.7
Mijn vrienden geven veel steun ¹	53.3	50.4	55.1*	75.2	64.4*	66.2	64.0	57.2*	60.5*
Kan (heel) makkelijk praten met beste vriend/vriendin	85.1	88.3*	87.1	91.3	89.4	87.5	88.2	88.9	87.3

Noot. De percentages voor leerlingen in het voortgezet onderwijs uit 2017 en 2021 en de significanties wijken soms licht af van die zoals gerapporteerd in het laatste HBSC-rapport (Boer e.a., 2022c) (zie hoofdstuk 2 voor meer uitleg)

* = significant verschil vergeleken met de meting ervóór

Vet = significant verschil ten opzichte van 2022

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

met vader te kunnen praten. Bij jongens en meisjes in het basisonderwijs zijn er op geen enkele indicator verschillen tussen 2017 en 2022. In zowel 2017, 2021 en in 2022 zijn leerlingen in het basisonderwijs erg positief over hun relaties met gezinsleden en vrienden.

Voortgezet onderwijs

Onder *jongens* in het voortgezet onderwijs was er een daling in de ervaren steun van het gezin tussen 2017 en 2021, terwijl het percentage dat aangeeft makkelijk met zijn beste vriend(in) te kunnen praten toenam (Tabel 3.3). Tussen 2021 en 2022 zijn deze jongens daarnaast positiever geworden over de steun die zij van vrienden ontvangen; de andere percentages zijn niet veranderd. Tussen 2017 en 2022 zijn er – net als bij de leerlingen in het basisonderwijs – op geen enkele indicator van de relatie met gezinsleden en vrienden verschillen. Ook hier geldt dat jongens overwegend erg positief zijn over deze relaties.

Tussen 2017 en 2021 was er onder *meisjes* in het voortgezet onderwijs voor drie van de vijf indicatoren (steun gezinsleden, makkelijk praten met moeder en steun vrienden) sprake van een daling. In de periode 2021–2022 neemt alleen het percentage meisjes dat aangeeft makkelijk met hun vader te kunnen praten af, verder hebben er geen veranderingen plaatsgevonden. Wanneer de resultaten van 2017 en 2022 met elkaar vergeleken worden, dan blijkt dat meisjes in 2022 over de gehele linie minder positief zijn over hun relatie met gezinsleden en vrienden dan in 2017. Ondanks deze dalingen, zijn ook de meeste meisjes in het voortgezet onderwijs in 2022 nog steeds positief over hun relaties met gezinsleden en vrienden.

Sociale media en gamen

Basisonderwijs

Tabel 3.4 laat zien dat het percentage jongens en meisjes in het basisonderwijs dat minstens 24 uur per week gamet (intensieve gamen) tussen 2017 en 2021 sterk toenam. Onder meisjes was er bovendien sprake van een stijging in problematisch socialemediagebruik in deze periode. Van problematisch gebruik van sociale media is sprake wanneer het gebruik ten koste gaat van andere belangrijke leefdoelgebieden en wanneer er controleverlies is (zie bijlage voor de verschillende vragen die hierover gesteld zijn). Tussen 2021 en 2022 is er alleen een stijging in het percentage leerlingen dat gedurende de hele dag contact met anderen via sociale media heeft (intensief socialemediagebruik). Deze stijging is groot: onder jongens van 18 naar 27 procent en onder meisjes van 18 naar 29 procent. Problematisch socialemediagebruik neemt niet toe tussen 2021 en 2022. De vergelijking tussen 2017 en 2022 laat zien dat er onder jongens in het basisonderwijs alleen een toename is in intensief socialemediagebruik. Bij meisjes in het basisonderwijs is dit verschil er ook, maar zien we bovendien een

Tabel 3.4 Trends in het gebruik van sociale media en gamen 2017-2022 naar onderwijstype en sekse (%). Basisonderwijs groep 8 (2017 n=1588, 2021 n=1525, 2022 n=1035) en voortgezet onderwijs, 12 t/m 16 jaar (2017 n=6718, 2021 n=5243, 2022 n=3748)

BASISONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
Gedurende de hele dag contact via sociale media ¹	15.1	18.2	27.0*	14.7	17.9	29.4*	14.9	18.1	28.2*
Problematisch socialemediagebruik ¹	1.8	3.4	3.7	1.7	4.5*	5.7	1.8	3.9*	4.7
Minstens 24 uur per week gamen ¹	11.7	19.3*	17.3	2.4	9.6*	12.7	7.1	14.4*	15.0
Problematisch gamen ¹	3.2	5.4	2.3	0.5	1.1	2.5	1.8	3.2	2.4
VOORTGEZET ONDERWIJS	JONGENS			MEISJES			TOTAAL		
	2017	2021	2022	2017	2021	2022	2017	2021	2022
Gedurende de hele dag contact via sociale media ¹	25.9	30.2	39.8*	37.0	41.3	52.6*	31.3	35.6*	46.0*
Problematisch socialemediagebruik ¹	3.2	3.9	4.6	4.5	6.8*	8.7	3.8	5.3*	6.6
Minstens 24 uur per week gamen ¹	13.5	19.8*	22.2	1.8	4.9*	6.5	7.8	12.5*	14.5
Problematisch gamen ¹	4.4	5.6	4.5	0.5	1.2*	1.7	2.5	3.4* ²	3.1
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door smartphonegebruik ³	– ³	31.9	37.1*	– ³	46.3	48.9	– ³	38.9	42.8*
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door gamen ³	– ³	21.1	22.2	– ³	4.0	4.6	– ³	12.7	13.6

Noot. De percentages voor leerlingen in het voortgezet onderwijs uit 2017 en 2021 en de significanties wijken soms licht af van die zoals gerapporteerd in het laatste HBSC-rapport (Boer e.a., 2022c) (zie hoofdstuk 2 voor meer uitleg)

* = significant verschil vergeleken met de meting ervóór

Vet = significant verschil ten opzichte van 2022

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

² Verschil is niet meer significant wanneer gecontroleerd wordt voor verschillen in de steekproefopstelling

³ Niet gevraagd in het basisonderwijs en in 2017

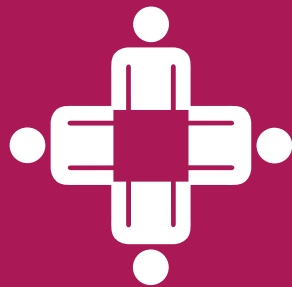
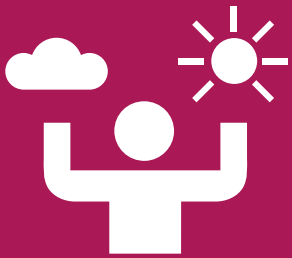
wat hoger percentage problematisch socialemediagebruikers en intensieve en problematische gamers in 2022 dan in 2017. Problematisch gamen is op een vergelijkbare manier gemeten als het problematisch gebruik van sociale media.

Voortgezet onderwijs

Ook onder jongens en meisjes in het voortgezet onderwijs was er sprake van een sterke toename in het percentage intensieve gamers tussen 2017 en 2021. Onder meisjes nam daarnaast in deze periode het percentage problematisch socialemediagebruikers en problematische gamers wat toe. Tussen 2021 en 2022 zien we een sterke stijging in het percentage leerlingen dat intensief contact heeft via sociale media, van 30 naar 40 procent onder de jongens en van 41 naar 53 procent onder de meisjes. Het percentage problematisch socialemediagebruikers is onder leerlingen in het voortgezet onderwijs niet toegenomen tussen 2021 en 2022. Wel is er een stijging in het percentage jongens dat aangeeft best vaak of heel vaak minder tijd te besteden aan huiswerk of aan leren vanwege smartphonegebruik tussen 2021 en 2022. Bij meisjes is er geen stijging, maar ligt dit percentage wel veel hoger dan bij jongens. Wanneer 2022 wordt vergeleken met 2017, is het percentage leerlingen dat intensief contact heeft via sociale media in 2022 hoger dan in 2017 en hetzelfde geldt voor het percentage intensieve gamers. Bij meisjes liggen de percentages problematisch socialemediagebruikers en problematische gamers in 2022 ook hoger dan in 2017.

H4

Verschillen in trends in welzijn tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

4 Verschillen in trends in welzijn tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau, migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

In het vorige hoofdstuk zijn de verschillende trends in welzijn besproken tussen 2017 en 2022, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen jongens en meisjes en leerlingen in het basis- onderwijs en het voortgezet onderwijs. In dit hoofdstuk ligt de focus op de trends tussen 2021 en 2022 en de mate waarin deze trends variëren tussen verschillende groepen leerlingen in het voortgezet onderwijs in Nederland. Er wordt gekeken naar verschillen tussen jongeren in verschillende schoolniveaus, jongeren met of zonder een migratieachtergrond, jongeren uit gezinnen met verschillende welvaartsniveaus en jongeren die opgroeien met beide ouders in één huis versus jongeren voor wie dit niet het geval is. Voor welke groepen jongeren zijn de ontwikkelingen in welzijn tussen 2021 en 2022 gunstig en voor welke groepen juist niet? En in hoeverre zijn er verschillen in welzijn tussen deze groepen jongeren in 2022? In hoofdstuk 2 is uitgelegd op basis van welke analyses deze verschillen zijn vastgesteld.

Schoolniveau

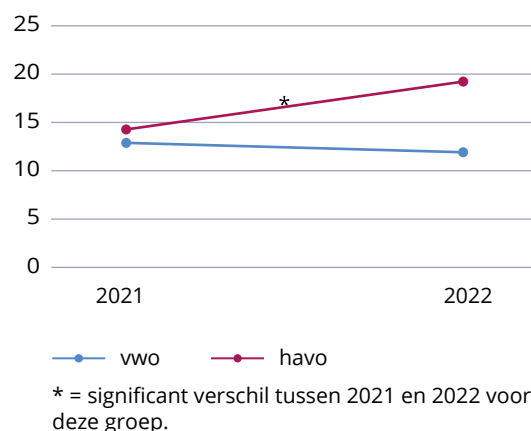
Voor alle indicatoren van welzijn zoals weergegeven in hoofdstuk 3 hebben we onderzocht in hoeverre veranderingen hierin tussen 2021 en 2022 variëren tussen leerlingen op het VWO, de HAVO, het VMBO-t (gemengde/theoretische leerweg) en het VMBO-b (basis- en kader-beroepsgerichte leerweg)¹. In deze analyses worden VWO-leerlingen vergeleken met leerlingen in de andere schoolniveaus. De resultaten laten opvallende verschillen naar schoolniveau zien. Vooral onder HAVO-leerlingen wijken de veranderingen tussen 2021 en 2022 af van die onder VWO-leerlingen. Dit geldt niet of nauwelijks voor de twee groepen VMBO-leerlingen. Veranderingen tussen 2021 en 2022 op het gebied van levenstevredenheid en mentale problemen zijn verschillend voor HAVO- en VWO-leerlingen wat betreft het cijfer dat jongeren geven voor hun leven en de problemen met leeftijdgenoten die ze rapporteren (zie Figuur 4.1 en 4.2). VWO-leerlingen geven hun leven in 2021 een 7.1 en in 2022 een 7.2, terwijl HAVO-leerlingen hun leven respectievelijk een 7.0 en 6.8 geven in beide jaren. De verschillen tussen 2021 en 2022 binnen de groep HAVO- en de VWO-leerlingen zijn echter beide niet statistisch significant. Voor problemen met leeftijdgenoten verandert het percentage tussen 2021 en 2022 niet voor VWO-leerlingen, terwijl dit onder HAVO-leerlingen stijgt van 14 naar 19 procent.

¹ Alleen wanneer de analyses aantoonen dat er een statistisch significant verschil is in de trends tussen 2021 en 2022 voor bepaalde subgroepen (bijvoorbeeld HAVO en VWO), is onderzocht hoe deze trends er *binnen* deze subgroepen uitzien en zijn deze gerapporteerd in figuren. Verschillen in trends tussen 2021 en 2022 voor de andere subgroepen (bijvoorbeeld VMBO-t en VMBO-b) zijn in dit geval dus niet weergegeven.

Figuur 4.1 Levenstevredenheid in 2021 en 2022 naar schoolniveau (gemiddeld cijfer)

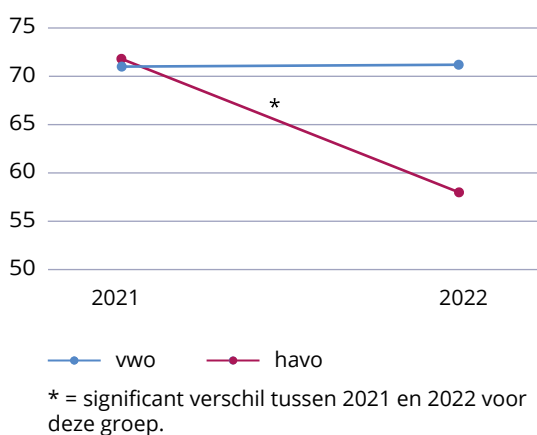

Figuur 4.2 Problemen met leeftijdgenoten in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

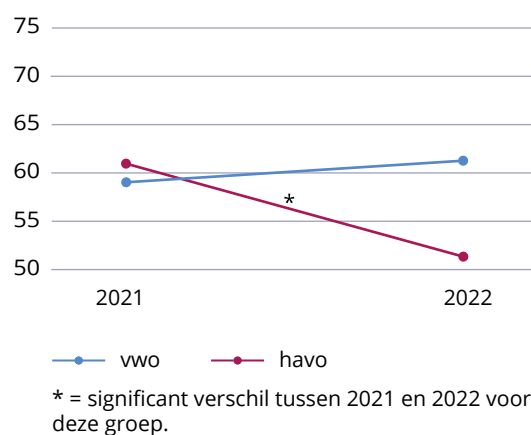

Ook op het gebied van schoolbeleving en pesten zijn verschillende trends tussen 2021 en 2022 anders voor HAVO- dan voor VWO-leerlingen (zie Figuur 4.3 – 4.5). In 2022 geven HAVO-leerlingen duidelijk minder vaak aan school een beetje of heel leuk te vinden dan in 2021 en ook de relatie met leraren wordt in 2022 minder vaak als (heel) goed ervaren dan in 2021. Bij VWO-leerlingen zijn deze percentages nagenoeg gelijk gebleven in beide jaren. Daarnaast neemt het percentage leerlingen dat druk door schoolwerk ervaart tussen 2021 en 2022 toe onder HAVO-leerlingen, terwijl dit onder VWO-leerlingen afneemt. De verschillen tussen 2021 en 2022 in druk door schoolwerk binnen de groep HAVO- en de VWO-leerlingen zijn echter beide niet statistisch significant. Ten slotte zijn er verschillen in de trends tussen 2021 en 2022 voor het percentage jongeren dat aangeeft op school te pesten: waar dit percentage onder VWO-leerlingen significant toeneemt tussen 2021 en 2022, veranderen deze percentages onder VMBO-t- en HAVO-leerlingen niet in deze periode. Dit betekent dus dat de verschillen tussen VWO-leerlingen en leerlingen op de HAVO en het VMBO-t in 2022 kleiner zijn dan in 2021 (zie Figuur 4.6).

Figuur 4.3 School leuk vinden in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

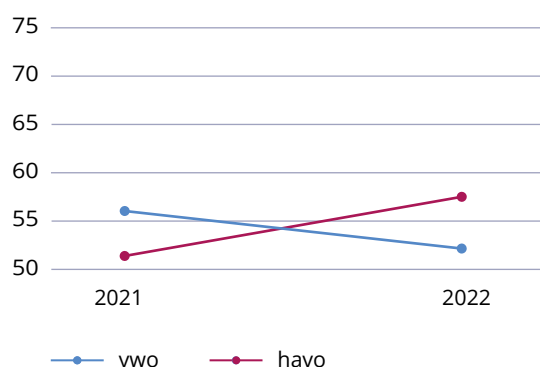

Figuur 4.4 Goede relatie met leraren in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

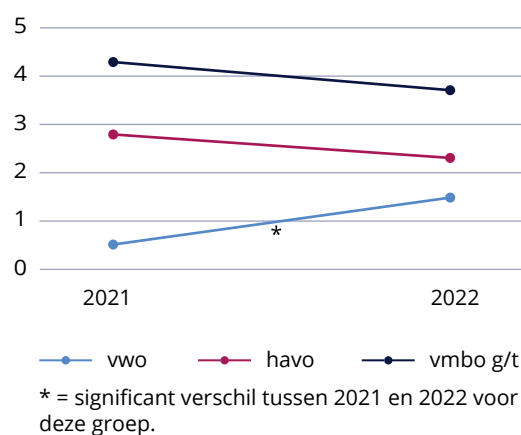

Figuur 4.5 Veel druk door schoolwerk in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

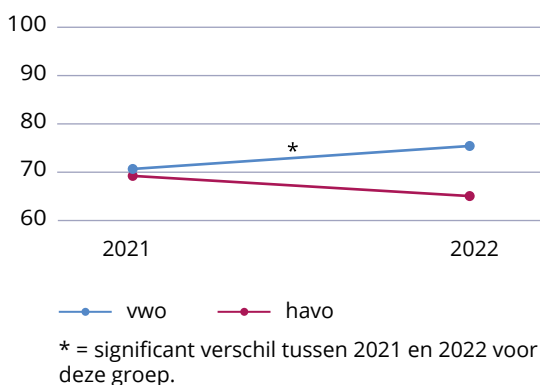

Figuur 4.6 Heeft vaak gepest in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

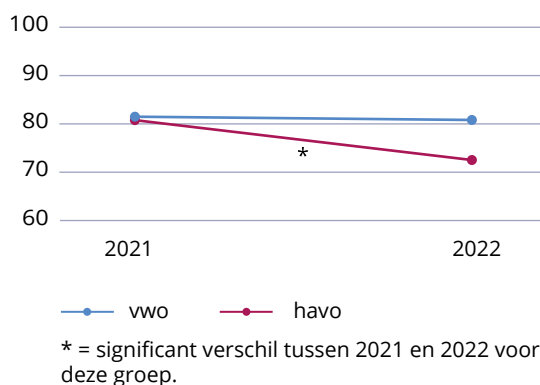

Voor relaties met gezinsleden en vrienden variëren de trends tussen 2021 en 2022 naar schoolniveau voor vier van de vijf indicatoren (zie Figuur 4.7- 4.10). Waar VWO-leerlingen in 2022 vaker steun van het gezin ervaren dan in 2021, zijn deze percentages onder HAVO-leerlingen niet significant veranderd. Ook is het percentage HAVO-leerlingen dat aangeeft (heel) makkelijk te kunnen praten met hun vader of moeder gedaald tussen 2021 en 2022, terwijl dit percentage onder VWO-leerlingen niet veranderd is. Ten slotte geven VMBO-b leerlingen in 2022 minder vaak aan (heel) makkelijk te kunnen praten met hun beste vriend/vriendin dan in 2021, terwijl dit percentage bij VWO-leerlingen nagenoeg gelijk is gebleven tussen 2021 en 2022.

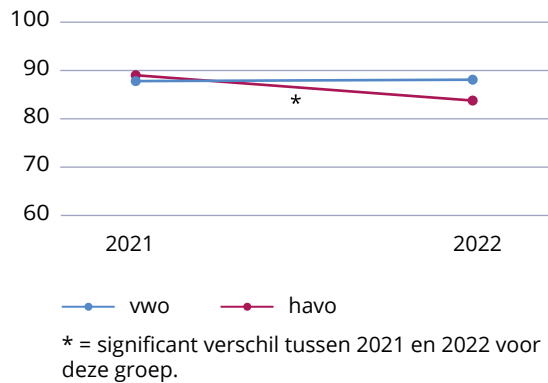
Figuur 4.7 Gezin geeft veel steun in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

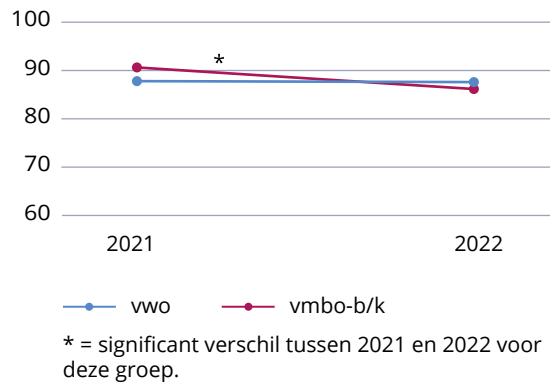
Figuur 4.8 Kan makkelijk praten met vader in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

Figuur 4.9 Kan makkelijk praten met moeder in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

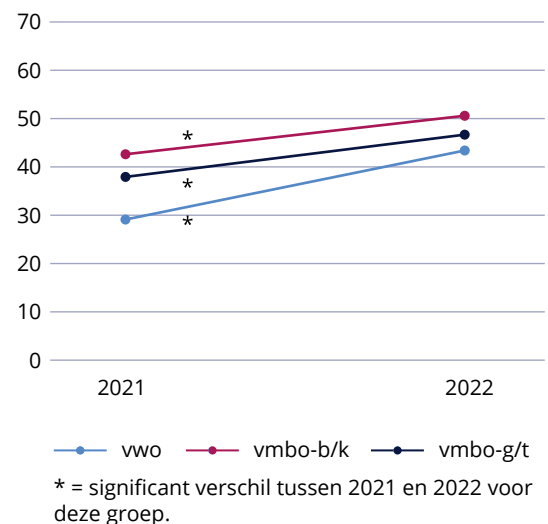

Figuur 4.10 Kan makkelijk praten met beste vriend/vriendin in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

Op het gebied van sociale media en gamen varieert alleen de trend voor intensief socialemedia-gebruik naar schoolniveau (zie Figuur 4.11). Voor alle schoolniveaus stijgt het percentage leerlingen dat aangeeft gedurende de hele dag contact via sociale media te hebben tussen 2021 en 2022. In vergelijking met de VWO-leerlingen is deze stijging onder VMBO-b- en VMBO-t-leerlingen wat minder sterk.

Figuur 4.11 Heeft gedurende de hele dag contact via sociale media in 2021 en 2022 naar schoolniveau (%)

Wanneer we alleen kijken naar de cijfers in 2022, is er, net als in eerdere HBSC-onderzoeken (zie bijvoorbeeld Boer e.a., 2022c; Stevens e.a., 2018), een aantal verschillen naar schoolniveau (zie Tabel 4.1). VWO-leerlingen zijn in alle analyses als vergelijkingsgroep genomen. Leerlingen op het VMBO-b, het VMBO-t en de HAVO rapporteren vaker gedragsproblemen, hyperactiviteit/ aandachtsproblemen, problemen met leeftijdgenoten en totale problemen dan leerlingen op het VWO. HAVO-leerlingen geven hun leven daarnaast een lager cijfer dan VWO-leerlingen. Wat schoolbeleving en pesten betreft, geven HAVO-leerlingen minder vaak

Tabel 4.1 Levenstevredenheid (gemiddeld cijfer), mentale problemen, schoolbeleving, pesten, sociale relaties, socialemediagebruik en gamen naar schoolniveau, 2022 (%), voortgezet onderwijs n=3748)

	SCHOOLNIVEAU			
	VMBO-B	VMBO-T	HAVO	VWO
LEVENSTEVREDENHEID EN MENTALE PROBLEMEN				
Levenstevredenheid (cijfer)	7.2	7.2	6.8	7.2
SDQ Emotionele problemen ¹	28.3	26.4	35.4	29.2
SDQ Gedragsproblemen ¹	29.8	22.3	20.7	15.0
SDQ Hyperactiviteit/aandachtsproblemen ¹	43.7	45.2	44.9	34.1
SDQ Problemen leeftijdgenoten ¹	33.1	24.3	19.3	11.9
SDQ Totale problemen ¹	41.7	36.9	38.5	26.9
> één keer per week psychosomatische klachten ¹	63.1	60.4	67.5	60.8
SCHOOLBELEVING EN PESTEN				
School is (een beetje/heel) leuk	65.2	69.1	57.8	72.0
(Nogal) veel druk door schoolwerk	38.1	40.3	57.6	51.3
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ¹	72.5	77.6	77.3	86.9
Relatie met leraren is (heel) goed ¹	61.6	60.8	51.2	61.1
Heeft vaak gepest ²	6.7	3.7	2.3	1.5
Heeft vaak online gepest ²	5.5	5.3	3.5	2.7
Werd vaak gepest ²	12.6	7.2	5.0	3.5
Werd vaak online gepest ²	7.8	5.5	4.0	2.7
RELATIE MET GEZINSLEDEN EN VRIENDEN				
Het gezin geeft veel steun ¹	65.1	71.4	65.0	75.5
Kan (heel) makkelijk praten met vader	77.1	80.3	72.4	80.9
Kan (heel) makkelijk praten met moeder	84.6	89.8	83.7	88.1
Mijn vrienden geven veel steun ¹	60.0	60.4	58.7	62.8
Kan (heel) makkelijk praten met beste vriend/vriendin	86.1	88.9	86.2	87.6
SOCIALE MEDIA EN GAMEN				
Gedurende de hele dag contact via sociale media ¹	50.7	46.8	44.7	43.6
Problematisch sociale mediagebruik ¹	9.1	7.6	6.3	4.4
Minstens 24 uur per week gamen ¹	22.0	17.9	10.4	10.7
Problematisch gamen ¹	4.7	3.3	2.3	2.7
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door smartphonegebruik	45.6	42.5	44.6	39.3
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door gamen	17.9	15.6	12.6	10.0

Vet = significant verschil ten opzichte van leerlingen op het VWO

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

² Minstens 2 keer per maand

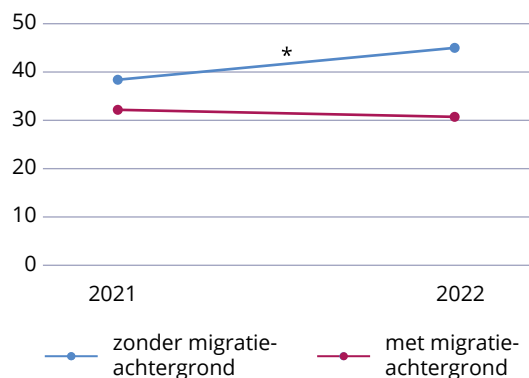
dan VWO-leerlingen aan school leuk te vinden en ervaren zij hun relatie met leraren minder vaak als goed. Daarnaast geven leerlingen op het VMBO-b en VMBO-t minder vaak aan druk door schoolwerk te ervaren dan leerlingen op het VWO. Het percentage leerlingen dat de sfeer tussen klasgenoten als goed ervaart, is lager onder VMBO-b-, VMBO-t- en HAVO-leerlingen dan onder VWO-leerlingen. Ten slotte rapporteert, in vergelijking met het VWO, een hoger percentage leerlingen op het VMBO-b en VMBO-t vaak te pesten of gepest te worden, zowel op school als online.

Er zijn twee verschillen naar schoolniveau op het gebied van relaties met gezinsleden en vrienden. Leerlingen op het VMBO-b, het VMBO-t en de HAVO geven minder vaak aan veel steun van hun gezin te ervaren dan leerlingen op het VWO. Ook rapporteren HAVO-leerlingen minder vaak dat zij makkelijk met hun vader kunnen praten dan VWO-leerlingen. Ten slotte is er op het gebied van sociale media en gamen ook een aantal verschillen. In vergelijking met VWO-leerlingen, geeft een hoger percentage leerlingen op het VMBO-b aan gedurende de hele dag contact te hebben via sociale media. Daarnaast ligt het percentage problematisch sociale-mediagebruik hoger onder leerlingen op het VMBO-b, VMBO-t en de HAVO dan op het VWO. Het percentage leerlingen dat aangeeft minstens 24 uur per week te gamen en dat vaak minder tijd besteedt aan huiswerk door gamen, ligt hoger op het VMBO-b en VMBO-t dan op het VWO.

Migratieachtergrond

Ook hebben we bestudeerd in hoeverre de trends in de verschillende indicatoren van welzijn tussen 2021 en 2022 verschillen tussen jongeren met en zonder een migratieachtergrond. Op één uitzondering na, zijn de trends vergelijkbaar voor beide groepen jongeren (dit geldt dus voor 25 van de 26 vergelijkingen). Dit betekent dat de veranderingen (of het ontbreken daarvan, zie de resultaten van hoofdstuk 3) tussen 2021 en 2022 niet verschillen tussen jongeren met en zonder een migratieachtergrond. Alleen voor hyperactiviteit/aandachtsproblemen zijn de trends anders voor beide groepen jongeren. Onder jongeren zonder een migratieachtergrond is er een significante stijging in hyperactiviteit/aandachtsproblemen tussen 2021 en 2022. Bij jongeren met een migratieachtergrond is dit percentage vergelijkbaar in beide jaren (zie Figuur 4.12).

Figuur 4.12 Hyperactiviteit/aandachtsproblemen in 2021 en 2022 naar migratieachtergrond (% , voortgezet onderwijs)

* = significant verschil tussen 2021 en 2022 voor deze groep.

Tabel 4.2 Levenstevredenheid (gemiddeld cijfer), mentale problemen, schoolbeleving, pesten, sociale relaties, socialemediagebruik en gamen naar migratieachtergrond, 2022 (%), voortgezet onderwijs n=3748)

	MIGRATIEACHTERGROND	
	ZONDER	MET
LEVENSTEVREDENHEID EN MENTALE PROBLEMEN		
Levenstevredenheid (cijfer)	7.1	7.1
SDQ Emotionele problemen ¹	30.3	29.3
SDQ Gedragsproblemen ¹	19.1	28.3
SDQ Hyperactiviteit/aandachtsproblemen ¹	45.1	30.7
SDQ Problemen leeftijdgenoten ¹	19.1	27.3
SDQ Totale problemen ¹	35.1	36.4
> één keer per week psychosomatische klachten ¹	62.3	65.2
SCHOOLBELEVING EN PESTEN		
School is (een beetje/heel) leuk	66.2	65.4
(Nogal) veel druk door schoolwerk	46.9	51.3
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ¹	80.0	77.0
Relatie met leraren is (heel) goed ¹	58.9	56.1
Heeft vaak gepest ²	2.7	4.7
Heeft vaak online gepest ²	3.4	6.1
Werd vaak gepest ²	6.2	7.3
Werd vaak online gepest ²	4.4	5.6
RELATIE MET GEZINSLEDEN EN VRIENDEN		
Het gezin geeft veel steun ¹	71.6	62.7
Kan (heel) makkelijk praten met vader	78.6	73.8
Kan (heel) makkelijk praten met moeder	87.4	84.2
Mijn vrienden geven veel steun ¹	62.7	53.3
Kan (heel) makkelijk praten met beste vriend/vriendin	88.0	84.8
SOCIALE MEDIA EN GAMEN		
Gedurende de hele dag contact via sociale media ¹	46.0	46.3
Problematisch sociale mediagebruik ¹	6.1	8.7
Minstens 24 uur per week gamen ¹	13.9	16.9
Problematisch gamen ¹	2.9	4.0
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door smartphonegebruik	42.6	43.5
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door gamen	13.1	15.4

Vet = significant verschil tussen leerlingen met en zonder een migratieachtergrond

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

² Minstens 2 keer per maand

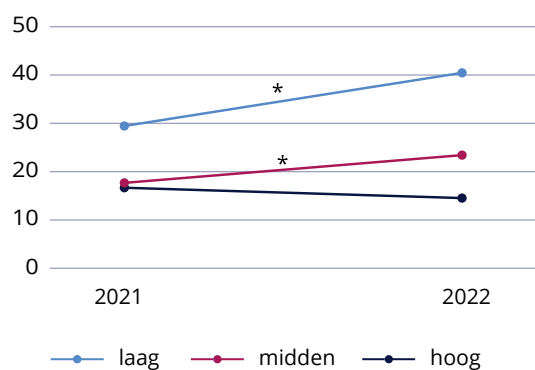
Wel is er in 2022, net als in eerdere HBSC-onderzoeken (zie bijvoorbeeld Boer e.a., 2022c; Stevens e.a., 2018), een aantal verschillen in welzijn tussen jongeren met en zonder een migratieachtergrond (zie Tabel 4.2). Jongeren met een migratieachtergrond rapporteren vaker gedragsproblemen en problemen met leeftijdgenoten dan jongeren zonder migratieachtergrond, terwijl de laatste groep vaker hyperactiviteit/aandachtsproblemen rapporteert. Op het gebied van schoolbeleving en pesten zijn er alleen verschillen voor pesten: jongeren met een migratieachtergrond geven vaker aan anderen online of op school te pesten dan jongeren zonder een migratieachtergrond.

Jongeren met een migratieachtergrond zijn daarnaast wat minder positief over de steun van hun gezin en van vrienden en geven iets minder vaak aan dat zij goed met hun vader en met hun beste vriend(in) kunnen praten over hun problemen dan jongeren zonder migratieachtergrond. Ten slotte ligt het percentage jongeren met problematisch sociaalmedia-gebruik iets hoger bij jongeren met dan bij jongeren zonder een migratieachtergrond.

Gezinswelvaart

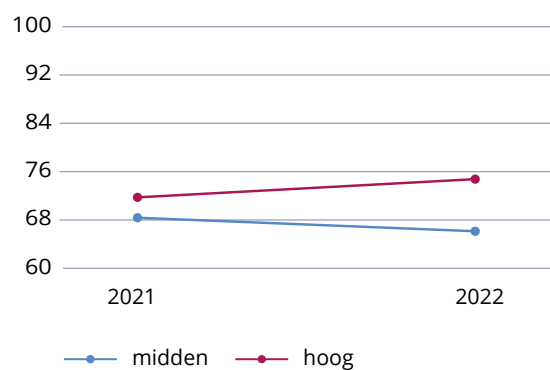
Net als voor migratieachtergrond, zijn er nauwelijks verschillen in trends tussen 2021 en 2022 tussen jongeren uit gezinnen met een lage en gemiddelde welvaart ten opzichte van jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart (zie hoofdstuk 2 voor een beschrijving van deze variabele). Slechts voor twee vergelijkingen die zijn gemaakt, is er een verschil gevonden in de trends naar gezinswelvaart: voor problemen met leeftijdgenoten en steun van het gezin (zie Figuur 4.13 – 4.14). Voor problemen met leeftijdgenoten zijn er geen veranderingen tussen 2021 en 2022 onder jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart. Onder jongeren uit gezinnen met een lage en met een gemiddelde welvaart is er wel een stijging in problemen met leeftijdgenoten. Daarnaast neemt onder jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart het percentage dat aangeeft dat het gezin veel steun geeft tussen 2021 en 2022 enigszins toe, terwijl dit percentage onder jongeren uit gezinnen met een gemiddelde welvaart in dezelfde periode iets afneemt. De verschillen tussen 2021 en 2022 zijn voor zowel jongeren uit gezinnen met een hoge als met een gemiddelde welvaart echter niet statistisch significant.

Figuur 4.13 Problemen met leeftijdgenoten in 2021 en 2022 naar gezinswelvaart (% voortgezet onderwijs)

* = significant verschil tussen 2021 en 2022 voor deze groep.

Figuur 4.14 Het gezin geeft veel steun in 2021 en 2022 naar gezinswelvaart (% voortgezet onderwijs)

Tabel 4.3 Levenstevredenheid (gemiddeld cijfer), mentale problemen, schoolbeleving, pesten, sociale relaties, socialemediagebruik en gamen naar gezinswelvaart, 2022 (%), voortgezet onderwijs n=3748)

	GEZINSWELVAART		
	LAAG	MIDDEN	HOOG
LEVENSTEVREDENHEID EN MENTALE PROBLEMEN			
Levenstevredenheid (cijfer)	6.7	7.0	7.3
SDQ Emotionele problemen ¹	40.0	32.9	26.7
SDQ Gedragsproblemen ¹	30.8	19.7	20.2
SDQ Hyperactiviteit/aandachtsproblemen ¹	42.3	41.7	41.4
SDQ Problemen leeftijdgenoten ¹	40.6	23.5	14.5
SDQ Totale problemen ¹	50.4	36.6	31.5
> één keer per week psychosomatische klachten ¹	69.7	63.9	61.2
SCHOOLBELEVING EN PESTEN			
School is (een beetje/heel) leuk	62.6	64.2	68.2
(Nogal) veel druk door schoolwerk	50.3	48.3	47.7
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ¹	73.5	77.0	82.6
Relatie met leraren is (heel) goed ¹	58.6	57.0	59.2
Heeft vaak gepest ²	9.9	2.0	3.0
Heeft vaak online gepest ²	11.0	2.9	3.8
Werd vaak gepest ²	10.9	7.1	4.6
Werd vaak online gepest ²	12.9	4.0	3.8
RELATIE MET GEZINSLEDEN EN VRIENDEN			
Het gezin geeft veel steun ¹	57.1	66.1	74.8
Kan (heel) makkelijk praten met vader	65.2	75.3	81.2
Kan (heel) makkelijk praten met moeder	82.7	85.8	87.7
Mijn vrienden geven veel steun ¹	46.5	59.2	64.7
Kan (heel) makkelijk praten met beste vriend/vriendin	83.4	85.9	89.6
SOCIALE MEDIA EN GAMEN			
Gedurende de hele dag contact via sociale media ¹	43.1	41.9	51.6
Problematisch sociale mediagebruik ¹	9.5	6.1	6.5
Minstens 24 uur per week gamen ¹	21.5	14.4	13.0
Problematisch gamen ¹	5.4	3.0	2.7
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door smartphonegebruik ¹	48.2	40.5	44.2
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door gamen	22.1	12.9	12.7

Vet = significant verschil ten opzichte van leerlingen met een hoge gezinswelvaart

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

² Minstens 2 keer per maand

Verschillen in welzijn tussen jongeren uit gezinnen met een hoge, gemiddelde en lage welvaart zijn er in 2022 ook (zie Tabel 4.3), net als in eerdere HBSC-onderzoeken (zie bijvoorbeeld Boer e.a., 2022c; Stevens e.a., 2018). Jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart rapporteren minder vaak emotionele problemen, problemen met leeftijdgenoten en totale problemen dan jongeren uit gezinnen met een gemiddelde en lage welvaart. Ook rapporteren zij minder vaak gedragsproblemen en psychosomatische klachten dan jongeren uit gezinnen met een lage welvaart. Zij zijn bovendien tevredener over hun leven dan jongeren uit gezinnen met een gemiddelde en lage welvaart. Daarnaast zijn jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart positiever over de sfeer tussen klasgenoten dan beide andere groepen jongeren. Vergeleken met jongeren uit gezinnen met een lage welvaart, geven zij aanzienlijk minder vaak aan op school of online te pesten en gepest te worden. Ook rapporteren jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart minder vaak dat zij op school gepest worden dan jongeren uit gezinnen met een gemiddelde welvaart.

Wat betreft steun van het gezin en van vrienden is de situatie van jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart ook een stuk gunstiger dan die van jongeren uit gezinnen met een gemiddelde en een lage welvaart. Zij ervaren meer steun van hun gezin en van vrienden en geven vaker aan makkelijk met vader en hun beste vriend(in) te kunnen praten over hun problemen dan de andere twee groepen jongeren. Jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart hebben vaker gedurende de hele dag contact met anderen via sociale media dan jongeren uit gezinnen met een gemiddelde en lage welvaart. Wel gamen zij minder vaak intensief, behoren zij minder vaak tot de groep problematische gamers en besteden zij minder vaak minder tijd aan hun huiswerk door gamen dan jongeren uit gezinnen met een lage welvaart.

Gezinsvorm

Onze analyses wijzen uit dat er voor geen enkele indicator van welzijn een andere trend tussen 2021 en 2022 is voor jongeren die opgroeien bij beide ouders in één huis en voor jongeren voor wie dit niet het geval is. Wel zijn er in 2022, net als in eerdere HBSC-onderzoeken (zie bijvoorbeeld Boer e.a., 2022c; Stevens e.a., 2018), grote verschillen in welzijn tussen beide groepen jongeren op nagenoeg alle indicatoren die gemeten zijn in dit onderzoek (zie Tabel 4.4). Jongeren die met beide ouders in één huis opgroeien rapporteren minder emotionele problemen, gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, problemen met leeftijdgenoten, totale problemen en psychosomatische klachten dan jongeren voor wie dit niet het geval is. Ook zijn zij aanzienlijk tevredener over hun leven. Zij vinden school leuker en zijn positiever over de sfeer tussen klasgenoten en hun relatie met leraren. Ook pesten zij minder vaak op school en worden zij minder vaak op school en online gepest.

Jongeren die met beide ouders in één huis opgroeien rapporteren vaker steun te ontvangen van hun gezin dan jongeren voor wie dit niet het geval is en het percentage dat aangeeft makkelijk met hun vader en moeder te kunnen praten ligt hoger in de eerste groep. Ten slotte ligt het percentage jongeren waarbij sprake is van problematisch socialemedia-gebruik en problematisch gamen lager in de groep jongeren die opgroeit bij beide ouders in één huis dan in de groep jongeren voor wie dit niet het geval is. Ook is het percentage jongeren dat aangeeft ten minste 24 uur per week te gamen lager onder jongeren die bij beide ouders wonen. Het percentage jongeren dat aangeeft vaak minder tijd te besteden aan hun huiswerk door hun telefoongebruik of door gamen is ten slotte eveneens lager bij jongeren die bij beide ouders in één huis wonen dan bij jongeren voor wie dit niet het geval is.

Tabel 4.4 Levenstevredenheid (gemiddeld cijfer), mentale problemen, schoolbeleving, pesten, sociale relaties, socialemediagebruik en gamen naar gezinsvorm, 2022 (%), voortgezet onderwijs n=3748)

	GEZINSVORM	
	NIET BIJ BEIDE OUDERS	BIJ BEIDE OUDERS
LEVENSTEVREDENHEID EN MENTALE PROBLEMEN		
Levenstevredenheid (cijfer)	6.7	7.3
SDQ Emotionele problemen ¹	36.1	28.1
SDQ Gedragsproblemen ¹	26.6	19.4
SDQ Hyperactiviteit/aandachtsproblemen ¹	46.0	40.4
SDQ Problemen leeftijdgenoten ¹	25.5	19.6
SDQ Totale problemen ¹	42.5	33.1
> één keer per week psychosomatische klachten ¹	70.8	60.4
SCHOOLBELEVING EN PESTEN		
School is (een beetje/heel) leuk	62.6	67.1
(Nogal) veel druk door schoolwerk	50.2	47.2
Sfeer klasgenoten is (heel) goed ¹	74.2	80.9
Relatie met leraren is (heel) goed ¹	54.9	59.3
Heeft vaak gepest ²	4.7	2.7
Heeft vaak online gepest ²	5.2	3.7
Werd vaak gepest ²	8.9	5.7
Werd vaak online gepest ²	6.5	4.1
RELATIE MET GEZINSLEDEN EN VRIENDEN		
Het gezin geeft veel steun ¹	60.4	72.6
Kan (heel) makkelijk praten met vader	62.7	81.7
Kan (heel) makkelijk praten met moeder	82.6	88.0
Mijn vrienden geven veel steun ¹	56.6	61.8
Kan (heel) makkelijk praten met beste vriend/vriendin	87.1	87.3
SOCIALE MEDIA EN GAMEN		
Gedurende de hele dag contact via sociale media ¹	47.1	45.7
Problematisch sociale mediagebruik ¹	8.3	6.1
Minstens 24 uur per week gamen ¹	17.1	13.7
Problematisch gamen ¹	4.2	2.7
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door t smartphonegebruik	47.2	41.4
Best/heel vaak minder tijd voor huiswerk door gamen	16.6	12.6

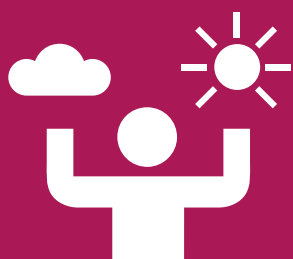
Vet = significant verschil tussen jongeren die wel en die niet die bij beide ouders in één huis wonen

¹ Gemeten met een combinatie van enkele vragen. Zie bijlage voor uitleg over de afkappunten

² Minstens 2 keer per maand

H5

Inzet van NP Onderwijsmiddelen op scholen en samenhang met veranderingen in welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022

5 Inzet van NP Onderwijsmiddelen op scholen en samenhang met veranderingen in welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe scholen de invloed van de coronacrisis op hun leerlingen inschatten en welke extra activiteiten zij hebben georganiseerd door gebruik te maken van de middelen van het NP Onderwijs. Hiervoor worden de resultaten gepresenteerd van de vragenlijsten die onder de schoolleiders van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs zijn afgenomen. Deze vragenlijst is per school door één professional ingevuld, met name door (adjunct-)directeuren, zorgcoördinatoren, intern begeleiders of afdelingsleiders (hierna: schoolleiders). Ook beschrijven we wat er volgens leerlingen in het voortgezet onderwijs aan extra activiteiten is georganiseerd in het kader van het NP Onderwijs, in hoeverre zij hieraan mee hebben gedaan en hoe zij deze activiteiten hebben ervaren. Ten slotte rapporteren we in hoeverre er een samenhang is tussen de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet en veranderingen in het welzijn van hun leerlingen tussen 2021 en 2022.

Invloed van de coronacrisis op leerlingen

Aan schoolleiders is gevraagd om aan te geven welke invloed de coronacrisis volgens hen op verschillende ontwikkelingsgebieden (bijvoorbeeld concentratievermogen) van leerlingen op hun school heeft gehad. In het basisonderwijs geven schoolleiders aan dat de invloed op het ontwikkelingsgebied mentaal welbevinden/sociaal-emotionele ontwikkeling het grootst was (Tabel 5.1). Volgens ongeveer zes op de tien schoolleiders is die invloed (heel) groot geweest. De fysieke ontwikkeling van leerlingen is volgens de schoolleiders in het basisonderwijs het minst beïnvloed door de coronacrisis. Minder dan 15 procent van de schoolleiders geeft aan dat de coronacrisis hierop een (heel) grote invloed had.

Tabel 5.1 Invloed van de coronacrisis op verschillende ontwikkelingsgebieden van leerlingen in het basisonderwijs volgens schoolleiders (%; n=48)

	(HEEL) GROOT	MATIG	(HEEL) KLEIN
Mentaal welbevinden/ sociaal-emotionele ontwikkeling	60.4	37.5	2.1
Fysieke ontwikkeling	14.6	39.6	45.8
Motivatie en werkhouding	43.8	37.5	16.7
Impulsbeheersing en emotieregulatie	39.6	54.2	6.3
Concentratievermogen	43.8	47.9	8.3
Planning/prioritering, timemanagement, doelgericht gedrag en evalueren	31.3	43.8	25.0

Bijna alle schoolleiders in het voortgezet onderwijs (93%) geven aan dat de invloed van de coronacrisis op het ontwikkelingsgebied mentaal welbevinden/sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen (heel) groot is geweest en hetzelfde geldt voor het ontwikkelingsgebied motivatie en werkhouding (Tabel 5.2). Beide percentages liggen aanzienlijk hoger dan in het basisonderwijs. Bovendien rapporteert ruim driekwart van de schoolleiders in het voortgezet onderwijs een grote impact van de coronacrisis op het gebied van impulsbeheersing en emotieregulatie, concentratievermogen en planning van hun leerlingen. Ook hier zijn de percentages hoger dan in het basisonderwijs. De fysieke ontwikkeling van leerlingen is volgens schoolleiders in het voortgezet onderwijs het minst beïnvloed door de coronacrisis: slechts 16 procent van de schoolleiders geeft aan dat de invloed van de coronacrisis op dit ontwikkelingsgebied (heel) groot was.

Tabel 5.2 Invloed van de coronacrisis op verschillende ontwikkelingsgebieden van leerlingen in het voortgezet onderwijs volgens schoolleiders (%; n=43)

	(HEEL) GROOT	MATIG	(HEEL) KLEIN
Mentaal welbevinden/ sociaal-emotionele ontwikkeling	93.0	7.0	0.0
Fysieke ontwikkeling	16.3	60.5	23.3
Motivatie en werkhouding	93.0	4.7	2.3
Impulsbeheersing en emotieregulatie	76.7	23.3	0.0
Concentratievermogen	81.4	18.6	0.0
Planning/prioritering, timemanagement, doelgericht gedrag en evalueren	76.7	20.9	2.3

Inzet van NP Onderwijsmiddelen op scholen volgens schoolleiders

Financiële inzet NP Onderwijsmiddelen

Scholen konden de NP Onderwijsmiddelen in het schooljaar 2021-2022 inzetten op de volgende gebieden: meer onderwijs, effectievere inzet van onderwijs, sociaal-emotionele ontwikkeling, fysieke ontwikkeling en de ontwikkeling van executieve functies¹. Uit Tabel 5.3 blijkt dat 40 procent van de basisscholen de NP Onderwijsmiddelen voor meer dan 40 procent heeft ingezet op effectievere inzet van onderwijs. Een kleiner percentage van de schoolleiders geeft aan dat de school meer dan 40 procent van het budget besteed heeft aan meer onderwijs (33%), sociaal-emotionele ontwikkeling (18%) en de ontwikkeling van executieve functies (16%). Op fysieke ontwikkeling wordt het minst vaak ingezet. Minder dan 10 procent van de schoolleiders in het basisonderwijs weet niet wat het percentage NP Onderwijsmiddelen is dat besteed is aan een bepaald aandachtsgebied.

Tabel 5.4 geeft de besteding van de NP Onderwijsmiddelen in het voortgezet onderwijs weer. Hierbij is het opvallend dat voor elk aandachtsgebied meer dan een kwart van de schoolleiders aangeeft niet te weten welk percentage van de NP Onderwijsmiddelen hieraan uitgegeven is. De vragenlijst is in bijna de helft van de voortgezet onderwijs scholen door zorgcoördinatoren ingevuld. Zij geven vaker aan niet te weten waaraan het budget is uitgegeven

¹ Met 'executieve functies' bedoelen we: motivatie en werkhouding, werkgeheugen, concentratieboog, planning en prioritering en organisatie van het schoolwerk.

Tabel 5.3 Percentage van de NP Onderwijsmiddelen besteed aan verschillende aandachtsgebieden in schooljaar 2021-2022 in het basisonderwijs (%¹, n=48)

	NIET INGEZET	<20%	21-40%	41-60%	61-80%	>80%	WEET IK NIET
Meer onderwijs	20.9	20.9	25.6	16.3	7.0	9.3	8.3
Effectievere inzet van onderwijs	6.7	17.8	35.6	20.0	8.9	11.1	6.3
Sociaal-emotionele ontwikkeling	9.1	38.6	34.1	13.6	2.3	2.3	6.3
Fysieke ontwikkeling	40.9	34.1	18.2	6.8	0.0	0.0	6.3
Ontwikkeling executieve functies ²	32.6	39.5	11.6	9.3	2.3	4.7	8.3

¹ Percentages berekend over degenen die dit wisten

² Met 'executieve functies' bedoelen we: motivatie en werkhouding, werkgeheugen, concentratieboog, planning en prioritering en organisatie van het schoolwerk

(53%) dan bijvoorbeeld (adjunct-)directeuren (17% en 25%). Uit Tabel 5.4 blijkt daarnaast dat schoolleiders in het voortgezet onderwijs veel minder vaak aangeven dat hun school meer dan 40 procent van het budget aan één aandachtsgebied heeft besteed dan schoolleiders in het basisonderwijs. Dit wijst erop dat de NP Onderwijsmiddelen in het voortgezet onderwijs vaker dan in het basisonderwijs voor verschillende aandachtsgebieden zijn ingezet, maar dat hieraan per aandachtsgebied (uiteraard) minder budget is besteed. Tien tot 15 procent van de schoolleiders geeft aan dat hun school meer dan 40 procent van het budget besteed heeft aan meer onderwijs, aan effectievere inzet van onderwijs, aan sociaal-emotionele ontwikkeling en/of aan de ontwikkeling van executieve functies. Wanneer we kijken naar de besteding van meer dan 20 procent van het budget liggen deze percentages hoger. Twee derde van de scholen geeft aan meer dan 20 procent van het budget te hebben besteed aan sociaal-emotionele ontwikkeling, terwijl iets minder dan de helft van de scholen meer dan 20 procent van het budget heeft besteed aan meer onderwijs en/of effectievere inzet van onderwijs. Ongeveer een derde van de scholen heeft meer dan 20 procent van het budget besteed aan de ontwikkeling van executieve functies. Net zoals in het basisonderwijs wordt er relatief weinig budget besteed aan fysieke ontwikkeling.

Tabel 5.4 Percentage van de NP Onderwijsmiddelen besteed aan verschillende aandachtsgebieden in schooljaar 2021-2022 in het voortgezet onderwijs (%¹, n=43)

	NIET INGEZET	<20%	21-40%	41-60%	61-80%	>80%	WEET IK NIET
Meer onderwijs	3.4	48.5	34.5	6.9	0.0	6.9	27.9
Effectievere inzet van onderwijs	10.7	42.9	32.1	7.1	7.1	0.0	30.2
Sociaal-emotionele ontwikkeling	3.2	29.0	54.8	6.5	0.0	6.5	25.6
Fysieke ontwikkeling	56.7	40.0	0.0	0.0	3.3	0.0	25.6
Ontwikkeling executieve functies ²	6.5	58.1	25.8	3.2	3.2	3.2	25.6

¹ Percentages berekend over degenen die dit wisten.

² Met 'executieve functies' bedoelen we: motivatie en werkhouding, werkgeheugen, concentratieboog, planning en prioritering en organisatie van het schoolwerk

Besteding van NP Onderwijsmiddelen aan specifieke activiteiten

Aan schoolleiders is gevraagd aan welke specifieke activiteiten zij de NP Onderwijsmiddelen in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023² hebben besteed en of deze activiteiten voor alle leerlingen zijn georganiseerd of voor een deel van de leerlingen. Op de basisschool is hier gevraagd naar activiteiten voor leerlingen uit de groepen 6, 7 en 8. Uit Tabel 5.5 blijkt dat basisscholen relatief veel activiteiten rondom onderwijs hebben georganiseerd voor alle leerlingen of voor een specifieke groep. Zo rapporteert 60 procent van de schoolleiders dat zij in het schooljaar 2021-2022 extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd hebben georganiseerd voor een specifieke groep leerlingen (57% in schooljaar 2022-2023). Extra hulp bij schoolwerk na schooltijd of in de vakantie komt in beide schooljaren veel minder vaak voor. Daarnaast

Tabel 5.5 Besteding van NP Onderwijsmiddelen aan specifieke activiteiten voor leerlingen uit groep 6, 7 en 8 in het basisonderwijs in schooljaren 2021-2022 en 2022-2023 (% , n=48)

	SCHOOLJAAR 2021-2022			SCHOOLJAAR 2022-2023		
	JA, VOOR ALLE LEERLINGEN	JA, VOOR EEN SPECIFIEKE GROEP LEERLINGEN	NEE, NIET INGEZET	JA, VOOR ALLE LEERLINGEN	JA, VOOR EEN SPECIFIEKE GROEP LEERLINGEN	NEE, NIET INGEZET
INZET OP ONDERWIJS						
Extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd	33.3	60.4	6.3	34.0	57.4	8.5
Extra hulp bij schoolwerk na schooltijd	2.1	27.1	70.8	2.1	21.3	76.6
Extra lessen tijdens de vakanties	2.1	2.1	95.8	2.1	0.0	97.9
Extra leerkracht of onderwijsassistent in de groep	64.6	22.9	12.5	68.8	16.7	14.6
Groepsverkleining	33.3	10.4	56.3	29.2	8.3	62.5
INZET OP SOCIAAL-EMOTIONELE ONTWIKKELING						
Extra gesprekken met de leerkracht	25.0	31.3	43.8	29.2	27.1	43.8
Extra lessen over hoe leerlingen om kunnen gaan met stress, negatieve gevoelens of angsten	20.8	33.3	45.8	25.0	25.0	50.0
Extra lessen over hoe leerlingen met elkaar omgaan	50.0	14.6	35.4	50.0	8.3	41.7
Kindercoach in de groep	0.0	16.7	83.3	2.1	12.5	85.4
INZET OP SOCIALE ACTIVITEITEN						
Extra activiteiten zoals sport, dans, drama, muziek of schilderen	52.1	0.0	47.9	35.4	6.3	58.3
Extra activiteiten met de groep zoals bezoek aan theater, museum of pretpark	29.2	6.3	64.6	22.9	4.2	72.9

² Hierbij moet worden opgemerkt dat schoolleiders de vragenlijst hebben ingevuld terwijl het schooljaar 2022-2023 nog volop gaande was. Hierdoor kan het zijn dat schoolleiders NP Onderwijsmiddelen later in het schooljaar wel voor bepaalde activiteiten hebben ingezet, terwijl dat nu niet uit de resultaten blijkt.

is in beide schooljaren in ongeveer twee derde van de scholen een extra leraar of onderwijs-assistent ingezet voor alle leerlingen en heeft ongeveer 30 procent van de basisscholen hun groepen 6,7 of 8 verkleind. Activiteiten rondom sociaal-emotionele ontwikkeling zijn in het basisonderwijs in beide schooljaren wat minder vaak georganiseerd. In ongeveer een derde van de basisscholen hebben er in 2021-2022 extra gesprekken met de leraar plaatsgevonden of zijn er extra lessen rondom stress georganiseerd voor een specifieke groep leerlingen. Ook geeft de helft van de schoolleiders aan dat er voor alle leerlingen extra lessen hebben plaatsgevonden over de omgang tussen leerlingen (dit geldt zowel voor schooljaar 2021-2022 als 2022-2023). Ongeveer de helft van de basisscholen heeft in het schooljaar 2021-2022 extra activiteiten georganiseerd voor alle leerlingen op het gebied van sport, dans, drama, muziek of schilderen (voor schooljaar 2022-2023 was dit 35%).

Tabel 5.6 laat zien aan welke specifieke activiteiten scholen in het voortgezet onderwijs de NP Onderwijsmiddelen in 2021-2022 en 2022-2023 hebben besteed. Deze scholen geven aan zowel sterk ingezet te hebben op verschillende activiteiten in het kader van extra onderwijs en op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. Wat betreft inzet op onderwijs, hebben nagenoeg alle voortgezet onderwijs scholen in beide schooljaren onder schooltijd extra hulp bij schoolwerk voor hun leerlingen georganiseerd: ongeveer 40 procent

Tabel 5.6 Besteding van NP Onderwijsmiddelen aan specifieke activiteiten in het voortgezet onderwijs in schooljaren 2021-2022 en 2022-2023 (% , n=43)

	SCHOOLJAAR 2021-2022			SCHOOLJAAR 2022-2023		
	JA, VOOR ALLE LEERLINGEN	JA, VOOR EEN SPECIFIEKE GROEP LEERLINGEN	NEE, NIET INGEZET	JA, VOOR ALLE LEERLINGEN	JA, VOOR EEN SPECIFIEKE GROEP LEERLINGEN	NEE, NIET INGEZET
INZET OP ONDERWIJS						
Extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd	42.9	51.2	4.8	40.5	52.4	7.1
Extra hulp bij schoolwerk na schooltijd	26.2	50.0	23.8	26.2	45.2	28.6
Extra lessen tijdens de vakanties	4.7	25.6	69.8	0.0	16.3	83.7
Extra leraar of onderwijsassistent in de klas	32.6	46.5	20.9	34.9	37.2	27.9
Klassenverkleining	32.6	39.5	27.9	30.2	41.9	27.9
INZET OP SOCIAAL-EMOTIONELE ONTWIKKELING						
Extra gesprekken met de leraar	41.9	37.2	20.9	44.2	27.9	27.9
Extra lessen over hoe leerlingen om kunnen gaan met stress, negatieve gevoelens of angsten	18.6	62.8	18.6	18.6	65.1	16.3
Extra lessen over hoe leerlingen met elkaar omgaan	34.9	44.2	20.9	32.6	48.8	18.6
INZET OP SOCIALE ACTIVITEITEN						
Extra activiteiten zoals sport, dans, drama, muziek of schilderen	44.2	34.9	20.9	39.5	41.9	18.6
Extra activiteiten met de klas zoals bezoek aan theater, museum of pretpark	74.4	16.3	9.3	67.4	14.0	18.6

voor alle leerlingen en ruim 50 voor een specifieke groep leerlingen. In meer dan 45 procent van de scholen (50% in 2021-2022 en 45% in 2022-2023) is na schooltijd extra hulp bij schoolwerk georganiseerd voor een specifieke groep leerlingen. Extra lessen in de vakantie vinden minder vaak plaats. Ook is er in meer dan 70 procent van de scholen in beide schooljaren gebruikgemaakt van extra inzet van een leraar of onderwijsassistent. Waar dit laatste in het basisonderwijs relatief vaak is ingezet voor alle leerlingen, is dit in het voortgezet onderwijs wat vaker ingezet voor specifieke groepen leerlingen. Voor klassenverkleining zijn de resultaten sterk vergelijkbaar met die van de inzet van extra leraren of onderwijsassistenten.

De schoolleiders van voortgezet onderwijs scholen rapporteren eveneens vaak in te zetten op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. De percentages liggen hoger in het voortgezet onderwijs dan in het basisonderwijs. In meer dan 60 procent van de voortgezet onderwijs scholen (en in beide schooljaren) zijn er lessen georganiseerd voor specifieke groepen leerlingen over hoe zij om kunnen gaan met stress, negatieve gevoelens of angsten. Ook hebben er in ongeveer 80 procent van de voortgezet onderwijs scholen lessen over de omgang tussen leerlingen plaatsgevonden. Meer dan de helft van deze lessen zijn georganiseerd voor een specifieke groep leerlingen. In meer dan 70 procent van de voortgezet onderwijs scholen vonden er daarnaast extra gesprekken plaats met de leraar, iets vaker gold dat voor alle leerlingen dan voor een specifieke groep leerlingen. Daarnaast gaf een grote meerderheid (67-74%) van de schoolleiders aan dat ze de NP Onderwijsmiddelen hebben besteed aan extra activiteiten met de klas zoals bezoek aan theater, museum of pretpark.

Ervaringen met extra activiteiten van leerlingen in het voortgezet onderwijs

Aan leerlingen in het voortgezet onderwijs is gevraagd of er door de coronacrisis extra activiteiten op hun school zijn georganiseerd, of zij hieraan mee hebben gedaan en of ze er iets aan hadden (zie Tabel 5.7). Hierbij is niet naar een specifiek schooljaar gevraagd, zoals we wel hebben gedaan in de schoolleidersvragenlijst. Een derde tot twee derde van de leerlingen weet niet of de school activiteiten organiseert gericht op extra onderwijs. Een derde tot iets meer dan de helft van de leerlingen weet daarnaast niet of de school extra activiteiten organiseert op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling. Verder weet ruim een kwart van de leerlingen niet of de school extra sociale activiteiten organiseert.

Ruim de helft van de leerlingen rapporteert dat hun school extra hulp bij schoolwerk na schooltijd (53%) en extra gesprekken met de mentor (52%) organiseert. Ook geeft meer dan de helft (53-62%) van de leerlingen aan dat hun school extra sociale activiteiten organiseert (bijvoorbeeld sporten, muziek of een bezoek aan het theater). Andere activiteiten zoals extra hulp onder schooltijd, de inzet van een extra leraar, extra lessen over stress of de omgang tussen leerlingen worden aanzienlijk minder vaak genoemd door de leerlingen.

De cijfers over de activiteiten die minder vaak door de leerlingen genoemd worden, lijken niet sterk overeen te komen met deze cijfers van de schoolleiders. Hierbij moet opgemerkt worden dat het niet helemaal eenduidig is welke percentages met elkaar vergeleken moeten worden, aangezien er in de schoolleidingvragenlijst onderscheid is gemaakt tussen activiteiten voor alle en voor specifieke groepen leerlingen. Een mogelijke verklaring voor de verschillen in resultaten tussen die van de schoolleiders en leerlingen is dat leerlingen zich er niet altijd van bewust zijn dat er sprake is van extra, in plaats van reguliere, activiteiten. Dit kan met name het geval zijn voor de activiteiten gericht op extra hulp onder schooltijd,

Tabel 5.7 Ervaringen van leerlingen in het voortgezet onderwijs met de extra activiteiten op school (%)

	MIJN SCHOOL ORGANISEERT DIT (% WEET IK NIET)	MIJN SCHOOL ORGANISEERT DIT (% JA)	VAN DEGENEN DIE 'JA' ZEIDEN (% DEED MEE)	VAN DEGENEN DIE MEEDEDEN (% HAD ER IETS AAN)
INZET OP ONDERWIJS				
Extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd	52.3	29.0	45.5	83.1
Extra hulp bij schoolwerk na schooltijd	37.2	52.7	28.3	82.4
Extra leraar of onderwijsassistent in de klas	50.9	11.7	- ¹	65.9
Extra lessen tijdens de vakantie	64.7	7.5	19.4 ²	54.6 ²
INZET OP SOCIAAL-EMOTIONELE ONTWIKKELING				
Extra gesprekken met de mentor	35.0	51.6	59.3	80.3
Extra lessen over hoe je om kunt gaan met stress, negatieve gevoelens of angsten	54.1	12.8	35.5	67.0
Extra lessen over hoe jongeren met elkaar omgaan	57.2	11.9	51.2	66.1
INZET OP SOCIALE ACTIVITEITEN				
Extra activiteiten zoals sport, dans, drama, muziek of schilderen	26.1	61.5	62.0	81.3
Extra activiteiten met de klas zoals bezoek aan theater, museum of pretpark	30.5	53.4	86.3	84.4

¹ Niet gevraagd aan leerlingen

² Dit is een percentage over minder dan 100 leerlingen

de aanwezigheid van een extra leraar en misschien ook voor de extra lessen over hoe leerlingen met elkaar omgaan. Ook is het mogelijk dat de activiteiten niet voor hen zijn georganiseerd, maar voor andere leerlingen en zij hier niet van op de hoogte zijn. Dit kan het geval zijn voor de lessen over het omgaan met stress en in mindere mate voor de lessen over de omgang tussen leerlingen.

Het percentage leerlingen dat met de extra activiteiten meedeed, verschilt sterk per activiteit (zie Tabel 5.7). Wanneer leerlingen aangeven dat hun school een bepaalde activiteit heeft georganiseerd, neemt hiervan 46 procent deel aan extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd, 59 procent aan extra gesprekken met de mentor en 51 procent aan extra lessen over de omgang tussen jongeren. Deze percentages zijn nog wat hoger voor sociale activiteiten zoals sporten of een bezoek aan het theater of museum (62–86%). Voor extra hulp bij schoolwerk na schooltijd, extra lessen in de vakantie, of extra lessen over stress zijn deze percentages aanzienlijk lager. Hierin speelt waarschijnlijk een rol dat de laatste drie activiteiten relatief vaak door voortgezet onderwijs scholen georganiseerd zijn voor een deel van de leerlingen, terwijl de andere activiteiten (ook) vaak (verplicht) aan alle leerlingen zijn aangeboden (zie ook de resultaten van Tabel 5.6).

Van de leerlingen die aangeven dat hun school een bepaalde activiteit heeft georganiseerd en die mee hebben gedaan aan deze activiteit, rapporteert steeds de meerderheid van de leerlingen dat ze er iets aan hebben gehad. Deze leerlingen zijn relatief positief over de extra hulp bij schoolwerk (onder of na schooltijd), de extra gesprekken die zij met hun mentor hebben gehad en de sociale activiteiten zoals sporten of een bezoek aan het theater of museum.

De samenhang tussen de inzet van NP Onderwijsmiddelen en veranderingen in het welzijn van leerlingen tussen 2021 en 2022

In deze paragraaf wordt beschreven in hoeverre er een samenhang is tussen de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet en veranderingen in verschillende indicatoren van welzijn tussen 2021 en 2022 onder de leerlingen op deze scholen. Aan scholen is gevraagd welke activiteiten zij hebben ingezet voor het schooljaar 2021–2022 met de beschikbare middelen (zie Tabellen 5.5 en 5.6 voor een overzicht van de extra activiteiten). Deze activiteiten zijn onderverdeeld in drie groepen: inzet op onderwijs, inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling en inzet op sociale activiteiten. Voor deze drie groepen is een onderscheid gemaakt tussen scholen die hier boven- en benedengemiddeld op scores. De volgende indicatoren van welzijn zijn bestudeerd: levenstevredenheid, emotionele problemen, problemen met leeftijdgenoten, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren. Voor deze analyses is het schoolkenmerk (boven- of benedengemiddeld scores op de groepen NP Onderwijsactiviteiten) aan de leerlingdata van 2021 en 2022 gekoppeld. Hiervoor is alleen gebruik gemaakt van gegevens van leerlingen op scholen die zowel in 2021 als in 2022 aan het onderzoek hebben deelgenomen. Hieronder worden de resultaten apart beschreven voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs (voor meer informatie over de analysemethode, zie hoofdstuk 2).

Basisonderwijs

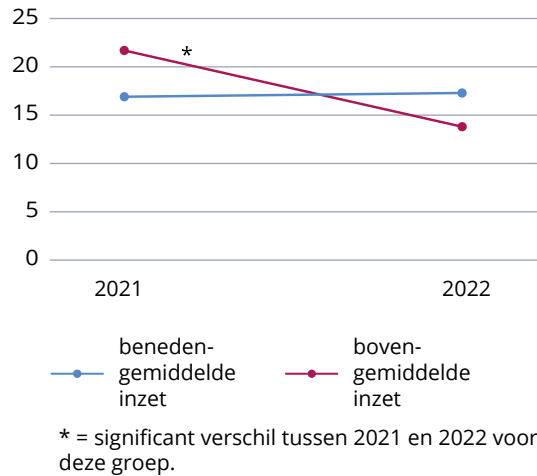
Allereerst is voor de basisscholen nagegaan of de trend in de verschillende indicatoren van welzijn tussen 2021 en 2022 varieert tussen scholen. Voor levenstevredenheid, emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren is dat niet het geval. Dit betekent dus dat de trends tussen 2021 en 2022 in deze indicatoren van welzijn – dat kunnen dus veranderingen zijn, maar ook stabiele patronen – niet verschillen tussen scholen. Er zijn daarmee geen verschillen tussen scholen die gerelateerd kunnen worden aan de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet. Alleen voor problemen met leeftijdgenoten varieert de trend tussen 2021 en 2022 tussen scholen.

Vervolgens is onderzocht of deze verschillen in de trend voor problemen met leeftijdgenoten tussen scholen gerelateerd kan worden aan de inzet van de NP Onderwijsmiddelen. Dit is alleen het geval voor de inzet van scholen op sociaal-emotionele ontwikkeling (Figuur 5.1). Op basisscholen die benedengemiddeld hebben ingezet op sociaal-emotionele ontwikkeling, zien we dat het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten stabiel is gebleven tussen 2021 en 2022 (Figuur 5.1). Op scholen die bovengemiddeld hebben ingezet op sociaal-emotionele ontwikkeling, zien we dat het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten is gedaald tussen 2021 en 2022. Figuur 5.1 laat bovendien zien dat het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten in 2021 wat hoger ligt op de scholen die in het schooljaar 2021–2022 bovengemiddeld hebben ingezet op sociaal-emotionele ontwikkeling dan op scholen die benedengemiddeld hebben ingezet op sociaal-emotionele ontwikkeling.

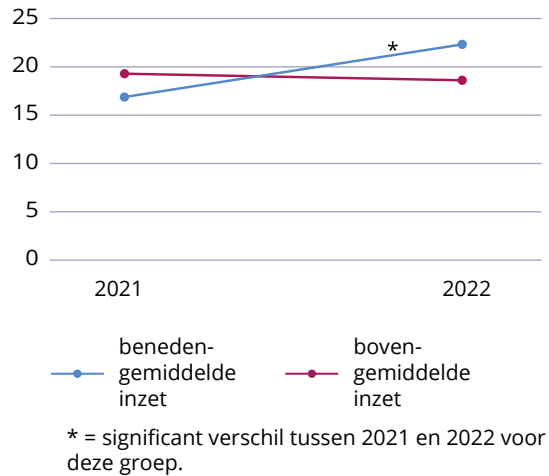
Voortgezet onderwijs

De resultaten in het voortgezet onderwijs lijken sterk op die in het basisonderwijs. Ook hier zien we dat er alleen voor de indicator problemen met leeftijdgenoten verschillen zijn in

Figuur 5.1 Problemen met leeftijdgenoten in 2021 en 2022 naar inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling (% , basisonderwijs 2021 n=803, 2022 n=797)

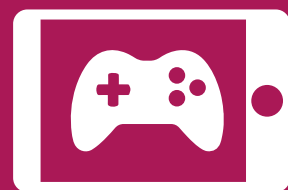
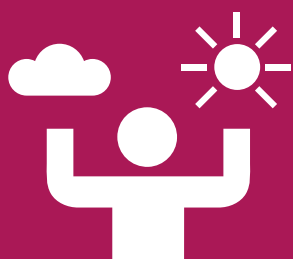
Figuur 5.2 Problemen met leeftijdgenoten in 2021 en 2022 naar inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling (% , voortgezet onderwijs 2021 n=2440, 2022 n=2900)

trends tussen 2021 en 2022 tussen scholen. Hiermee zijn er voor de andere indicatoren dus wederom geen verschillen tussen scholen die gerelateerd kunnen worden aan de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet. Voor problemen met leeftijdgenoten zijn deze verschillen in trends tussen scholen er wel en hangen deze samen met de inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling (Figuur 5.2). Onder leerlingen op scholen die in schooljaar 2021-2022 benedengemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling stijgt het percentage dat problemen met leeftijdgenoten rapporteert tussen 2021 en 2022 significant. Onder leerlingen op scholen die in schooljaar 2021-2022 bovengemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling is dit percentage stabiel gebleven in deze periode. Net als in het basisonderwijs, illustreert Figuur 5.2 dat het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten in 2021 hoger is op voortgezet onderwijs scholen die in het schooljaar 2021-2022 sterker hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling dan op scholen die hier benedengemiddeld op hebben ingezet.

H6

Nabeschuwing

6 Nabeschouwing

Mentale problemen in najaar 2022 onverminderd hoog

Het laatste HBSC-rapport liet zien dat het percentage leerlingen dat mentale problemen rapporteert tussen 2017 en 2021 is toegenomen (Boer e.a., 2022c). Vooral onder meisjes was de omvang van deze stijging zorgwekkend. Zo steeg het percentage meisjes in het basisonderwijs met veel emotionele problemen tussen 2017 en 2021 van 14 naar 33 procent, terwijl dit percentage toenam van 29 naar 44 procent onder meisjes in het voortgezet onderwijs. Onder jongens in het voortgezet onderwijs steeg het percentage met mentale problemen eveneens, maar deze stijging stond niet in verhouding tot die onder de meisjes. Onder jongens in het basisonderwijs veranderde het percentage met mentale problemen nauwelijks in deze periode (alleen emotionele problemen namen wat toe).

Het beeld in 2022 is overwegend vergelijkbaar met dat van 2021: het percentage jongeren met mentale problemen is voor de meeste indicatoren niet veranderd tussen 2021 en 2022. Dit betekent ook dat het niveau van mentale problemen in 2022 nog steeds aanzienlijk hoger ligt dan in 2017. Voor een enkele indicator van mentale problemen en alleen bij leerlingen in het basisonderwijs, is er in 2022 sprake van licht herstel. Het percentage jongens in het basisonderwijs dat in 2022 emotionele problemen rapporteert, ligt namelijk niet hoger dan in 2017, terwijl dit in 2021 nog wel het geval was. Hetzelfde geldt voor gedragsproblemen en problemen met leeftijdgenoten bij meisjes in het basisonderwijs. Deze problemen lagen in 2021 nog hoger dan in 2017, maar verschillen in 2022 niet van het niveau van 2017. Onder jongens en meisjes in het voortgezet onderwijs is er voor een aantal indicatoren van mentale problemen echter een lichte toename tussen 2021 en 2022: voor gedragsproblemen onder jongens en voor hyperactiviteit/aandachtsproblemen, totale problemen en psychosomatische klachten onder meisjes.

Het voorafgaande wijst er onder andere op dat de trends in mentale problemen tussen 2021 en 2022 wat ongunstiger zijn voor leerlingen in het voortgezet onderwijs dan voor leerlingen in het basisonderwijs. Deze zelfrapportages lijken overeen te komen met de indruk die schoolleiders hebben van de mentale gezondheid van hun leerlingen. Schoolleiders in het voortgezet onderwijs schatten de gevolgen van de coronacrisis op het gebied van het mentaal welbevinden, de impulsbeheersing en het concentratievermogen voor hun leerlingen namelijk groter in dan schoolleiders in het basisonderwijs. Ook eerder onderzoek suggereert een verschil naar leeftijd in recente trends in mentale problemen. Zo blijkt uit het laatste kwartaalonderzoek van het RIVM dat het percentage jongeren en jongvolwassenen tussen 12-25 jaar met mentale klachten in het najaar van 2022 hoger lag dan in september 2021 (RIVM, 2023). Onderzoek onder Nederlandse kinderen en jongeren in de leeftijd van 8-18 jaar laat een iets positiever beeld zien: kinderen en jongeren rapporteerden in het voorjaar van 2022 minder mentale problemen dan in het najaar van 2021, al lag het niveau van mentale problemen in 2022 nog steeds wel hoger dan in 2020 (Zijlmans e.a., 2023).

Het lijkt niet verwonderlijk dat het niveau van mentale problemen in 2022 hoger ligt dan in 2017. Gezien de sterke stijging in mentale problemen tussen 2017 en 2021, was het niet waarschijnlijk om te verwachten dat deze stijging in één jaar teniet gedaan zou worden. Daarnaast zijn er verschillende verklaringen mogelijk voor de bevinding dat het niveau van mentale problemen tussen 2021 en 2022 niet gedaald is. Zo lag het percentage

jongeren dat druk door schoolwerk ervaart in 2021 aanzienlijk hoger dan in 2017 en dit is in 2022 voor leerlingen in het voortgezet onderwijs nog steeds het geval. Jongeren die meer druk door schoolwerk ervaren, rapporteren meer mentale problemen (De Looze e.a., 2020; Kleinjan e.a., 2020). Het is daarom aannemelijk dat de gevolgen van deze toegenomen druk door schoolwerk voor mentale problemen ook in 2022 zichtbaar zijn. Onder meisjes in het voortgezet onderwijs lijkt iets vergelijkbaars te spelen voor sociale relaties met ouders, vrienden, klasgenoten en leraren. Zij zijn in 2021 en in 2022 minder positief over deze verschillende sociale relaties dan in 2017. Tussen 2021 en 2022 verandert hierin nagenoeg niets. Jongeren die minder steun ontvangen van en zich minder geaccepteerd voelen door belangrijke mensen om hen heen, rapporteren meer mentale problemen (De Looze e.a., 2020; Núñez-Regueiro & Núñez-Regueiro, 2021). Het lagere percentage meisjes in het voortgezet onderwijs dat positief is over sociale relaties in de laatste jaren, heeft daarmee mogelijk bijgedragen aan het uitblijven van een daling in mentale problemen tussen 2021 en 2022 in deze groep.

Ook andere maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de oorlog in Oekraïne en de klimaat-, woning- en energiecrisis bieden mogelijk een verklaring voor de gevonden trends in mentale problemen tussen 2021 en 2022. Deze ontwikkelingen hebben het risico op gevoelens van onzekerheid en onveiligheid wellicht verhoogd en vormen daarmee een extra risico op de ontwikkeling van mentale problemen. Onderzoek van Unicef (2022) laat bijvoorbeeld zien dat meer dan de helft van de 10- tot 18-jarigen in de eerste maanden van de oorlog in Oekraïne regelmatig aan de oorlog dacht en dat dit gepaard ging met vervelende gevoelens zoals boosheid, verdriet of angst. Ook zijn er aanwijzingen dat jongeren klimaatveranderingen zien als een groot maatschappelijk probleem en dat zorgen hieromtrent gerelateerd zijn aan meer mentale problemen (Clemens e.a., 2022).

Een alternatieve verklaring voor de trends in mentale problemen tussen 2021 en 2022 die recentelijk steeds vaker geopperd wordt, is het idee dat jongeren steeds makkelijker aangeven dat zij mentale problemen hebben. Vanwege de aanhoudende aandacht voor mentale problemen, zou er sprake zijn van een toegenomen bewustzijn van mentale problemen onder de jeugd en van normalisering van klachten op dit gebied. Dit zou geleid hebben tot een overrapportage van mentale problemen (Foulkes & Andrews, 2023). Het is echter de vraag in hoeverre er sprake is van verregaande normalisering van mentale klachten. Uit een rapport van de Nederlandse Jeugdraad (2018) blijkt namelijk dat jongeren die zelf ervaring hebben in de GGz aangeven allemaal te maken hebben met het taboe op psychische problemen. Jongeren voor wie dit niet het geval is, denken dat stigmatisering en uitsluiting van jongeren met een psychisch probleem niet veel voorkomt. Hoewel we niet kunnen uitsluiten dat overrapportage een rol speelt in onze recente trends in mentale problemen, wijzen de hierboven genoemde stijging in druk door schoolwerk en daling in positieve sociale relaties erop dat het risico op het ontwikkelen van mentale problemen in de laatste jaren daadwerkelijk is toegenomen.

Daarnaast zijn er verschillende aanwijzingen, gebaseerd op andere methoden dan zelfrapportage, die lijken te bevestigen dat jongeren van nu vaker (ernstige) mentale problemen hebben dan een aantal jaar geleden. Zo nam het aantal 13- tot en met 17-jarige meisjes in Nederland dat zich opzettelijk vergiftigt met 50 procent toe tussen 2020 en 2021: van 855 naar 1284 (Koppen e.a., 2023). Onder 14- en 15-jarige meisjes was er zelfs een toename van 75% in één jaar tijd. In 2022 lag het aantal jongeren dat zichzelf opzettelijk vergiftigt ook hoger dan in 2020 (Nugteren-van Lonkhuyzen e.a., 2023). Wat betreft serieuze suïcidale gedachten onder jongeren (12-25 jaar), weten we dat deze bijna verdubbelden

tussen december 2021 en februari 2022 (van 9 naar 17%) en sindsdien onverminderd hoog zijn gebleven (RIVM, 2022). Zowel de stijging in risicofactoren voor mentale problemen als de statistieken rondom zelfvergiftiging en suïcidale gedachten impliceren dat de trends in mentale problemen tussen 2021 en 2022 geïnterpreteerd moeten worden als een daadwerkelijke stijging en niet zozeer (of in veel mindere mate) als een overrapportage van mentale problemen.

Druk door schoolwerk stabiel tussen 2021 en 2022

Uit het HBSC-onderzoek van 2021 bleek dat het percentage leerlingen in het voortgezet onderwijs dat (best) veel druk door schoolwerk ervaart tussen 2009 en 2021 sterk toegenomen is, van 21 procent in 2009 naar 45 procent in 2021 (Boer e.a., 2022c). Onder leerlingen in het basisonderwijs nam dit percentage tussen 2017 en 2021 voor het eerst sinds de start van het HBSC-onderzoek in 2001 toe, van 12 naar 19 procent. Het huidige onderzoek laat zien dat het percentage leerlingen dat (best) veel druk door schoolwerk ervaart tussen 2021 en 2022 onder beide groepen leerlingen niet verder is toegenomen. Bovendien lijkt de situatie voor leerlingen in het basisonderwijs in 2022 iets gunstiger dan in 2021: waar leerlingen in 2021 vaker druk door schoolwerk ervaarden dan in 2017, zijn er geen verschillen in druk door schoolwerk tussen 2022 en 2017. Leerlingen in het basisonderwijs rapporteren sowieso veel minder vaak druk door schoolwerk dan leerlingen in het voortgezet onderwijs. Zeker onder leerlingen in het voortgezet onderwijs is dit percentage zorgwekkend hoog, onder andere omdat druk door schoolwerk sterk samenhangt met mentale problemen (De Looze e.a., 2020; Kleinjan e.a., 2020).

De aanzienlijke stijging in druk door schoolwerk tussen 2009 en 2021 relateerden we in het vorige HBSC-rapport met name aan het toegenomen belang dat door jongeren, hun ouders en de maatschappij gehecht wordt aan het behalen van een zo 'hoog' mogelijk opleidingsniveau en het zo goed mogelijk presteren op school (Boer e.a., 2022c; Elffers, 2018). Dit blijkt bijvoorbeeld uit de toename in het percentage leerlingen op het VWO en deHAVO in de laatste jaren (CBS, 2022), terwijl het curriculum niet vereenvoudigd is (Ministerie van OC&W, 2018). Ook is het is voor leerlingen in het voortgezet onderwijs sinds 2016 mogelijk om de aantekening 'cum laude' op het diploma te krijgen (Staatsblad, 2015). Daarnaast besteden ouders steeds meer geld aan het zogenaamde 'schaduwonderwijs' (Elffers, 2018). Het bedrag dat huishoudens uitgeven aan huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining voor schoolgaande jongeren in het voortgezet onderwijs is in de periode tussen 2010 en 2019 meer dan verdriedubbeld; van 93 naar 290 miljoen euro (CBS, 2021).

Sterke toename in gebruik van sociale media tussen 2021 en 2022

Het percentage jongeren dat intensief gebruikmaakt van sociale media, dat wil zeggen dat zij aangeven gedurende de hele dag contact te hebben met anderen via sociale media, is tussen 2021 en 2022 fors toegenomen. Deze stijging zien we zowel onder jongens als meisjes en in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs is dit percentage toegenomen van 18 naar 27 procent voor jongens en van 18 naar 29 procent voor meisjes; in het voortgezet onderwijs van 30 naar 40 procent voor jongens en van 41 naar 53 procent voor meisjes. Deze stijging in het afgelopen jaar is des te opvallender, omdat deze percentages

tussen 2017 en 2021 voor de vier groepen niet significant veranderd zijn. Het percentage jongeren met problematisch socialemediagebruik is niet toegenomen tussen 2021 en 2022. Er is sprake van problematisch socialemediagebruik wanneer het socialemediagebruik ten koste gaat van andere belangrijke leefdoelgebieden en wanneer er controleverlies is.

Een mogelijke verklaring voor de opvallende stijging in intensief socialemediagebruik tussen najaar 2021 en najaar 2022 is de enorme toename in de populariteit van TikTok in Nederland in dezelfde periode. Waar in 2021 1.7 miljoen Nederlanders gebruikmaakten van TikTok, verdubbelde dit percentage bijna in 2022 (Ceci, 2022), en in het begin van 2023 nam dit zelfs toe tot 4 miljoen gebruikers (Hoekstra e.a., 2023). Het aantal dagelijkse gebruikers van TikTok verdrievoudigde tussen 2021 en begin 2023, van 0.7 naar 2.5 miljoen. Deze stijgingen in TikTok-gebruik zijn sterker dan voor alle andere sociale media in Nederland (Hoekstra e.a., 2023). Onder jongeren in de leeftijd van 15-19 jaar was het percentage dagelijkse gebruikers 30 procent in 2021, ruim 40 procent in 2022 en 50 procent aan het begin van 2023 (Hoekstra e.a., 2023). Ook zijn er aanwijzingen dat steeds meer jongens TikTok gaan gebruiken (Kemp, 2023).

De stijging in intensief socialemediagebruik tussen najaar 2021 en najaar 2022 roept de vraag op wat dit betekent voor de mentale gezondheid van de jeugd in Nederland. Verschillende overzichten van onderzoek op dit gebied wijzen uit dat vooral problematisch socialemediagebruik en niet zozeer intensief gebruik van sociale media samenhangt met mentale problemen (Appel e.a., 2020; Meier & Reinecke, 2021; Odgers & Jensen, 2020). Sterker nog, jongeren geven zelf vaak aan dat sociale media een positieve invloed heeft op hun geluk (Van der Wal e.a., 2023). Onze bevinding dat het niveau van mentale problemen tussen 2021 en 2022 grotendeels stabiel is gebleven, terwijl de intensiteit van socialemediagebruik sterk is toegenomen, lijkt in lijn met de bevindingen uit eerder onderzoek. Als er een sterke samenhang tussen de intensiteit van socialemediagebruik en mentale problemen zou zijn, dan zou het percentage jongeren met mentale problemen waarschijnlijk (sterker) toegenomen zijn tussen 2021 en 2022 voor zowel jongens en meisjes in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs.

Toch zijn er wel redenen om ons enige zorgen te maken over de stijging in intensief socialemediagebruik. Ten eerste toont onderzoek aan dat een toename in intensief socialemediagebruik voor sommige jongeren gerelateerd is aan een stijging in problematisch socialemediagebruik een jaar later (Boer e.a., 2021). Dit impliceert dat de recente toename in intensief socialemediagebruik *op langere termijn* zou kunnen leiden tot een toename in problematisch socialemediagebruik en daarmee tot een stijging in mentale problemen onder jongeren in Nederland. Ten tweede weten we uit eerder onderzoek dat de samenhang tussen intensief socialemediagebruik en mentale problemen sterk varieert tussen jongeren (Beyens e.a., 2020; Boer e.a., 2022b; Odgers e.a., 2020). Voor sommige jongeren hangt een toename in intensief socialemediagebruik samen met een *stijging* in mentale problemen, voor anderen met een *daling* in mentale problemen. Op basis van deze bevindingen is het aannemelijk dat een stijging in intensief socialemediagebruik niet (direct) leidt tot een algehele toename in mentale problemen onder de Nederlandse jeugd. Deze onderzoeken suggereren wel dat er *bepaalde groepen* jongeren zijn voor wie de toename in intensief socialemediagebruik gerelateerd is aan een toename in mentale problemen. Ook dit maakt de stijging in intensief socialemediagebruik zorgelijk. Ten derde zijn er verschillende aanwijzingen dat intensief socialemediagebruik negatieve effecten kan hebben op andere aspecten van het leven, zoals het functioneren op school. In het huidige onderzoek geeft bijna de helft van de meisjes in het voortgezet onderwijs in 2022 aan dat zij door telefoongebruik vaak minder tijd aan hun

huiswerk besteden. Bij jongens in het voortgezet onderwijs gaat het in 2022 om 37 procent. Ook zijn er aanwijzingen uit eerder onderzoek dat intensief gebruik van sociale media een negatieve invloed heeft op schoolprestaties (Van den Eijnden e.a., 2018) en slaapkwaliteit (Van den Eijnden e.a., 2021).

Havisten onder druk

Vooraf op sociaal gebied, zowel in de schoolcontext als thuis, zijn de trends tussen 2021 en 2022 voor HAVO-leerlingen minder gunstig dan voor VWO-leerlingen. Voor leerlingen op het VMBO zien we deze verschillen ten opzichte van leerlingen op het VWO niet. Zo is het percentage HAVO-leerlingen met problemen met leeftijdgenoten tussen 2021 en 2022 gestegen, terwijl dit niet het geval is voor leerlingen op het VWO. Onder HAVO-leerlingen is er daarnaast tussen 2021 en 2022 een daling in het percentage jongeren dat aangeeft makkelijk te kunnen praten met hun vader en met hun moeder en in het percentage dat hun relatie met leraren als (heel) goed ervaart. Deze dalingen zijn er niet voor VWO-leerlingen en VMBO-leerlingen. Zo is in 2022 het percentage HAVO-leerlingen dat aangeeft een goede relatie met de leraar te hebben 51 procent (61% onder VWO-leerlingen), terwijl dit een jaar eerder nog 61 procent was (59% onder VWO-leerlingen). Opvallend is bovendien de sterke daling in het percentage HAVO-leerlingen dat school leuk vindt tussen 2021 en 2022 (van 71 naar 58%), terwijl dit percentage onder VWO-leerlingen nauwelijks veranderde (van 71 naar 72%). Ook voor leerlingen op het VMBO veranderde dit percentage tussen 2021 en 2022 niet. Voor druk door schoolwerk is de trend tussen 2021 en 2022 eveneens minder gunstig voor HAVO-leerlingen dan voor leerlingen op het VWO. De bovengenoemde dalingen tussen 2021 en 2022 onder HAVO-leerlingen hebben ertoe geleid dat deze leerlingen, vergeleken met leerlingen in de andere schoolniveaus, in 2022 minder positief zijn over school, hun leraren en het gemak waarmee ze kunnen praten met hun vader. Ook geven zij in 2022 een lager cijfer voor hun leven dan de andere leerlingen (een 6.8 ten opzichte van een 7.2 in de andere schoolniveaus). Deze verschillen tussen opleidingsniveaus zagen we in 2021 nog niet (Boer e.a., 2022c).

De bovenstaande ongunstige trends voor HAVO-leerlingen sluiten aan bij een al langer bestaand beeld over leerlingen op de HAVO, dat laat zien dat zij het relatief moeilijk hebben, in ieder geval qua schoolprestaties. Zo blijkt uit de Staat van het Onderwijs 2020 dat HAVO-leerlingen achterblijven ten opzichte van leerlingen in de andere schoolniveaus: zij blijven vaker zitten (zeker in HAVO 4) en behalen dus het minst vaak een diploma binnen de nominale tijd (Inspectie van het Onderwijs, 2020). Ook was er in het schooljaar 2018/2019 een duidelijke stijging in het aantal schorsingen en verwijderingen van leerlingen op de HAVO (Inspectie van het Onderwijs, 2020). In de jaren daarna verbeterde de situatie van HAVO-leerlingen ten opzichte van leerlingen in de andere schoolniveaus niet. Na een sterke daling in het aantal zittenblijvers in schooljaar 2019/2020 in alle schoolniveaus, nam dit aantal in schooljaar 2020/2021 sterk toe, waarbij met name de stijging op de HAVO opviel (Inspectie van het Onderwijs, 2022). De meest recente cijfers over zittenblijvers in het schooljaar 2021/2022, zoals gerapporteerd in de vierde voortgangsrapportage van het NP Onderwijs, zijn hiermee grotendeels in overeenstemming (OCW, 2023).

De relatief ongunstige situatie van HAVO-leerlingen wordt gerelateerd aan de specifieke samenstelling van HAVO-klassen, die voor een steeds groter deel bestaat uit VWO-leerlingen die afgestroomd zijn naar de HAVO (OCW, 2023) en VMBO-leerlingen die

opgestroomd zijn naar de HAVO (Inspectie van het Onderwijs, 2022). De motivatie en (leer) behoeften van deze af- en opstomers verschilt wellicht relatief sterk van elkaar, hetgeen de aansturing van deze klassen mogelijk relatief moeilijk maakt en de dynamiek in deze klassen negatief beïnvloedt (Truijens, 2019; Weeda, 2023). De coronaperiode, waarin jongeren steeds meer druk door schoolwerk zijn gaan ervaren en waarin mentale problemen zijn toegenomen, heeft deze dynamiek wellicht verder verslechterd.

Trends tussen 2021 en 2022 verschillen niet naar migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm

In tegenstelling tot de hiervoor beschreven trends naar schoolniveau, zijn er nauwelijks afwijkende trends tussen 2021 en 2022 naar migratieachtergrond, gezinswelvaart en gezinsvorm. Dit betekent dat verschillen in 2022 ongeveer even groot zijn als in 2021 tussen jongeren met en zonder een migratieachtergrond, jongeren uit gezinnen met een lage, gemiddelde en hoge welvaart en jongeren die opgroeien bij beide ouders in één huis en jongeren voor wie dit niet het geval is. Dit laat onverlet dat er in beide jaren veel verschillen tussen de genoemde groepen zijn die aandacht behoeven in interventies en beleid. Vooral verschillen naar gezinsvorm en gezinswelvaart zijn aanzienlijk. Voor bijna alle indicatoren van welzijn is het beeld voor jongeren uit gezinnen met een lage welvaart (en in mindere mate voor jongeren uit gezinnen met een gemiddelde welvaart) en voor jongeren die niet opgroeien bij beide ouders in één huis minder gunstig dan voor jongeren uit gezinnen met een hoge welvaart en voor jongeren die wel opgroeien bij beide ouders in één huis. Verschillen tussen jongeren met en zonder een migratieachtergrond zijn minder groot. Jongeren met een migratieachtergrond rapporteren vooral minder gunstig over hun relaties met gezinsleden en met vrienden. Zij pesten vaker en rapporteren meer problemen met leeftijdgenoten en gedragsproblemen.

Vooral basisscholen zetten NP Onderwijsmiddelen vaak in voor onderwijs

In het basisonderwijs zijn de NP Onderwijsmiddelen relatief vaak gebruikt voor meer of effectiever onderwijs. Dit blijkt zowel uit het percentage van de totale NP Onderwijsmiddelen dat hieraan besteed is als uit de specifieke activiteiten die in dit kader in de schooljaren 2021/22 en 2022/23 door basisscholen georganiseerd zijn voor leerlingen uit groep 6 tot en met 8. Zo geeft twee derde van de schoolleiders in het basisonderwijs aan een extra leerkracht of onderwijsassistent in alle groepen te hebben ingezet. Daarnaast is er in het basisonderwijs geïnvesteerd in de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. De helft van de schoolleiders in het basisonderwijs geeft bijvoorbeeld aan dat er voor alle groepen 6, 7 en 8 extra lessen over de omgang tussen leerlingen georganiseerd zijn.

In het voortgezet onderwijs zijn de NP Onderwijsmiddelen relatief vaak ingezet voor uiteenlopende aandachtsgebieden: extra of meer effectieve inzet van onderwijs, sociaal-emotionele ontwikkeling en in mindere mate de ontwikkeling van executieve functies. In de specifieke activiteiten die in het kader van het NP Onderwijs zijn georganiseerd, zien we

deze brede inzet eveneens terug. Schoolleiders van voortgezet onderwijs scholen geven aan zowel vaak in te zetten op extra hulp bij schoolwerk (ook na schooltijd; iets dat we in het basisonderwijs veel minder vaak zien) als op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. Dat laatste vindt plaats door extra gesprekken met de mentor of extra lessen over stress, negatieve gevoelens of angsten of over de omgang tussen leerlingen. In tegenstelling tot de basisscholen, organiseerden voortgezet onderwijs scholen ook bijna allemaal extra activiteiten voor leerlingen met de klas (bijvoorbeeld bezoek aan theater, museum of pretpark).

Deze resultaten vertonen overeenkomsten met de resultaten van de vierde voortgangsrapportage van het NP Onderwijs (OCW, 2023). Uit deze voortgangsrapportage blijkt namelijk dat zowel basisscholen als voortgezet onderwijs scholen in hebben gezet op een combinatie van interventies gericht op welbevinden en leerprestaties, waarbij de focus van basisscholen wat meer ligt op leerprestaties dan op welbevinden. Daarnaast heeft het voortgezet onderwijs ingezet op het gebied van executieve functies. Dat zien we in ons onderzoek eveneens terug. Ook rapporteerden scholen in deze voortgangsrapportage vooral in te zetten op leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. In ons onderzoek geldt dit zeker voor de extra hulp bij schoolwerk onder of na schooltijd: dit wordt zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs vaker aangeboden voor een specifieke groep leerlingen dan voor alle leerlingen. In het voortgezet onderwijs geldt dit ook voor de extra lessen die georganiseerd zijn om leerlingen te helpen om te kunnen gaan met stress, negatieve gevoelens of angsten.

Volgens leerlingen weinig les over sociaal-emotionele ontwikkeling

Een kwart tot twee derde van de leerlingen in het voortgezet onderwijs weet niet of hun school een bepaalde extra activiteit heeft georganiseerd vanwege corona en de negatieve gevolgen hiervan voor leerlingen. Het vaakst is dit het geval voor extra hulp bij schoolwerk onder schooltijd, voor extra lessen die in de vakantie zijn georganiseerd en voor extra lessen die zijn georganiseerd rondom stress, negatieve gevoelens of angsten of over de omgang tussen leerlingen. Wat bovendien opvalt, is dat slechts één op de acht leerlingen in het voortgezet onderwijs rapporteert dat er extra lessen op het gebied van stress, negatieve gevoelens of angsten of over de omgang tussen leerlingen zijn georganiseerd op school. Deze cijfers lijken in lijn met eerder onderzoek waaruit blijkt dat de helft van de jongeren niets merkt van aandacht voor mentale gezondheid op school (Unicef, 2023). Dat jongeren van veel extra activiteiten vaak niet op de hoogte zijn of aangeven dat dit niet georganiseerd wordt terwijl dit volgens schoolleiders wel het geval is, kan verschillende oorzaken hebben. Enerzijds is dit mogelijk het resultaat van de manier waarop deze activiteiten gecommuniceerd zijn naar leerlingen, of van het feit dat veel van deze activiteiten voor een deel van de leerlingen zijn georganiseerd en wellicht niet voor de leerlingen die deelnamen aan ons onderzoek. Anderzijds is het mogelijk dat leerlingen zich er vaak niet van bewust zijn dat er sprake is van extra, in plaats van reguliere, activiteiten. Of dat zij zich niet realiseren dat een bepaalde (mentor)les gericht is op stress of over hoe jongeren met elkaar omgaan.

Wel rapporteert ruim de helft van de leerlingen dat er extra hulp bij schoolwerk na schooltijd, extra sociale activiteiten (bijvoorbeeld sporten, muziek of een bezoek aan het theater) en extra gesprekken met de mentor worden georganiseerd. Aan extra hulp bij schoolwerk na schooltijd neemt ruim een kwart van deze leerlingen deel, aan de andere

activiteiten een (ruime) meerderheid. Wat betreft de gesprekken met de mentor, lijken onze resultaten overeen te komen met het eerder genoemde onderzoek van Unicef (2023). Uit dat onderzoek komt naar voren dat een grote meerderheid van de jongeren aangeeft dat leraren 'soms tot vaak' vragen hoe het met ze gaat. Als leerlingen aangeven dat hun school een bepaalde activiteit heeft georganiseerd en zij hieraan mee hebben gedaan (wat dus sterk varieert tussen de activiteiten), dan geven de meeste van hen aan hier 'iets aan gehad' te hebben.

Inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling door scholen hangt alleen samen met een gunstige trend in problemen met leeftijdgenoten

Op basisscholen en voortgezet onderwijs scholen die in het schooljaar van 2021–2022 bovengemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen, is er een relatief gunstige trend in problemen met leeftijdgenoten. Deze inzet van de NP Onderwijsmiddelen kan bestaan uit extra gesprekken met de leraar of extra lessen over stress, negatieve gevoelens of angsten of over de omgang tussen leerlingen. In het basis-onderwijs is er een daling in problemen met leeftijdgenoten tussen 2021 en 2022 op scholen die bovengemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen, terwijl het niveau van deze problemen niet is veranderd op scholen die hier benedengemiddeld op hebben ingezet. In het voortgezet onderwijs is het percentage leerlingen met problemen met leeftijdgenoten in 2021 en 2022 vergelijkbaar op de scholen die bovengemiddeld hebben ingezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen, terwijl deze problemen op de andere scholen gestegen zijn. Voor alle andere indicatoren van welzijn (levenstevredenheid, emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren), is er geen samenhang tussen de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet en trends tussen 2021 en 2022 in de indicatoren van welzijn.

Dat alleen de inzet van NP Onderwijsmiddelen op de sociaal-emotionele ontwikkeling samenhangt met problemen met leeftijdgenoten en dit niet het geval is voor de inzet op onderwijs en sociale activiteiten, lijkt logisch. De gemeten trends tussen 2021 en 2022 liggen namelijk op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Uit het voorafgaande blijkt dat leerlingen vaak aangeven dat ze 'iets hadden' aan sociale activiteiten en aan extra hulp bij schoolwerk, maar het ligt niet direct voor de hand om te verwachten dat dit op het gebied van de mentale gezondheid is. Dit resultaat lijkt in overeenstemming met het beeld van schoolleiders over het gebied waarop positieve effecten van de inzet van de NP Onderwijsmiddelen liggen. In de vierde voortgangsrapportage van het NP Onderwijs komt namelijk naar voren dat scholen die de NP Onderwijsmiddelen hebben ingezet op het welbevinden van hun leerlingen enige vooruitgang zien, onder andere in de manier waarop leerlingen met elkaar omgaan en in de sfeer op school (OCW, 2023). Schoolleiders schatten de effecten van hun interventies gericht op het welbevinden wel positiever in dan uit deze meting blijkt. Ongeveer twee derde van de schoolleiders en personeelsleden in het basisonderwijs heeft de indruk dat deze interventies een (zeer) positief effect hebben op het welbevinden van de leerlingen, in het voortgezet onderwijs ligt dit percentage rond de 40 procent (Van den Berg e.a., 2022).

Het is de vraag waarom er in dit onderzoek alleen een samenhang is gevonden tussen de inzet op de sociaal-emotionele ontwikkeling en veranderingen in problemen met leeftijdgenoten en niet met de andere indicatoren van welzijn. Misschien is het voor scholen alleen haalbaar om met verschillende sociaal-emotionele aanpakken te interveniëren in de manier waarop leerlingen met elkaar omgaan (en dan vooral de mate waarin zij gepest of getreiterd worden, op zichzelf zijn, vrienden hebben of aardig gevonden worden door andere jongeren – dit zijn vragen uit de schaal die problemen met leeftijdgenoten meet). Het lijkt aannemelijk dat dit moeilijker is voor het cijfer dat jongeren geven voor hun leven (levenstevredenheid), of zij ongelukkig of angstig zijn (emotionele problemen) of rusteloos of ongeconcentreerd zijn (hyperactiviteit/aandachtsproblemen). Deze gevoelens en gedragingen zijn misschien minder gerelateerd aan de schoolcontext en minder te sturen met concrete afspraken en ondersteuning binnen deze context. Voor het basisonderwijs weten we in ieder geval wel dat er verschillende interventies ontwikkeld zijn, die substantiële effecten hebben op de mate waarin er gepest wordt in de klas of op het klassenklimaat (Orobio de Castro e.a., 2018). Interventies gericht op stress en depressieve symptomen lijken minder effectief, zeker als deze gericht zijn op alle leerlingen en kortdurend zijn (Van den Heuvel e.a., 2021; Van Loon e.a., 2020).

Wat bovendien opvalt in onze resultaten, is dat er geen verschillen tussen scholen zijn in de trends tussen 2021 en 2022 voor levenstevredenheid, emotionele problemen, hyperactiviteit/aandachtsproblemen, druk door schoolwerk, sfeer tussen klasgenoten en relaties met leraren. Anders gezegd: op alle scholen die mee hebben gedaan aan ons onderzoek, is er in 2022 nog steeds sprake van een relatief hoog percentage leerlingen met mentale problemen. Uit eerder onderzoek waarvoor gebruik is gemaakt van de HBSC-data uit 2017, bleek al dat voortgezet onderwijs scholen in Nederland niet verschillen in het niveau van levenstevredenheid, emotionele problemen en druk door schoolwerk (Kleinjan e.a., 2020). Het huidige onderzoek laat zien dat er tussen scholen ook geen verschillen tussen 2021 en 2022 zijn wat betreft veranderingen op deze gebieden. Juist vanwege de omvangrijke (maatschappelijke) uitdagingen waarmee de jeugd de laatste jaren te maken heeft (gehad), is het niet vreemd dat alle scholen in Nederland te maken hebben met de gevolgen hiervan voor het welzijn van hun leerlingen.

Implicaties voor interventie en beleid

Naar aanleiding van de resultaten van het laatste HBSC-onderzoek concludeerden we dat er tussen 2017 en 2021 veel veranderd is in het welzijn van jongeren in Nederland, met name op het gebied van de mentale gezondheid, druk door schoolwerk en sociale relaties, en dat deze veranderingen vrijwel allemaal van negatieve aard zijn (Boer e.a., 2022c). We relateerden deze negatieve trend voor een belangrijk deel aan de coronacrisis. De cijfers van een jaar later, najaar 2022, maken duidelijk dat de negatieve trend in het welzijn van de Nederlandse jeugd na de coronacrisis niet gekeerd is. Sterker nog, onder leerlingen in het voortgezet onderwijs is de situatie in het najaar van 2022 op een aantal indicatoren nog wat ongunstiger dan in het najaar van 2021. De adolescentie is een cruciale levensfase voor de ontwikkeling van positieve sociale relaties en een goede mentale gezondheid. Problemen in deze levensfase kunnen grote, negatieve gevolgen hebben voor de rest van het leven (Kessler e.a., 2007; Sawyer e.a., 2012). Het voorkomen en adresseren van de diverse problemen op het gebied van het welzijn van onze jeugd is daarom van groot belang.

Ten eerste laten de cijfers uit 2022 zien dat het belang van het verbeteren van de mentale gezondheid van de Nederlandse jeugd nog steeds groot is. Gezien de mogelijk ernstige gevolgen van mentale problemen op langere termijn en het hoge percentage jongeren dat aangeeft te kampen met klachten op dit gebied, is het relevant om problemen zo vroeg mogelijk te identificeren en te voorkomen dat deze ernstig(er) worden. De kabinetsaanpak 'Mentale gezondheid: van ons allemaal', waarin specifieke aandacht uitgaat naar jongeren, is hiermee in lijn. In deze aanpak wordt onder andere ingezet op het versterken van de mentale gezondheid en het bieden van laagdrempelige ondersteuning vanuit verschillende leefgebieden (online, school, buurt en maatschappij; Rijksoverheid, 2022a). Naar aanleiding van het toenemende aantal jongeren dat zich mentaal niet goed voelt, pleitte het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) recentelijk bovendien voor meer aandacht voor de pedagogische context waarin jongeren opgroeien (Van Yperen e.a., 2023). Om deze context te verbeteren, is het volgens deze auteurs cruciaal dat er een dialoog gevoerd wordt over persoonlijke waarden. Daarnaast is het belangrijk dat alle maatschappelijke actoren (opvoeders, de politiek, het onderwijs, het bedrijfsleven en belangenorganisaties) zich actief inzetten om een hoopvolle toekomst dichterbij te brengen voor de jeugd. Daarbij zouden jongeren moeten mee denken, doen en beslissen over het vormgeven van een andere samenleving. Het is waarschijnlijk niet realistisch om te verwachten dat de veranderingen in de pedagogische context op korte termijn omvangrijk zijn en de mentale gezondheid van de jeugd daarmee direct positief kunnen beïnvloeden. Daarnaast zullen veranderingen in de pedagogische context en laagdrempelige ondersteuning niet voldoende zijn voor een deel van de steeds grotere groep jongeren die mentale problemen rapporteert. Deze groep heeft naar alle waarschijnlijkheid meer intensieve vormen van jeugdzorg nodig. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat deze zorg beschikbaar en van goede kwaliteit is, ondanks de huidige problemen in de jeugdzorg en de aangekondigde bezuinigingen hierin (zie hervormingsagenda Jeugd 2023–2028).

Het onderwijs speelt een belangrijke rol in het vroegtijdig identificeren en ondersteunen van jongeren met mentale problemen. Dit komt onder andere door het intensieve contact dat leraren vaak met hun leerlingen hebben en het feit dat jongeren veel tijd spenderen op school (Green e.a., 2013). Het is daarom een risico dat veel van de NP Onderwijsmiddelen die beschikbaar zijn gesteld aan het onderwijs van tijdelijke aard zijn, ondanks het feit dat scholen aangeven te werken aan een duurzame borging van de door hen ontwikkelde activiteiten (OCW, 2023). Bovendien wijzen de resultaten van dit onderzoek erop dat het niet eenvoudig is voor scholen om bij te dragen aan substantiële veranderingen in mentale problemen, in druk door schoolwerk en in sociale relaties met klasgenoten en leraren onder hun leerlingen. Alleen op het gebied van problemen met leeftijdgenoten was een gunstige trend zichtbaar bij scholen die bovengemiddeld in hebben gezet op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. Enerzijds is het mogelijk dat de effecten van de manier waarop de NP Onderwijsmiddelen door scholen zijn ingezet pas op langere termijn zichtbaar worden. Anderzijds impliceren de resultaten dat scholen geholpen moeten worden bij het bepalen welke activiteiten of interventies zij het beste voor welke groep leerlingen kunnen inzetten. In die zin is het belangrijk dat de overheid recentelijk heeft ingezet op meer onderzoek naar de effectiviteit van interventies op het gebied van de mentale gezondheid van de jeugd, zowel in het onderwijs als in de jeugdzorg (OCW, 2023; Hervormingsagenda Jeugd 2023–2028).

Ten tweede is de inzet op het verminderen van de druk die scholieren ervaren door schoolwerk nog steeds heel belangrijk, onder meer omdat dit sterk samenhangt met mentale problemen (De Looze e.a., 2020; Kleinjan e.a., 2020). Er zijn verschillende interventies voor

leerlingen ontwikkeld, bestaande uit elementen van mindfulness, ontspanningstechnieken en cognitieve gedragstechnieken, die ingezet kunnen worden om de schooldruk die jongeren ervaren enigszins te reduceren (Van Loon e.a., 2020). In de discussie van het laatste HBSC-rapport vroegen wij ons echter af hoe verantwoord het is om dit type interventies aan jongeren aan te bieden, aangezien de toegenomen druk door schoolwerk gepercipieerd kan worden als een maatschappelijk probleem (Boer e.a., 2022c). Dit maatschappelijke probleem behelst de (te) grote nadruk op het presteren en excelleren en hangt waarschijnlijk samen met andere maatschappelijke ontwikkelingen zoals het toegenomen percentage hoogopgeleiden in Nederland (Vogels & Maslowski, 2017) en de voortdurende woon- en klimaatcrisis (SER, 2022). Oplossingsrichtingen voor dit maatschappelijke probleem zouden kunnen liggen in de door het NJi voorgestelde dialoog over persoonlijke waarden en hun pleidooi voor het nemen van verantwoordelijkheid van alle maatschappelijke actoren voor het realiseren van een hoopvolle toekomst voor de jeugd (Van Yperen e.a., 2023).

Tegelijkertijd is het van groot belang dat scholen en ouders bekijken wat ze op korte termijn kunnen doen om de druk door schoolwerk onder hun leerlingen of kinderen te verlagen. Een goede ontwikkeling is dat professionals in het onderwijs en ouders zich steeds meer bewust lijken van de toename in schoolstress en de negatieve gevolgen hiervan. Ook worden allerlei discussies gevoerd in het onderwijsveld over de manier waarop schoolstress verminderd kan worden en er zijn verschillende handvaten ontwikkeld voor scholen en ouders om dit thema bespreekbaar te maken en aan te pakken. Onderzoek naar wat werkt en wat niet in (de combinatie van) deze aanpakken is heel relevant, om ervoor te zorgen dat de inspanningen ook daadwerkelijk de gewenste effecten hebben.

Ten derde verdient de sterke toename in de intensiteit van socialemediagebruik tussen najaar 2021 en 2022 aandacht in interventies en beleid. Het belang hiervan komt onder andere voort uit de samenhang tussen intensief gebruik van sociale media en problematisch socialemediagebruik (Boer e.a., 2021), de negatieve effecten van intensief socialemediagebruik op het functioneren op school en het risico op onveilig gebruik van sociale media (Montag e.a., 2023). Het heersende beeld onder experts is daarom dat er een aantal zaken zou moeten gebeuren op het gebied van socialemediagebruik van kinderen en jongeren (Montag e.a., 2023). Zo zou de regel dat kinderen voor de leeftijd van 13 jaar geen sociale media account mogen hebben beter gehandhaafd moeten worden. Ook zouden interventiestrategieën volgens deze experts gericht moeten zijn op kinderen in de basisschoolleeftijd, waarbij ouders geadviseerd moeten worden om duidelijke regels te hanteren en deze met hun kinderen af te stemmen. Beleidsmakers en schoolleiders worden bovendien geadviseerd om duidelijk beleid op te stellen voor het gebruik van smartphones in de schoolomgeving en programma's voor mediageletterdheid op de basisschool om de dialoog over gezond gebruik aan te moedigen. Deze maatregelen moeten worden vergezeld van voorlichting voor ouders om risicovol online gedrag van hun kinderen te helpen beperken.

Ten vierde is een opvallende bevinding in dit onderzoek dat de verschillende trends tussen 2021 en 2022 voor HAVO-leerlingen minder gunstig zijn dan voor leerlingen in de andere schoolniveaus. Deze trends betreffen de schoolbeleving (druk door schoolwerk, school leuk vinden), problemen met leeftijdgenoten, levenstevredenheid en sociale relaties met de leraar, vader en moeder. Het is belangrijk dat onderwijsprofessionals zich realiseren dat juist deze groep in het afgelopen jaar meer onder druk is komen te staan. Om te bepalen hoe deze groep beter ondersteund kan worden door middel van interventies of beleid, is het relevant om de achtergronden van de verschillen in de trends in welzijn tussen HAVO-scholieren en scholieren in de andere schoolniveaus beter te begrijpen.

Beperkingen van het onderzoek

Het huidige onderzoek kent enkele methodologische beperkingen die belangrijk zijn voor de interpretatie van de resultaten. Allereerst zijn in dit onderzoek alleen leerlingen uit het regulier onderwijs geïncludeerd. Daarom kunnen we geen uitspraken doen over het welzijn van leerlingen in het speciaal onderwijs en over leerlingen die langdurig uitgevallen zijn op school. Ook verschilde de werving van scholen in 2022 enigszins van die in 2021 en 2017. Waar in 2021 en 2017 werd gewerkt met een willekeurige steekproef op basis van een bestand van alle reguliere scholen in Nederland, benaderden we in 2022 in eerste instantie alle scholen die in 2021 deelnamen aan het HBSC-onderzoek van 2021. Omdat deze wervingsronde niet voldoende scholen opleverde, werd aanvullend geworven door een deel van de scholen te benaderen die in de steekproef van HBSC 2021 zaten, maar in 2021 niet deelnamen aan dat onderzoek. Vanwege dit verschil in werving, is het niet uit te sluiten dat de onderzoeksgroep in 2022 minder representatief is voor jongeren in Nederland in deze leeftijd dan in 2021 en 2017. Wat met name zou kunnen spelen, is dat scholen die mee willen doen aan onderzoek over het welzijn van de jeugd, hiervoor regelmatig kiezen vanwege zorgen op dit gebied onder hun leerlingen. Onze resultaten wijzen enigszins in die richting: scholen waar het percentage mentale problemen onder hun leerlingen in 2021 op een aantal vlakken hoger lag en waar leerlingen minder positief waren over de relatie met de leraar en klasgenoten, waren in 2022 meer geneigd om deel te nemen aan het onderzoek dan scholen waar deze percentages in 2021 lager (voor mentale problemen) of hoger (voor relatie met leraar en klasgenoten) lagen (zie Tabel 2.3). Het feit dat de onderzoeksgroep in 2022 bestaat uit relatief veel scholen die in 2021 hebben meegedaan aan het HBSC-onderzoek, zou er daarom op kunnen wijzen dat de rapportages op het gebied van mentale problemen en relaties met leraren en klasgenoten in 2022 iets minder gunstig zijn dan wanneer we gebruik hadden gemaakt van een nieuwe steekproef van scholen.

Wat betreft de resultaten over de samenhang tussen de manier waarop scholen de NP Onderwijsmiddelen ingezet hebben en veranderingen in welzijn tussen 2021 en 2022 is er ook een aantal beperkingen dat genoemd moet worden. Deze resultaten zijn verkregen aan de hand van analyses die zijn uitgevoerd onder een enigszins selectieve groep van scholen die zowel in 2021 als in 2022 aan ons onderzoek hebben meegedaan (zie voorafgaande punt). Ook is het belangrijk om aan te geven dat de scores van leerlingen in 2021 en 2022 binnen scholen met elkaar zijn vergeleken, maar dat dit in 2021 en 2022 niet dezelfde leerlingen zijn (ze zaten wel zoveel mogelijk in hetzelfde leerjaar en op hetzelfde schoolniveau). Om ervoor te zorgen dat de leerlingen in 2021 en 2022 binnen een school niet van elkaar verschilden op belangrijke achtergrondkenmerken, hebben we gecorrigeerd voor verschillen in geslacht (basisonderwijs en voortgezet onderwijs) en schoolniveau en leerjaar (voortgezet onderwijs). We kunnen echter niet uitsluiten dat er verschillen in andere kenmerken tussen de leerlingen in 2021 en 2022 zijn waarvoor we in dit onderzoek niet gecorrigeerd hebben. Bovendien is een beperking dat we niet kunnen zeggen dat de verandering in problemen met leeftijdgenoten tussen 2021 en 2022 *veroorzaakt* wordt door de inzet van NP Onderwijsmiddelen op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling. Het is namelijk mogelijk dat er andere factoren zijn die zowel samenhangen met de inzet van NP Onderwijsmiddelen op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling als met de verandering in problemen met leeftijdgenoten tussen 2021 en 2022, die deze samenhang kunnen verklaren. Een voorbeeld daarvan zou kunnen zijn, dat er in scholen die in 2021 relatief sterk hebben ingezet op de

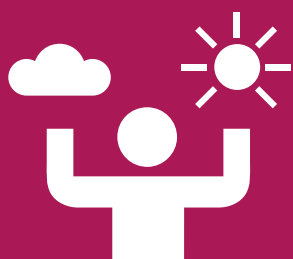

sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen, sprake was van meer problemen met leeftijdgenoten op dat moment, en dat deze hogere score in 2021 een daling in problemen met leeftijdgenoten meer aannemelijk maakt.

Een laatste beperking van dit onderzoek is dat de gegevens zijn verkregen door middel van zelfrapportage. Dit wil zeggen dat jongeren zelf hebben aangegeven hoe zij zich voelen, zich gedragen en denken over bepaalde onderwerpen. Een nadeel van zelfrapportage is dat jongeren mogelijk geneigd zijn sociaal wenselijke antwoorden te geven, oftewel een gunstiger beeld te schetsen over zichzelf en hun gedachten dan in werkelijkheid het geval is (Krumpal, 2013). We hebben geprobeerd dit te voorkomen door expliciet aan te geven dat deelname aan het onderzoek anoniem is.

H7

Literatuurlijst

7 Literatuurlijst

- Appel, M., Marker, C., & Gnambs, T. (2020). Are social media ruining our lives? A review of meta-analytic evidence. *Review of General Psychology*, 24(1), 60–74.
- Bates, D. M., Mächler, M., Bolker, B. M., & Walker, S. (2015). Fitting linear mixed-effects models using lme4. *Journal of Statistical Software*, 67(1), 1–48.
- Beyens, I., Pouwels, J. L., Van Driel, I. I., Keijsers, L., & Valkenburg, P. M. (2020). The effect of social media on well-being differs from adolescent to adolescent. *Scientific Reports*, 10(1), Artikel 10763.
- Boer, M., Stevens, G. W. J. M., Finkenauer, C., De Looze, M. E., & Van den Eijnden, R. J. J. M. (2021). Social media use intensity, social media use problems, and mental health among adolescents: Investigating directionality and mediating processes. *Computers in Human Behavior*, 116, Artikel 106645.
- Boer, M., Stevens, G. W. J. M., Finkenauer, C., Koning, I. M., & Van den Eijnden, R. J. J. M. (2022a). Validation of the Social Media Disorder Scale in Dutch adolescents: Findings from a large-scale nationally representative sample. *Assessment*, 29(8), 1658–1675.
- Boer, M., Stevens, G. W. J. M., Finkenauer, C., & Van den Eijnden, R. J. J. M. (2022b). The complex association between social media use intensity and adolescent wellbeing: A longitudinal investigation of five factors that may affect the association. *Computers in Human Behavior*, 128, Artikel 107084.
- Boer, M., Van Dorsselaer, S., De Looze, M. E., De Roos, S. A., Brons, H., Van den Eijnden, R., Monshouwer, K., Huijnk, W., Ter Bogt, T., Vollebergh, W., & Stevens, G. W. J. M. (2022c). *HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Universiteit Utrecht.
- Cantril, H. (1965). *The pattern of human concerns*. Rutgers University Press.
- Ceci, L. (2022, 8 augustus). *TikTok users in the Netherlands 2021–2022, by age group*. Statista. Geraadpleegd van <https://www.statista.com/statistics/1225413/tiktok-users-netherlands-by-age-group/>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2021, 11 maart). *Uitgaven van huishoudens aan onderwijsondersteuning*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/10/uitgaven-van-huishoudens-aan-onderwijsondersteuning>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2022, 7 juli). *Leerlingen en studenten; onderwijssoort*. Geraadpleegd van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/71450ned/table?dl=6B74C>
- Clemens, V., von Hirschhausen, E., & Fegert, J. M. (2022). Report of the intergovernmental panel on climate change: Implications for the mental health policy of children and adolescents in Europe—A scoping review. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 701–713
- De Looze, M. E., Cosma, A. P., Vollebergh, W. A. M., Duinhof, E. L., De Roos, S. A., Van Dorsselaer, S., Van Bon-Martens, M. J. H., Vonk, R., & Stevens, G. W. J. M. (2020). Trends over time in adolescent emotional wellbeing in the Netherlands, 2005–2017: Links with perceived schoolwork pressure, parent-adolescent communication and bullying victimization. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(10), 2124–2135.
- De Looze, M. E., Van Dorsselaer, S., De Roos, S. A., Verdurmen, J. E. E., Stevens, G. W. J. M., Gommans, R., Van Bon-Martens, M. J. H., Ter Bogt, T. F. M., & Vollebergh, W. A. M. (2014). *HBSC 2013. Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland*. Universiteit Utrecht.

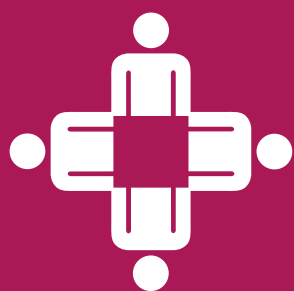
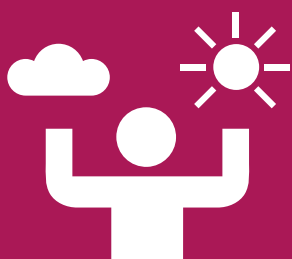
- Duinhof, E. L., Stevens, G. W. J. M., Van Dorsselaer, S., Monshouwer, K., & Vollebergh, W. A. M. (2015). Ten-year trends in adolescents' self-reported emotional and behavioral problems in the Netherlands. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 24(9), 1119–1128.
- Elffers, L. (2018). *De bijlesgeneratie: Opkomst van de onderwijscompetitie*. Amsterdam University Press.
- Foulkes, L., & Andrews, J. L. (2023). Are mental health awareness efforts contributing to the rise in reported mental health problems? A call to test the prevalence inflation hypothesis. *New Ideas in Psychology*, 69, Artikel 101010.
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The strengths and difficulties questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 7(3), 125–130.
- Green, J. G., McLaughlin, K. A., Alegría, M., Costello, E. J., Gruber, M. J., Hoagwood, K., ... & Kessler, R. C. (2013). School mental health resources and adolescent mental health service use. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 52(5), 501–510.
- Haugland, S., Wold, B., Stevenson, J., Aaroe, L. E., & Woynarowska, B. (2001). Subjective health complaints in adolescence: A cross-national comparison of prevalence and dimensionality. *European Journal of Public Health*, 11(1), 4–10.
- Hervormingsagenda Jeugd 2023 – 2028 (2023). Geraadpleegd van <https://www.voordejeugdenhetgezin.nl/documenten/publicaties/2023/05/10/hervormingsagenda-jeugd-concept>
- Hoekstra, H., Jonker, T., & Van der Veer, N. (2023). *Nationale social media onderzoek 2023*. Kontakt Media Partners.
- Inchley, J., Currie, D., Young, T., Samdal, O., Torsheim, T., Augustson, L., Mathison, F., Aleman-Diaz, A., Molcho, M., Weber, M., & Barnekow, V. (2016). *Growing up unequal: Gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2013/2014 survey*. World Health Organization.
- Inspectie van het Onderwijs. (2020). *Staat van het Onderwijs 2020*.
- Inspectie van het Onderwijs. (2022). *Staat van het Onderwijs 2022*.
- Kemp, S. (2023, 9 februari). *Digital 2023: The Netherlands*. DataReportal. Geraadpleegd van <https://datareportal.com/reports/digital-2023-netherlands?rq=netherlands%20tiktok>
- Kessler, R. C., Angermeyer, M., Anthony, J. C., De Graaf, R., Demyttenaere, K., Gasquet, I., De Girolamo, G., Gluzman, S., Gureje, O., Haro, M., Kawakami, N., Karam, A., Levinson, D., Elena, M., Mora, M., Browne, M. A. O., Posada-Villa, J., Stein, D. J., Him, C., ... Chatterji, S. (2007). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of mental disorders in the World Health Organization's world mental health survey initiative. *World Psychiatry*, 6(3), 168–176.
- Kleinjan, M., Pieper, I., Stevens, G. W. J. M., Van de Klundert, N., Rombouts, M., Boer, M., & Lammers, J. (2020). *Geluk onder druk?: Onderzoek naar het mentaal welbevinden van jongeren in Nederland*. Unicef.
- Koppen, A., Thoonen, I. M. J., Hunault, C. C., Van Velzen, A. G., De Lange, D. W., & Rietjens, S. J. (2023). Significant increase in deliberate self-poisonings among adolescents during the second year of the COVID-19 pandemic. *Journal of Adolescent Health*. Advance online publication.
- Krumpal, I. (2013). Determinants of social desirability bias in sensitive surveys: A literature review. *Quality and Quantity*, 47(4), 2025–2047.

- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Gentile, D. A. (2015). The Internet Gaming Disorder Scale. *Psychological Assessment*, 27(2), 567–582.
- Mascheroni, G., & Ólafsson, K. (2014). *Net children go mobile: Risks and opportunities* (2nd ed.). Educatt.
- Meier, A., & Reinecke, L. (2021). Computer-mediated communication, social media, and mental health: A conceptual and empirical meta-review. *Communication Research*, 48(8), 1182–1209.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). (2018). *Toekomstgericht curriculum*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/toekomst-onderwijs/toekomstgericht-curriculum>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). (2023). *Vierde voortgangsrapportage Nationaal Programma Onderwijs*. Geraadpleegd van <https://www.nponderwijs.nl/over-het-nationaal-programma-onderwijs/documenten/publicaties/2023/06/13/voortgangsrapportage>
- Montag, C., Demetrovics, Z., Elhai, J. D., Grant, D., Koning, I., Rumpf, H. J., Spada, M. M., Throuvala, M., & Van den Eijnden, R. (2023). Problematic social media use in childhood and adolescence. *Pediatrics*.
- Nederlandse Jeugdraad (2018). *Jongeren over psychische gezondheid*. NJR.
- Nugteren-Van Lonkhuyzen, J. J., Mulder-Spijkerboer, H. N., Van Velzen, A. G., Visser, C. C., Dijkman, M. A., De Lange, D. W., Van Riel, A. J. H. P. (2023). Acute vergiftigingen bij mens en dier. NVIC Jaaroverzicht 2022. *Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum*. Universitair Medisch Centrum Utrecht.
- Núñez-Regueiro, F., & Núñez-Regueiro, S. (2021). Identifying salient stressors of adolescence: A systematic review and content analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(12), 2533–2556.
- Odgers, C. L., & Jensen, M. (2020). Annual research review: Adolescent mental health in the digital age: Facts, fears, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(3), 336–348.
- Odgers, C. L., Schueller, S. M., & Ito, M. (2020). Screen time, social media use, and adolescent development. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2, 485–502.
- Orobio de Castro, B., Mulder, S., Van der Ploeg, R., Onrust, S., Van den Berg, Y., Stoltz, S., Buil, M., De Wit, I., Buitenhuis, L., Cillessen, T., Veenstra, R., Van Lier, P., Dekovic, M., & Scholte, R. (2018). *Wat werkt tegen pesten? Effectiviteit van kansrijke programma's tegen pesten in de Nederlandse onderwijspraktijk*. Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek. Geraadpleegd van <https://www.uu.nl/sites/default/files/eindrapport-wat-werkt-tegen-pesten.pdf>
- Ravens-Sieberer, U., Erhart, M., Torsheim, T., Hetland, J., Freeman, J., Danielson, M., Thomas, C. & The HBSC Positive Health Group. (2008). An international scoring system for self-reported health complaints in adolescents. *European Journal of Public Health*, 18(3), 294–299.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2022, 29 september). *Aantal jongeren met suïcidale gedachten onverminderd hoog*. Geraadpleegd van <https://www.rivm.nl/nieuws/aantal-jongeren-met-suïcidale-gedachten-onverminderd-hoog>
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2023, 31 mei). *Kwartaalonderzoek jongeren*. Geraadpleegd van <https://www.rivm.nl/gezondheidsonderzoek-covid-19/kwartaalonderzoek-jongeren>
- Rijksoverheid (2022a). *Aanpak 'Mentale gezondheid: van ons allemaal'*. Rijksoverheid.

- Sawyer, S. M., Afifi, R. A., Bearinger, L. H., Blakemore, S. J., Dick, B., Ezeh, A. C., & Patton, G. C. (2012). Adolescence: A foundation for future health. *The Lancet*, 379(9826), 1630–1640.
- Sociaal-Economische Raad (SER) (2022). *Veelbelovend: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021*. Sociaal-Economische Raad.
- Staatsblad (2015, 2 oktober). *Besluit van 24 augustus 2015 tot wijziging van het Inrichtingsbesluit WVO, het Inrichtingsbesluit WVO BES, het Eindexamenbesluit VO, het Eindexamenbesluit VO BES, het Staatsexamenbesluit VO en het Staatsexamenbesluit VO BES in verband met opnemen van het vak Chinese taal en cultuur en vermelding van het judicium cum laude op het diploma*. Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2015-340.html>
- Stevens, G. W. J. M., Van Dorselaer, S., Boer, M., De Roos, S. A., Duinhof, E. L., Ter Bogt, T. F. M., Van den Eijnden, R. J. J. M., Kuyper, L., Visser, D., Vollebergh, W. A. M., & De Looze, M. E. (2018). *HBSC 2017. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Universiteit Utrecht.
- Torsheim, T., Cavallo, F., Levin, K. A., Schnohr, C., Mazur, J., Niclasen, B., & Currie, C. (2016). Psychometric validation of the revised Family Affluence Scale: A latent variable approach. *Child Indicators Research*, 9(3), 771–784.
- Truijens, A. (2019, 10 april). Wat is er toch mis met de havo? *Volkskrant*. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/wat-is-er-toch-mis-met-de-havo~be9f7388/>
- Unicef NL. (2022, 6 april). UNICEF: Meerderheid jongeren in Nederland is angstig door oorlog in Oekraïne. *UNICEF*. Geraadpleegd van <https://www.unicef.nl/pers/2022-04-06-unicef-meerderheid-jongeren-in-nederland-is-angstig-door-oorlog-in-oekraïne>
- Unicef NL. (2023, 19 mei). UNICEF: Nederlandse jongeren missen aandacht voor mentale gezondheid op school. *UNICEF*. Geraadpleegd van <https://www.unicef.nl/pers/2023-05-19-unicef-nederlandse-jongeren-missen-aandacht-voor-mentale-gezondheid-op-school>
- Van den Berg, E., Van Eijkern, I., Van den Boek, A., & Van der Wel, J. (2022). *Implementatiemonitor Nationaal Programma Onderwijs: Tweede deelonderzoek funderend onderwijs*. Regioplan.
- Van den Eijnden, R. J. J. M., Geurts, S. M., Ter Bogt, T. F., Van der Rijst, V. G., & Koning, I. M. (2021). Social media use and adolescents' sleep: A longitudinal study on the protective role of parental rules regarding internet use before sleep. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(3), 1346.
- Van den Eijnden, R., Koning, I., Doornwaard, S., Van Gurp, F., & Ter Bogt, T. (2018). The impact of heavy and disordered use of games and social media on adolescents' psychological, social, and school functioning. *Journal of Behavioral Addictions*, 7(3), 697–706.
- Van den Eijnden, R. J. J. M., Lemmens, J. S., & Valkenburg, P. M. (2016). The social media disorder scale: Validity and psychometric properties. *Computers in Human Behavior*, 61, 478–487.
- Van den Heuvel, M. W. H., Bodden, D. H. M., Smit, F., Stikkelbroek, Y., Weisz, J. R., Moerbeek, M., & Engels, R. C. M. E. (2021). Relative effectiveness of CBT-components and sequencing in indicated depression prevention for adolescents: A cluster-randomized microtrial. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. Advance online publication.
- Van der Wal, A., Janssen, L. H. C., Bij de Vaate, A. J. D., Beyens, I., & Valkenburg, P. M. (2023). De plussen en minnen van social media. Jongeren aan het woord. *Center for Research on Children, Adolescents, and the Media (CcaM)*. Universiteit van Amsterdam.

- Van Loon, A., Creemers, H. E., Beumer, W. Y., Okorn, A., Vogelaar, S., Saab, N., Miers, A. C., Westenberg, P. M., & Asscher, J. J. (2020). Can schools reduce adolescent psychological stress? A multilevel meta-analysis of the effectiveness of school-based intervention programs. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(6), 1127-1145.
- Van Yperen, T., Hofstede, K., Hageraats R., & Van de Maat, A. (2023). *Andere kijk op groeiend jeugdzorggebruik. Voor een hoopvolle wereld om in op te groeien*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Vogels, R., & Maslowski, R. (2017). Onderwijs. In R. Bijl, J. Boelhouwer, & A. Wennekers, *De sociale staat van Nederland 2017* (pp. 88-113). Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weeda, F. (2023, 31 maart). Veel havo 4-leerlingen haken af: 'Het was alsof de leraren opeens een andere taal spraken.' NRC. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/03/29/veel-havo-4-leerlingen-haken-af-het-was-alsof-de-leraren-opeens-een-andere-taal-spraken-a4160812>
- Zijlmans, J., Tieskens, J. M., Van Oers, H. A., Alrouh, H., Luijten, M. A. J., De Groot, R., Van Der Doelen, D., Klip, H., Van Der Lans, R. M., De Meyer, R., Van Der Mheen, M., Ruisch, I. H., Van Den Berg, G., Bruining, H., Buitelaar, J., Van Der Rijken, R., Hoekstra, P. J., Kleinjan, M., Lindauer, R. J. L., . . . Polderman, T. J. C. (2023). The effects of COVID-19 on child mental health: Biannual assessments up to April 2022 in a clinical and two general population samples. *Journal of Child Psychology and Psychiatry Advances*.

Bijlage

Bijlage

INDICATOR	VRAAG	ANTWOORDCATEGORIEËN	REFERENTIE	GERAPPORTEERD
LEVENSTEVREDENHEID EN MENTALE PROBLEMEN				
Levenstevredenheid	Hoe voel jij je over je leven?	(10) Beste leven dat ik me kan voorstellen ... (0) Slechtste leven dat ik me kan voorstellen	Cantril, 1965	Gemiddeld cijfer
Probleemschalen SDQ	De volgende vragen gaan over de LAATSTE ZES MAANDEN. Geef met een kruisje aan of de uitspraken voor jou 'niet waar zijn' of 'een beetje waar zijn' of 'zeker waar zijn'.	Items met een * zijn gehercodeerd zodat hoge scores een hogere mate van problemen weergeven.	Goodman e.a., 1998	% totale score (schaalscore $\geq$ 15, stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 20)
SDQ Emotionele problemen	<ul style="list-style-type: none"> Ik heb vaak hoofdpijn, buikpijn, of ben misselijk Ik pieker veel Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen Ik ben zenuwachtig in nieuwe situaties. Ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen Ik ben voor heel veel dingen bang, ik ben snel angstig 	(1) Niet waar (2) Beetje waar (3) Zeker waar		% emotionele problemen (schaalscore $\geq$ 5, stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 5)
SDQ Gedragsproblemen	<ul style="list-style-type: none"> Ik word erg boos en ben vaak driftig Ik doe meestal wat me wordt opgedragen* Ik vecht vaak. Het lukt mij andere mensen te laten doen wat ik wil Ik word er vaak van beschuldigd dat ik lieg of bedrieg Ik pak dingen weg die niet van mij zijn, thuis, op school of op andere plaatsen 	(1) Niet waar (2) Beetje waar (3) Zeker waar		% gedragsproblemen (schaalscore $\geq$ 6, stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 5)
SDQ Hyperactiviteit / aandachtsproblemen	<ul style="list-style-type: none"> Ik ben rusteloos, ik kan niet lang stilzitten Ik zit constant te wiebelen of te friemelen Ik ben snel afgeleid, ik vind het moeilijk mij te concentreren Ik denk na voor ik iets doe* Ik maak af waar ik mee bezig ben. Ik kan mijn aandacht er goed bij houden* 	(1) Niet waar (2) Beetje waar (3) Zeker waar		% hyperactiviteit (schaalscore $\geq$ 6, stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 5)

INDICATOR	VRAAG	ANTWOORDCATEGORIEËN	REFERENTIE	GERAPPORTEERD
SDQ Problemen met leeftijdgenoten	<ul style="list-style-type: none"> Ik ben nogal op mijzelf. Ik speel meestal alleen of bemoei mij niet met anderen Ik heb minstens één goede vriend of vriendin* Andere jongeren van mijn leeftijd vinden mij over het algemeen aardig* Andere kinderen of jongeren pesten of treiteren mij Ik kan beter met volwassenen opschieten dan met jongeren van mijn leeftijd 	(1) Niet waar (2) Beetje waar (3) Zeker waar		% problemen met leeftijdgenoten (schaalscore ≥ 4 , stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 5)
Psychosomatische klachten	Hoe vaak heb je in de LAATSTE ZES MAANDEN last gehad van het volgende? Hoofdpijn, maagpijn, rugpijn, je ongelukkig voelen, een slecht humeur hebben of geïrriteerd zijn, je zenuwachtig voelen, moeilijk in slaap komen, je duizelig voelen	(1) Bijna elke dag (2) Meer dan 1 keer per week (3) Bijna elke week (4) Bijna elke maand (5) Bijna nooit of nooit	Haugland e.a., 2001; Ravens – Sieberer e.a., 2008	% > één keer per week psychosomatische klachten (2, 3, 4, 5)
SCHOOLBELEVING EN PESTEN				
Schoolwaardering	Wat vind je op dit moment van school?	(1) Ik vind het heel leuk (2) Ik vind het een beetje leuk (3) Ik vind het niet zo leuk (4) Ik vind het helemaal niet leuk		% school is (een beetje/heel) leuk (1, 2)
Druk door schoolwerk	Hoe erg voel je je onder druk staan door het schoolwerk dat je moet doen?	(1) Helemaal niet (2) Een beetje (3) Nogal veel (4) Veel		% (nogal) veel druk door schoolwerk (3, 4)
Sfeer met klasgenoten	Hieronder staan een paar zinnen over je <u>klasgenoten</u> en je <u>leraren</u> . Kruis aan wat je van deze uitspraken vindt (of je het er wel of niet mee eens bent). <ul style="list-style-type: none"> Mijn <u>klasgenoten</u> vinden het fijn om bij elkaar te zijn De meeste <u>klasgenoten</u> zijn vriendelijk en hulpvaardig Andere <u>klasgenoten</u> accepteren me zoals ik ben 	(1) Helemaal niet mee eens (2) Niet mee eens (3) Niet eens/niet oneens (4) Mee eens (5) Helemaal mee eens		% sfeer klasgenoten is (heel) goed (schaalscore > 3.5; stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 3)

INDICATOR	VRAAG	ANTWOORDCATEGORIEËN	REFERENTIE	GERAPPORTEERD
Relatie met leraren	Hieronder staan een paar zinnen over je <u>klasgenoten</u> en je <u>leraren</u> . Kruis aan wat je van deze uitspraken vindt (of je het er wel of niet mee eens bent). <ul style="list-style-type: none"> • Mijn <u>leraren</u> accepteren me zoals ik ben • Ik heb het gevoel dat <u>leraren</u> om mij geven • Ik heb vertrouwen in mijn <u>leraren</u> 	(1) Helemaal niet mee eens (2) Niet mee eens (3) Niet eens/niet oneens (4) Mee eens (5) Helemaal mee eens		% relatie met leraren is (heel) goed (schaalscore > 3.5; stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 3)
Pesten	Hoe vaak heb je in de LAATSTE PAAR MAANDEN meegedaan aan het pesten van iemand anders <u>op school</u> ?	(1) Ik heb in de laatste paar maanden nooit gepest <u>op school</u> (2) Het is 1 of 2 keer gebeurd (3) 2 of 3 keer per <u>maand</u> (4) Ongeveer 1 keer per <u>week</u> (5) Een paar keer per week		% heeft vaak gepest (3, 4, 5)
Online pesten	Hoe vaak heb jij in de LAATSTE PAAR MAANDEN meegedaan aan pesten <u>via internet</u> (cyberpesten)?	(1) Ik heb in de laatste paar maanden nooit <u>via het internet</u> iemand anders gepest (2) Het is 1 of 2 keer gebeurd (3) 2 of 3 keer per <u>maand</u> (4) Ongeveer 1 keer per <u>week</u> (5) Een paar keer per week		% heeft vaak online gepest (3, 4, 5)
Gepest worden	Hoe vaak ben jij in de LAATSTE PAAR MAANDEN <u>op school</u> gepest?	(1) Ik ben in de laatste paar maanden nooit gepest <u>op school</u> (2) Het is 1 of 2 keer gebeurd (3) 2 of 3 keer per <u>maand</u> (4) Ongeveer 1 keer per <u>week</u> (5) Een paar keer per week		% werd vaak gepest (3, 4, 5)
Online gepest worden	Hoe vaak ben jij IN DE LAATSTE PAAR MAANDEN gepest <u>via internet</u> (cyberpesten)?	(1) Ik ben in de laatste paar maanden nooit <u>via het internet</u> gepest (2) Het is 1 of 2 keer gebeurd (3) 2 of 3 keer per <u>maand</u> (4) Ongeveer 1 keer per <u>week</u> (5) Een paar keer per week		% werd vaak online gepest (3, 4, 5)

INDICATOR	VRAAG	ANTWOORDCATEGORIEËN	REFERENTIE	GERAPPORTEERD
RELATIE MET GEZINSLEDEN EN VRIENDEN				
Steun van gezin	Hieronder staan uitspraken over jouw gezin (het gezin waar je het meeste bent). We willen graag weten hoe je hierover denkt: <ul style="list-style-type: none"> • De mensen in mijn gezin doen echt hun best om mij te helpen • Ik krijg thuis de emotionele steun en hulp die ik nodig heb • Ik kan thuis over mijn problemen praten • Bij mij thuis willen ze me helpen om beslissingen te nemen 	(1) Heel erg <u>niet</u> mee eens (2) (3) (4) (5) (6) (7) Heel erg mee eens	Inchley e.a., 2016	% het gezin geeft veel steun (schaalscore > 5.5, stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 4)
Praten met vader, moeder, beste vriend/vriendin	Hoe makkelijk is het voor jou om met de volgende mensen te praten over dingen waar je je zorgen over maakt? <ul style="list-style-type: none"> • Vader • Moeder • Beste vriend/vriendin 	(1) Heel makkelijk (2) Makkelijk (3) Moeilijk (4) Heel moeilijk (5) Heb ik niet/zie ik niet		% kan (heel) makkelijk praten met vader, moeder, vriend / vriendin (1, 2)
Steun van vrienden	Hieronder staan uitspraken over je vrienden of vriendinnen. We willen graag weten hoe je hierover denkt. <ul style="list-style-type: none"> • Mijn vrienden proberen mij echt te helpen • Ik kan op mijn vrienden rekenen als er iets fout gaat • Ik heb vrienden met wie ik alles kan delen • Ik kan met mijn vrienden over mijn problemen praten 	(1) Heel erg <u>niet</u> mee eens (2) (3) (4) (5) (6) (7) Heel erg mee eens	Inchley e.a., 2016	% mijn vrienden geven veel steun (schaalscore > 5.5, stellingen zijn opgeteld en gedeeld door 4)
SOCIALE MEDIA EN GAMEN				
Sociale mediagebruik	Hoe vaak heb je ONLINE contact met de volgende mensen? <ul style="list-style-type: none"> • Goede vriendin of vriendinnen • Vrienden uit een grotere vriendenkring • Vrienden die ik via het internet heb leren kennen • Andere mensen dan vrienden (bijv. ouders, broers/zussen, klasgenoten, leraren) 	(.) Weet niet/niet van toepassing (1) (Bijna) nooit (2) Minstens elke week (3) (Bijna) elke dag (4) Elke dag een paar keer (5) Gedurende bijna de hele dag	Mascheroni & Olafsson, 2014	% gedurende de hele dag contact via sociale media (score 5 op ten minste één van de items)

INDICATOR	VRAAG	ANTWOORDCATEGORIEËN	REFERENTIE	GERAPPORTEERD
Problematisch sociale mediagebruik	<p>Heb je in het AFGELOPEN JAAR...</p> <ul style="list-style-type: none"> ... regelmatig aan niets anders kunnen denken dan aan het moment dat je weer sociale media kon gaan gebruiken? ... je regelmatig ontevreden gevoeld omdat je meer tijd aan sociale media had willen besteden? ... je vaak rot gevoeld als je geen sociale media kon gebruiken? ... geprobeerd om minder tijd te besteden aan sociale media, maar dat het niet lukte? ... regelmatig geen interesse gehad in andere bezigheden (bijv. hobby's, sport) omdat je liever met sociale media bezig was? ... regelmatig ruzie gekregen met anderen door jouw sociale mediagebruik? ... regelmatig gelogen tegen je ouders of vrienden over de tijd die je aan sociale media besteedt? ... vaak sociale media gebruikt om niet aan vervelende dingen te hoeven denken? ... ernstige problemen met je ouders, broer(s) of zus(sen) gehad door je sociale mediagebruik? 	<p>(1) Nee (2) Ja</p>	Boer e.a., 2022a; Van den Eijnden e.a., 2016	% problematisch sociale mediagebruik (schaalscore, minstens 6 keer 'ja' op de stellingen)
Minder tijd aan huiswerk maken of leren door smartphonegebruik	Ik besteed MINDER tijd aan mijn huiswerk OF leren voor school door mijn smartphonegebruik	<p>(1) Nooit (2) Bijna nooit (3) Soms (4) Best vaak (5) Heel vaak</p>		% (best of heel) vaak minder tijd besteden aan huiswerk maken of leren door smartphonegebruik (4, 5)

INDICATOR	VRAAG	ANTWOORDCATEGORIEËN	REFERENTIE	GERAPPORTEERD
Minstens 24 uur per week gamen	Hoe vaak speel je games?	(1) (Bijna) nooit (2) Minder dan 1 dag per week (3) 1 dag per week (4) 2 of 3 dagen per week (5) 4 of 5 dagen per week (6) (Bijna) elke dag		% minstens 24 uur per week gamen (combinatie van het aantal dagen en uren dat leerling gamet)
	Op een dag dat je games speelt, hoeveel tijd besteed je hier dan ongeveer aan?	1 uur of minder 2 of 3 uur 4 of 5 uur 6 of 7 uur 8 of meer uur		
Problematisch gamen	<p>Heb je in het AFGELOPEN JAAR...</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... wel eens urenlang aan niets anders kunnen denken dan aan het moment dat je weer kon gamen? • ... je ontevreden gevoeld omdat je meer had willen gamen? • ... je rot gevoeld als je niet kon gamen? • ... niet kunnen minderen met gamen, terwijl anderen je zeiden dat je dat moest doen? • ... games gespeeld om niet aan vervelende dingen te hoeven denken? • ... ruzie gekregen met anderen door jouw gamegedrag? • ... de tijd die je besteedt aan games verborgen gehouden voor anderen? • ... interesse verloren in hobby's of andere activiteiten omdat je wilde gamen? • ... ernstige problemen met familie of vrienden gehad door jouw gamen? 	(1) Nee (2) Ja	Lemmens e.a., 2015	% problematisch sociale mediagebruik (schaalscore, minstens 6 keer 'ja' op de stellingen)
Minder tijd aan huiswerk maken of leren door gamen	Ik besteed MINDER tijd aan mijn huiswerk OF leren voor school door mijn gamen	(1) Nooit (2) Bijna nooit (3) Soms (4) Best vaak (5) Heel vaak		% (best of heel) vaak minder tijd besteden aan huiswerk maken of leren door gamen (4, 5)